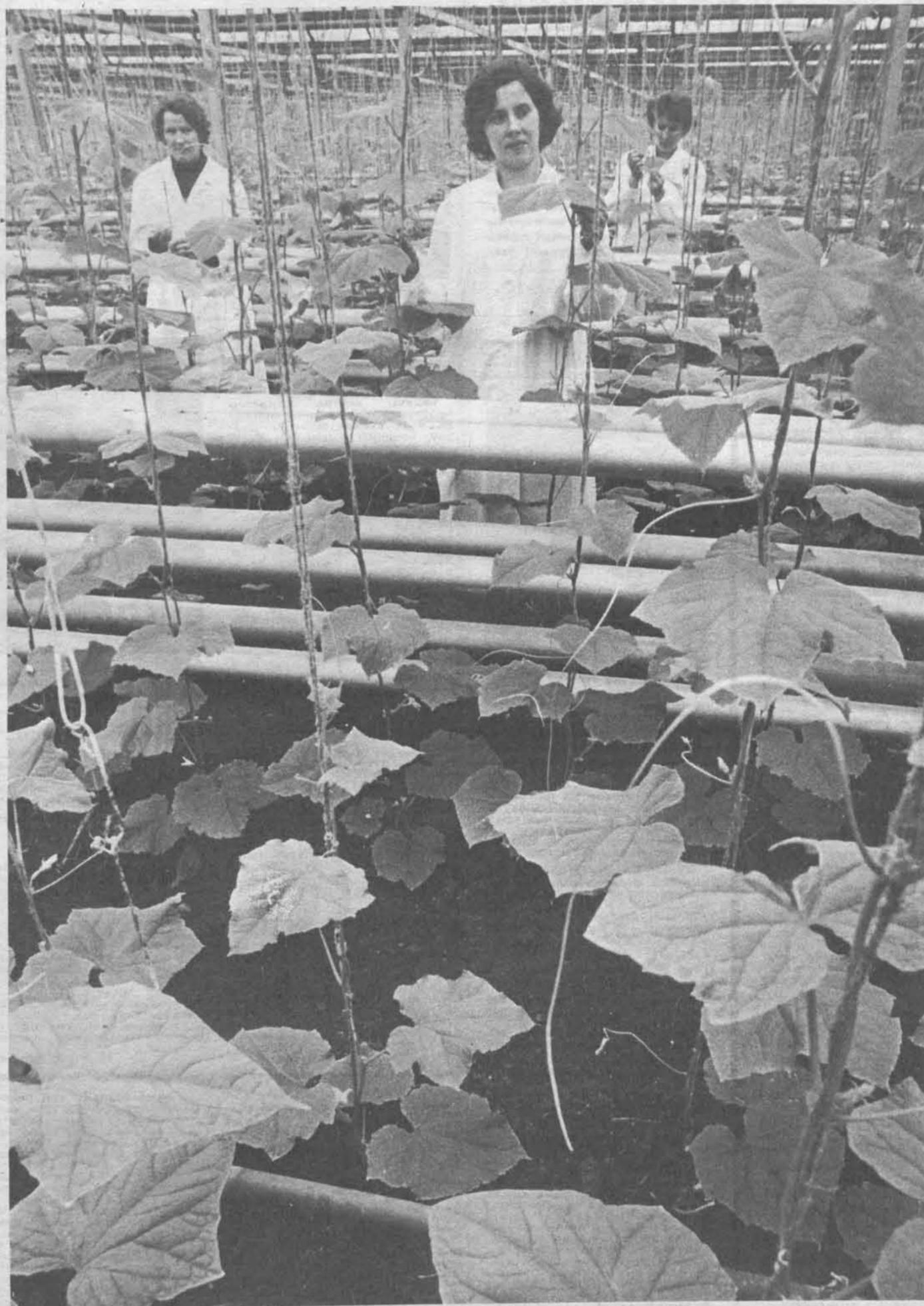

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 22 сакавіка 1985 г. № 12 (3266) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

СТВАРАЛЬНІЦЫ ВЯСНЫ.

У парніковым камбінаце саўгаса «Рудакова» Віцебскага раёна.
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

УНУМАРЫ:

СУЧАСНАСЦЬ І ЛІТАРАТУРА.

3 пленума праўлення
Саюза пісьменнікаў
Беларусі.

«ДЗІКІ КОНЬ».
Апавяданне
Алеся АСІПЕНКІ.

«ГУДЗЕ ЖЫТНЁВЫ
КОЛАС МОЙ...».

Нататкі
Сцяпана Гаўрусёва
пра Аляксея Пысіна.

«ДАРМАЕДЫ».
Нарыс
М. ЗАМСКАГА.

ЗА МІР, СУПРАЦЬ ВАЙНЫ

У Мінску 20 сакавіка адбыліся чарговыя грамадска-палітычныя чытанні, прысвечаныя 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Іх адкрыў сакратар ЦК КПБ Ю. Б. Колакалаў.

З лекцыяй «Змагацца супраць вайны, пакуль яна не пачалася, — галоўны ўрок Вялікай Айчыннай вайны» выступіў міністр замежных спраў Беларускай ССР А. Е. Гурыновіч.

БЕЛТА.

ХРОНІКА ВЯЛІКАГА ЖЫЦЦЯ

Вечна будзе жыць у розумах і сэрцах працоўных усяго свету імя У. І. Леніна. Жыццё і дзейнасць геніяльнага мысліцеля, правадзіра Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, заснавальніка Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы асвятляюцца ў яго нгавуковай біяграфіі, першы

том якой выпушчан Выдавецтвам палітычнай літаратуры.

Пры падрыхтоўцы гэтага, сёмага выдання ў тэкст унесены рад удакладненняў, яно дапоўнена новымі фактамі.

Кніга падрыхтавана Інстытутам марксізму-ленінізму пры ЦК КПСС.

ТАСС.

АБ РЭВАЛЮЦЫІ 1905—1907 ГАДОЎ

У сувязі з 80-годдзем першай рускай рэвалюцыі выдавецтвам краіны выпускаюць кнігі да гэтай знамянальнай даты, а таксама зборнікі артыкулаў, прамоў, дакладаў У. І. Леніна.

«Аб рэвалюцыі 1905—1907 гг.» — так называецца брашура, выпушчаная выдавецтвам «Беларусь». Адкрываецца яна артыкулам У. І. Леніна «Палітычная стачка і вулічная барацьба ў Маскве». У брашуру ўвайшлі тансама артыкулы «Усерасійская палітычная стачка», «Пер-

шая перамога рэвалюцыі», «Русская рэвалюцыя і задачы пралетарыяту».

Завяршае брашуру «Даклад аб рэвалюцыі 1905 года», прачытаны Уладзімірам Ільічам на нямецкай мове 9(22) студзеня 1917 года ў Цюрыхскім народным доме на сходзе швейцарскай рабочай моладзі ў сувязі з дванаццатай гадавінай «Крывавай нядзелі». Упершыню быў надрукаваны 22 студзеня 1925 года ў газеце «Правда».

А. БАДРОУ.

СЕМІНАР МАЙСТРОЎ ЭКРАНА

Вялікая размова аб ваенным фільме ішла на семінары аператару-пастаноўшчыкаў і мастакоў-пастаноўшчыкаў студыі «Беларусьфільм», прысвечаным 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Для ўдзелу ў семінары прыбылі кінематаграфісты Масквы і Вільнюса — рэжысёр-дакументаліст, лаўрэат Ленінскай і Дзяржаўнай прэміі ССР Д. Фірсава, аператары-пастаноўшчыкі заслужаныя дзеячы мастацтваў РСФСР С. Вронскі, Б. Гінзбург, заслужаны дзеячы мастацтваў Літвы ССР Д. Пичура, У. Фрыдкін, мастак-пастаноўшчык, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі ССР А. Талкачоў.

Семінар адкрыў першы сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР А. Карпаў. З паведамленнямі на тэму: «Стылістыка выяўленчага рашэння фільмаў аб Вялікай Айчыннай вайне» выступілі старшыня секцыі Саюза кінема-

таграфістаў БССР аператар, заслужаны дзеячы мастацтваў БССР Ю. Марухін і мастак студыі «Беларусьфільм» заслужаны дзеячы мастацтваў БССР У. Дзяменцьеў.

Чатыры дні ў Доме кіно, дзе праходзіў семінар, удзельнікі і госці глядзелі фільмы беларускіх кінематаграфістаў, абмяркоўвалі прагледжаныя стужкі за «круглым сталом».

Госці паказалі свае апошнія работы, якія завявалі трывалы поспех у глядачоў, — «Бераг», «Пясочны гадзіннік» і «Сповідзь яго жонкі».

У час семінара адбылася сустрэча з рэжысёрам-пастаноўшчыкам дакументальнага кіно Д. Фірсавай, якая паказала прысутным сваю новую работу — поўнаметражны дакументальны фільм «Замах на будучыню» і расказала аб рабоце над гэтай публіцыстычнай стужкай.

І. КРУПЕНЯ.

У ШКОЛЬНАЙ СЕРЫ

«Чым далей адыходзіць ад нас гэты вялікі дзень, тым ясней становіцца значэнне пралетарскай рэвалюцыі ў Расіі, тым глыбей мы ўдумваемся таксама ў практычны вопыт нашай работы, узятая ў цэлым» — гэтыя неўміручыя ланініскія словы заўсёды мелі вялікі сэнс. Значнасць іх узростае цяпер, калі набліжаецца 115-я гадавіна з дня нараджэння У. І. Леніна, а таксама 70-годдзе Вялікага Кастрычніка, якое спаўняецца праз два гады. Выносячы іх у прадмову кнігі «Вялікі Кастрычнік у Беларусі», аўтар яе М. Сташкевіч адразу звяртае ўвагу чытача на важнасць таго, аб чым пойдзе гаворка.

Кніга «Вялікі Кастрычнік у Беларусі» выпушчана выдавец-

вам «Народная асвета» ў серыі «Школьнікам» — аб гісторыі БССР». Нарысы пабудаваны такім чынам, каб пазнаць раскрываць значнасць падзей, якія адбыліся ў былой царскай Расіі, паказаць іх уплыў на лёс усяго чалавецтва.

Асноўнае, на чым акцэнтаваў увагу М. Сташкевіч, гэта расказаць аб тым, як пад кіраўніцтвам партыі большавікоў адбывалася рэвалюцыйная перабудова грамадства. Асабліва ўвага звернута на раскрыццё спецыфічнасці гэтага працэсу на тэрыторыі Беларусі, дзе ў той час праходзіў Заходні фронт, шмат гаворыцца аб намаганнях ланініцаў па стварэнні непарушнага адзінства народа і партыі.

М. ФЕДАРАУ.

У ФОНД ФЕСТИВАЛЮ

Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі ўзорны ансамбль танца «Равеснік» Палаца культуры Белсаўпрофа парадаваў глядачоў чарговым канцэртам. Юныя самадзейныя артысты, якімі кіруе народная арты-

стка БССР М. Бяльзачная, вырасшылі сродкі ад канцэрта пералічыць у фонд XII Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў, які адбудзецца сёлета ў Маскве.

Г. ГАРНАСТАЕУ.

У БІБЛІЯТЭЧЦЫ «ПОДВИГ»

Даўно сталай папулярнасцю ў шматлікіх чытачоў карыстаецца бібліятэчка героіка-прыгодніцкай літаратуры «Подвиг», якая выходзіць у якасці дадатку да ўсесаюзнага часопіса «Сельская моладзь». Штогод падпісчыкі атрымліваюць шэсць кніжак.

Толькі што выйшаў першы выпуск у сёлетнім годзе. На гэты раз гэта калектыўны зборнік. Поруц з іншымі аўтарамі на старонках яго прадстаўлены народныя пісьменнікі Беларусі В. Быкаў, Змешчана апавесць «Знак бяды».

В. ЗАКРЭУСКІ.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У сувязі з 50-годдзем лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Рыгора Барадуліна на Віцебшчыне, радзіме паэта, адбыўся яго літаратурны вечар.

У Віцебскі разам з Р. Барадуліным выязджала вялікая творчая група, у якую ўвайшлі лаўрэат Дзяржаўнай прэміі ССР, народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў, народны артыст БССР В. Чарнабаеў, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і Дзяржаўнай прэміі БССР Г. Бураўкін і В. Зуёнак, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова С. Законнікаў, паэты В. Іпатава і У. Снарнінкі, вядомы перакладчык, нарэспандэнт «Літаратурнай газеты» Т. Залатухіна...

Госці былі прыняты першым сакратаром Віцебскага гаркома партыі В. Міхельсонам, які павіншаваў Р. Барадуліна з юбілеем, пажадаў яму новых творчых поспехаў.

Юбілейны вечар адбыўся ў Палацы культуры ўпраўлення бытавога абслугоўвання насельніцтва, у ім прынялі ўдзел

Гутарка з першым сакратаром Віцебскага гаркома партыі В. Міхельсонам. На прыроднім плане (злева направа): С. Законнікаў, Р. Барадулін, В. Міхельсон, Г. Бураўкін.

прадстаўнікі партыйных і савецкіх органаў, рабочыя прадпрыемстваў абласнога цэнтра, школьнікі, студэнты. Усе, хто выступіў на вечары, гаварылі аб вялікім укладзе, які ўнёс Р. Барадулін у развіццё бела-

рускай літаратуры, усёй савецкай шматнацыянальнай паэзіі. З хваляваннем слухалі прысутныя выступленне самога Р. Барадуліна, які прачытаў новыя творы.

Фота В. ЖДАНОВІЧА.

У Мінскай вышэйшай партыйнай школе частымі сталі сустрэчы з вядомымі дзеячамі літаратуры, мастацтва і культуры рэспублікі. Вось і наядуна гасціны слухачоў школы былі артысты тэатра імя Максіма Горкага і намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская Савецкая энцыклапедыя» імя Пётруся Броўкі, вядомы беларускі драматург Алесь Петрашкевіч. Адбылася шчырая і зацікаўленая гаворка, у час якой былі закрануты надзённыя пытанні развіцця літаратуры і тэатра.

Фота А. КАЛЯДЫ.

Выступае Алесь Петрашкевіч.

Дом літаратара працягвае праводзіць цыкл вечароў пісьменнікаў, удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, прысвечаны

Артысты Тэатра-студыі кінаагера сустрэліся са сваімі налегамі з Тэатра-студыі кінаагера «Масфільм», якія знаходзіліся ў Мінску на гастролях. Адбылася шчырая, зацікаўленая гаворка аб надзённых праблемах развіцця тэатральнага і кінамастацтва, у якой прынялі ўдзел і гаспадары, і госці.

Адбыўся прагляд наротаметражнага фільма «Шлях антрысы», прысвечанага народнай артыстцы ССР Л. Смірновай, якая таксама ўдзельнічала ў творчай дыскусіі.

П. ГАРДЗЕЙ.

Гасцямі вучняў і настаўнікаў СШ № 60 г. Мінска ў аўторак былі Іван Чыгрынаў і Дзмітрый Бугаёў. У школе адбылася чытацкая канферэнцыя па творах І. Чыгрынава.

ТРАДЫЦЫЙНЫ АГЛЯД

Штогод у Палацы культуры і тэхнікі Мінскага аўтамабільнага завода праходзіць фестываль тэатральнага мастацтва, у час якога самадзейныя артысты трымаюць творчую справядлівае перад сваімі таварышамі. Сёлета, які прысвячаецца 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, пачаўся ў аўторак. Народны драматычны тэатр паказваў «Беларускі вадзіль» паводле Янкі Купалы і Міхася Чарота.

Калектыў панажа таксама спектаклі па п'есах «Жаніцца Бальзамінава» А. Астроўскага і «Святы і грэшны» М. Варфаламеева. Заўтра сваім мастэрствам глядачоў парадуе юныя артысты. Дзіцячы драматычны

40-годдзю Вялікай Перамогі. На гэты раз творчую справядлівае трымалі паэты Паўлюк Прануза і Пятро Прыходзька.

Вядучы вечара сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. Зуёнак, паэт У. Паўлаў, народны пісьменнік Беларусі І. Шамлянін гаварылі аб літаратарствах, якія ў грозныя гады барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі знаходзіліся ў шэрагах абаронцаў Радзімы. П. Прануза прымаў удзел у баях на Бранскім, Цэнтральным і 1-ым Беларуска-франтах, П. Прыходзька ваяваў на Бранскім фронце, на Курскай дузе, вызваліў Беларусь, Польшчу, удзельнічаў у баях за Берлін, вызваленне Прагі. Тэма ўсенароднага подзвігу ў творчасці абодвух паэтаў знайшла сваё дастойнае месца.

На вечары прагучалі вершы П. Пранузы і П. Прыходзькі ў выкананні артыстаў мінскага тэатра. З цікавасцю слухалі прысутныя і саміх паэтаў.

Выступаюць П. Прануза і П. Прыходзька.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

Д. Бугаёў расказаў аб асноўных накірунках у развіццё савецкай прозы аб Вялікай Айчыннай вайне, адзначыў значнасць укладу, які ўносіць у яе сваімі творами І. Чыгрынаў.

І. Чыгрынаў гаварыў аб працы над раманами «Плэх перапёлкі», «Апраўданне крыві» і «Свае і чужыны», падзяліўся творчымі планами.

В. СЕРАДА.

Рэспубліканскі Дом работнікаў мастацтваў правёў чарговую сустрэчу са сваімі падшэфімі — рабочымі і служачымі Беларускай эксперыментальнай вопытнай станцыі па птушкагадоўлі. У вечары, які вяла лаўрэат Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады І. Недабельская, прынялі ўдзел акцёры тэатра імя Янкі Купалы заслужаная артыстка рэспублікі Т. Аляксеева і Я. Нікіцін, салісты тэатра музычнай камедыі

П. Рыдзігер і М. Адамовіч, артыст тэатра лллен А. Длузскі. За цікавую і змястоўную праграму ўдзельнікам вечара выказаў падзяку сакратар парткома станцыі М. Таран.

П. ГАРДЗЯЙЧУК.

Любляць чытаць кніжкі беларускіх пісьменнікаў вучні школы № 12 г. Баранавічы. Сведчаннем гэтаму была наядуняя сустрэча з пісьменнікам Паўлам Пруднікам, Мікалаем Кругавых і Генадзем Дзмітрыевым. Дзеці чыталі вершы паэтаў-гасцей, урыўкі з рамана «Дорога в мужество» і з апавесці «Юрка — сын камандіра» Мікалая Кругавых, гаварылі, чым падабаюцца ім кнігі гэтых пісьменнікаў.

Пісьменнікі прачыталі свае вершы, падзяліліся творчымі планами.

А. ШОЦКІ.

тэатр выносіць на іх суд спектакль па п'есе Г. Любімава «Адлішку пачуццяў».

Г. ВЕСІН.

БЫЦЬ САЛДАТАМІ ЧАСУ

Героі вайны і працы, тыя, хто аддаваў сваё жыццё, вызвалічы родную зямлю ад ворага і барацьбіты за працоўны росквіт Айчыны... Усіх іх аб'ядноўвае вялікае пачуццё аднанасці перад Радзімай, гатоўнасць, калі гэта спатрэбіцца, зрабіць дзеля яе усё магчымае. Інакш і нельга, бо ўсе яны — салдаты. Салдаты прыроднага краю, у якіх словы ніколі не разыходзяцца са справай.

«Вучымся быць салдатамі» —

так называецца і брашура, якую выдавецтва «Беларусь» выпусціла ў новай серыі «Грамадзянін Савецкага Саюза». Аўтар яе — Герой Савецкага Саюза Барыс Коўзан, адзіны лётчык у свеце, што здзейсніў у гады Вялікай Айчыннай вайны чатыры паветраныя тараны (літаратурны запіс А. Уліцкіна). На шматлікіх прыкладах з гісторыі ўсенароднай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, а таксама з нашага сёння бн расказвае аб тым, як у рэспубліцы пастаўлена ваенна-патрыятычнае выхаванне, праводзяцца ў жыццё ланініскія заповеды і ўказанні партыі аб абароне сацыялістычнай Айчыны, савецкая моладзь выходзіць на рэвалюцыйныя, баявыя і працоўныя традыцыі.

С. СЯРГЕЙЧЫК.

ЗНОЎ У КНІЖАК «ІМЯНЫ»

Пачынаюцца вясновыя школьныя канікулы. І, як звычайна, яны супадаюць з правядзеннем традыцыйнага Тэатра літаратуры для дзяцей і юнацтва. Некалькі гадоў назад было вырашана праводзіць яго урачыстае адкрыццё ў сталіцы адной з саюзных рэспублік. Сёлета такі гонар выпаў Маскве — сталіцы Расійскай Федэрацыі і сталіцы нашай Савецкай Радзімы.

Сюды з усіх саюзных рэспублік прыедуць прадстаўнікі нацыянальных літаратур, каб сустрэцца з юнымі чытачамі, пагаварыць аб тых праблемах, якія хвалююць іх, пазнаёміць з новымі кнігамі, што выйшлі ў маскоўскіх і рэспубліканскіх выдавецтвах. А потым маршру-

ты пісьменніцкіх дэлегацый пройдуць па аўтаномных рэспубліках і абласцях Расійскай Федэрацыі.

Ад беларускай пісьменніцкай арганізацыі ў правядзенні Тэатра прымаюць удзел Эдзі Агняцвет і Аляксандр Капусцін.

Шэраг цікавых мерапрыемстваў запланавана і ў нашай рэспубліцы. У кінатэатрах, бібліятэках і школах пройдуць рэспубліканскія сустрэчы з пісьменнікамі і героямі кніг, будуць арганізаваны тэматычныя прагляды літаратуры. І, вядома ж, як заўсёды, юных чытачоў гасцінна сустрэнуць кнігарні. У іх будзе прадстаўлены шырокі выбар літаратуры.

П. БОГАН.

НАШЫ ГОСЦІ

У нядзелю на сцэне мінскага Акруговага Дома афіцэраў адбылося адкрыццё гастролу ішчэ аднаго тэатральнага калектыву. За дзень да гэтага мінчане і госці беларускай сталіцы развітваліся з артыстамі Ленінградскага тэатра драмы і камедыі, а цалер заўзятыя тэатралы прыйшлі, каб сустрэцца з выканаўчым майстэрствам слоброў з братняй Літвы — у Мінск прыехаў Руска драматычны тэатр Літоўскай ССР.

Гэта тэатр гастролі ў сталіцы Беларусі калектыву з Вільнюса. Адкрыліся яны спектаклем па п'есе «Удовін параход», напісанай І. Грэйвай і П. Лунгіным, што рэжысуе няпроста харантары жанчыны, шчасце ў якіх забрала вайна.

Будуць паказаны таксама спектаклі па п'есах вядомага амерыканскага драматурга Т. Уільямса «Татуіраваная рука», С. Страцьева «Аўтобус». Юным глядачам адрасуюцца «Два клёны» Я. Шварца.

Два спектаклі па п'есе С. Страцьева «Аўтобус» будуць паказаны таксама ў памяшканні Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча.

На працягу дзясці дзён аматары тэатральнага мастацтва змогуць пазнаёміцца з майстэрствам такіх вядомых выканаўцаў, як народныя артысты Літоўскай ССР А. Іназемцаў, М. Трусаў, заслужаная артыстка РСФСР Л. Пярфільева, заслужаная артыстка Літоўскай ССР І. Бодэн, Т. Маёрава, В. Матавілава і іншыя.

В. АРЦІМЕНЯ.

У Мінск прыехалі ўдзельнікі Усесаюзнай творчай групы аіварэлістаў. Творцы з Масквы і Ленінграда, Фрунзе і Алма-Аты, Ашхабада і Нішынёва, Таліна, Камсамольска-на-Амуры і іншых гарадоў краіны пазнаёміліся з выдатнымі мясцінамі беларускай сталіцы, пабывалі ў Хатыні і на кургане Славы.

Група завітае і ў іншыя гарады рэспублікі. На працягу 40 дзён мастакі будуць працаваць на беларускай зямлі, каб адлюстраваць у сваіх творах яе краявіды, гераічнае мінулае і працоўныя будні.

Л. САЛАВЕЙ.

2 КРАСАВІКА — ПАЧАТАК ФЕСТИВАЛЮ

Тэатральнае мастацтва рэспублікі выступае з творчай справаздачай перад грамадствам: на пачатку красавіка адкрываецца фестываль спектакляў, прысвечаных 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Фэстывальнае афіша запрашае глядачоў Мінска і гасцей сталіцы на «Радавы» А. Дударова ў выкананні нашых акадэмічных тэатраў — імя Янкі Купалы і Якуба Коласа. Коласаўцы пакажуць таксама драму «Паядынак» М. Матукоўскага, дзе ўвасоблены гераічны вобраз партызанскага ваяка і кіраўніка славутага аршанскага падполля К. Заслонова. Дэбют беларускага драматурга В. Ткачова — спектакль па яго п'есе «Сівы бусел», пастаўлены ў

Магілёўскім абласным драматычным тэатры маладым гадоўным рэжысёрам А. Дольнікам. Драма «У спадчыну — жыццё» з'явіцца прэм'ерай Рэспубліканскага тэатра юнага глядача. «Апраўданне крыві» — інсцэніроўка рамана І. Чыгрынава з рэпертуару Ерэцкага тэатра імя Ленінскага камсамола Беларусі. Музычны тэатр будзе прадстаўляць «Судны час» кампазітара Р. Суруса паводле трагікамедыі А. Макавіка «Трыбунал» (Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР). У фестывалі ўдзельнічаюць Руска тэатр БССР, Дзяржаўны тэатр лляек БССР. Вынікі гэтага агляду падаваць Міністэрства культуры БССР і Беларускае тэатральнае аб'яднанне.

К. ТУР.

МУЗЫКА ДЛЯ УСІХ

«Запрашае слоброў мастацтва на заняткі клуба «Музыка для ўсіх». Такія аб'явы часта паўляюцца ў Нясвіжскай раённай дзіцячай бібліятэцы. Юных чытачоў тут знаёміць з жыццём і прафесійнай дзейнасцю кампазітараў, вядомымі выканаўцамі іх твораў.

Стала традыцыйнай арганізоўваць адкрытыя агляды музычнай літаратуры, калектывныя праслухоўванні твораў, прысвечаных 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, тэматычныя вечары.

К. ХАДАКОўСКІ.

ПРЭМ'ЕРЫ

Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа паказаў новы спектакль — камедыю «Чужы» Л. Ніканенкі (пераклад з украінскай мовы У. Ганчарова). Рэжысёр Г. Мушперт, мастак У. Матросаў, музычнае афармленне Б. Смірнова. Сярод выканаўцаў роляў — народныя артысты БССР І. Матусевіч, заслужаныя артысты БССР — Барыс Н. Цішчакін.

На здымку: у ролях Юлькі і Арсена артысты В. Багданова і В. Дашкевіч.

Тэкст і фота С. КОХАНА.

Пленум адкрывае Максім ТАНК.

Фота Ул. КРУКА.

СУЧАСНАСЦЬ І ЛІТАРАТУРА: ГЕРОЙ, ІДЭЙНАСЦЬ, МАЙСТЭРСТВА

3 ПЛЕНУМА ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

14 сакавіка адбыўся чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, які разгледзеў пытанне «Сучаснасць і літаратура: герой, ідэянасць, майстэрства».

Пленум уступным словам адкрыў старшыня праўлення СП БССР народны паэт Беларусі Максім ТАНК.

Удзельнікі пленума мінутай маўчання ўшанавалі памяць К. У. Чарненкі.

Пісьменніцкія арганізацыі краіны, як і ўсе працоўныя калектывы, рыхтуюцца да створэння 40-годдзю Вялікай Перамогі і XXVII з'езд КПСС, сказаў у ўступным слове Максім Танк. Партыя заклікае ўсіх працоўных краіны да вялікай, стваральнай, ініцыятыўнай працы. Гэты заклік датычыць і нас, пісьменнікаў.

Мінулы год прайшоў для нашай творчай арганізацыі паспяхова: ва ўсіх жанрах ёсць не проста здабыткі, а творы, на якія адрозна звярнула ўвагу шырокая грамадская рэспубліка і ўсёй краіны. У юбілейныя дні для нашых літаратараў дні Саюз пісьменнікаў Беларускай ССР ўзнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР, многія творцы таксама адзначаны высокімі дзяржаўнымі ўзнагародамі. Але ўзнагароды даюцца не дзеля таго, каб супакоіцца, спаць на лаўрах. Наша задача ў тым, каб, узважыўшы свае творчыя рэзервы і асабістыя магчымасці, рушыць далей беларускую літаратуру. Дзеля гэтага патрэбна глыбокае асваенне рэчаіснасці. Толькі тады могуць з'явіцца новыя творы, якія не страцяць сваёй духоўнай каштоўнасці і ў будучыні.

Літаратура, працягваючы прамоўца, не выканае сваёй задачы, калі не будзе з кожным новым творам усё глыбей зазіраць у псіхалогію сучасніка, суадносіць яго справы і думы з важнейшымі праблемамі сучаснасці. З'явілася шмат твораў і ў беларускай літаратуры, дзе канфлікты, моцна падсвечаныя бытавымі фарбамі, толькі спрошчваюць змястоўнасць жыцця. Наша літаратура павінна пільна ўглядацца ў нашу савецкую штодзёнасць, у аблічча нашага сучасніка, больш і больш набліжацца да сваіх новых герояў, каб не прамінуць іх адухоўленага позірку і разгледзець сапраўднае значэнне чалавека, падзеі, з ім звязанай, справы, ім здзейсненай.

Трэба заўважыць, што нашы тэарэтыкі літаратуры і крытыка ў цэлым недастаткова даследуюць як творчую адметнасць пісьменніка, асабіласці яго ўласных сродкаў і прыёмаў, так і агульныя стылявыя тэндэнцыі, узаемаадносіны, дыялектычнае адзінства стылю і метаду. Надышоў час больш

паглыбленага вывучэння ўзаемаадносін суб'ектыўнага і аб'ектыўнага ў стылявых імкненнях пісьменніка. Не трэба забывацца пры гэтым, што працэс стылявой арганізацыі твора абавязваецца на плённыя традыцыі, на набыты раней мастацкі вопыт, даследаванне якога хацелася б часцей бачыць праз прызму сённяшняга літаратурнага працэсу.

Тут варта было б прасвятліць шмат што, каб, захапіўшыся «свабодай» формы, не паступіцца ідэйным зместам. Залішня рэгламентацыя стылю таксама замінае сапраўднаму наватарству, але ж мы не можам пагадзіцца і з правамі ўяўнай інтэлектуальнасці, вычварнасці, мудрагелістасці.

Сёння ў літаратуры абнаўляюцца жанры, ідзе інтэнсіўнае ўзаемапраціканненне стыляў. Пры гэтым хацелася б бачыць больш ашчаднае стаўленне да слова. Аналіз стылю літаратурнага слова не можа весціся без увагі і павагі да мовы пісьменніка, узятай у яе гістарычным разуменні і сённяшнім багаці. Не трэба забывацца і на словы Кузьмы Чорнага: «Слова ў мове жыве, а не існуе». Каб наша сучасная літаратура была вартая ўзлёту розуму і энергіі сэрца нашага сучасніка, мы павінны патрабавальна ставіцца да сваёй творчасці і аб усіх хібах яе гаварыць адкрыта, гаварыць сёння, не адкладваючы надалей, сказаў Максім Танк.

Затым з дакладам выступіў Віктар Каваленка.

У якой ступені сучасная беларуская літаратура, у прыватнасці, проза апошніх гадоў судакранаецца з патрабавальнай хадой часу, з яго неадкладнымі, востра і трывожна выяўленымі праблемамі? Такое пытанне паставіў дакладчык. Адказ на гэтае пытанне, сказаў ён, патрабуе глыбокай аналітычнай працы. Без такой працы немагчыма развіццё самасвядомасці літаратуры.

В. Каваленка пачаў свой разгляд з твораў на гістарычную і гісторыка-рэвалюцыйную тэму. У гэтым шэрагу ён на перае месца паставіў раман Івана Шамякіна «Петраград—Брэст». Раман заслугоўвае такой увагі таму, што ў ім створаны гістарычна дакладны,

псіхалагічна і эмацыянальна пераканальны, па-чалавечы жывы вобраз У. І. Леніна. Твор гэты падводзіць усю беларускую прозу да рубяжа зараджэння палітычнага жанру, палітычнага рамана.

Кажучы пра палітызацыю літаратурнай творчасці, В. Каваленка адзначыў, што гэты тэрмін і сама з'ява выклікалі застарогі і пярэчанні асобных літаратараў. Прычына сумненняў у тым, што, на думку белетрыстаў, клопат пра палітычны пафас літаратуры можа адсуныць на другі план клопат пра яе мастацкасць. Другі аргумент у тым, што ідэйная накіраванасць кожнага мастацкага твора заўсёды мае палітычны сэнс, а таму наўрад ці варта завастаць пытанне аб палітычным змесце мастацкіх твораў. Нарэшце, літаратары задаюць пытанне: а ці не прывядзе палітызацыя зместу да схематызацыі думкі, да пераканання агульнавядомых іспіні і газетнай мовы? Творчасць Уладзіміра Маякоўскага, а ў нас — Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Івана Шамякіна, Васіля Быкава, Алеся Адамовіча, сказаў дакладчык, пацвярджае плённасць такой жанравай тэндэнцыі. Але вядома таксама, што «чыстага» палітычнага жанру ў беларускай літаратуры пакуль што няма. Відаль, не сфарміраваўся ён канчаткова і ў рускай савецкай прозе. Бясспрэчна тое, што палітычны жанр у нас можа з'явіцца як лагічны працяг адкрыта сацыяльнай накіраванасці аўтарскай думкі. Менавіта адкрытая сацыяльная выяўленасць ідэйнага зместу ў рамана «Петраград—Брэст», лічыць В. Каваленка, дазваляе пісьменніку быць у вышэйшай ступені сучасным у мастацкай трактоўцы складаных сітуацый у гісторыі рэвалюцыі і народа.

У рэвалюцыйную эпоху асабліва выразны канфлікт паміж добром і злом, сіламі народных інтарэсаў і эгаістычнай выгады. Барацьба за духоўнасць ішла і ў аддаленыя стагоддзі, бо гісторыя, па сутнасці, ёсць гісторыя змагання за ідэалы справядлівасці і праўды. Несумненнай заслугой сучаснай беларускай прозы В. Каваленка лічыць той факт, што яна больш засяродзілася на духоўнай гісторыі народа, на

(Працяг на стар. 4).

СУЧАСНАСЦЬ І ЛІТАРАТУРА: ГЕРОЙ, ІДЭЙНАСЦЬ, МАЙСТЭРСТВА

(Працяг. Пачатак на стар. 3).

крыніцах народнай самасвядомасці. Значным мастацкім дасягненнем на гэтым напрамку дакладчык назваў раман Уладзіміра Караткевіча «Чорны замак Альшанскі». Рамантызуючы духоўную гісторыю народа, пісьменнік заваяваў вельмі шырокую папулярнасць, асабліва сярод моладзі, і ступень гэтай папулярнасці нават дагэтуль не зусім зразумелая крытыцы. Тое, што ў іншых было літаратурным бракам, — злоўжываннем прыгодніцтвам і старымі прыёмамі рамантычнай творчасці, — у яго аповесцях і раманнах дзіўным чынам абнаўлялася сучасным сэнсам, агульначалавечымі думкамі аб жыцці. Раман «Чорны замак Альшанскі» не выключэнне. Акрамя таго, у рамане выразна праведзена ідэя блізкай залежнасці ўнутранага свету сучаснага чалавека ад духоўнай барацьбы ў мінулым за чалавечнасць і справядлівасць. Заслугай пісьменніка ў гэтым творы з'яўляецца стварэнне такога новага вобраза нашага сучасніка, для якога духоўная гісторыя роднага краю стала натуральным зместам унутранага жыцця, важным імпульсам стваральнай зацікаўленасці сучаснай явай.

Станоўча ацаніў дакладчык і аповесць Васіля Хомчанкі «Пры апананні — затрымаць», галоўным героем якой стаў Францішак Багушэвіч.

Ідэйную і духоўную атмасферу на Беларусі напярэдадні першай сусветнай вайны паспрабаваў паказаць у рамане «Гаспадар-камень» Генрых Далідовіч. Ахарактарызаваўшы Г. Далідовіча як здольнага пісьменніка, дакладчык адзначыў, што празаік асабліва рэльефна выпісвае побытавыя сітуацыі. У рамане таксама нямае каларытных і характэрных малюнкаў вясковага побыту, побыту наогул. Перадаць жа гістарычна канкрэтнае аблічча таго часу, сказаў В. Каваленка, пісьменніку на гэты раз не ўдалося. Не ўдалося, магчыма, таму, што ён не валодае яшчэ ў дастатковай меры канцэптуальным адчуваннем агульнага руху жыцця і таму вымушаны звяртацца да ўжо існуючых літаратурных сюжэтаў. У рамане ў той ці іншай меры пераймаюцца матывы трылогіі Якуба Коласа «На ростанях», «Сокаў ціліны» Цішкі Гартнага і «Палескай хронікі» Івана Мележа. Гістарызм пазіцыі парушаецца праз тое, што ў творы вельмі адкрыта і навазліва прысутнічае сучаснае аўтарскае веданне той эпохі, што звычайна сучаснага літаратурнага асяроддзя прама пераносіцца ў той час. Таму спасылкі на творы і артыкулы пачатку ХХ ст., на думку прамоўцы, не так перадаюць дух часу, колькі выглядаюць рацыяналістычнымі, сумыснымі падпоркамі. І ўжо зусім дзіўна, што ў творы, прысвечаным «светлай памяці маці, бацьку, роднай зямлі», у творы, эпіграфам да якога ўзяты купалаўскія радкі пра спадчыну, нямае пашлаватых эпізодаў, а цэкаторыя маральныя ўяўленні нават асноўных герояў наўрад ці можна залічыць у скарбніцу народнай спадчыны. Нацыянальна свядомы інтэлігент з народа Алесь Нямкевіч мае бедны і нецікавы

ўнутраны свет. Докладчык выказаў спадзяванне, што наступны раман Г. Далідовіча стане сапраўднай творчай удачай.

Высока ацаніў В. Каваленка раман Вячаслава Адамчыка «Год нулявы». Гэты твор, як і «Чужая бацькаўшчына», названы ўзорным прыкладам пісьменніцкага ўмення паказваць плынь народнага жыцця ў глыбокіх сацыяльных абагульненнях. Твор не гістарычны паводле жанру, але гісторыя народа ў яе самых тыповых побытавых праявах складае яго змест, і змест гэты вельмі значны сацыяльнымі і палітычнымі высновамі. Раман, як і папярэдні, раскрывае ў дакладным гістарычным спасціжэнні рост народнай свядомасці ў Заходняй Беларусі. Прамоўца, аднак, лічыць, што арышт Міці Корсака і яго зняволенне недастаткова матываваны, бо герой залішне бяздзейны палітычна, залішне па-юнацку «зялёны». Нават калі ўлічыць непрадбачанасць паводзін буржуазнай улады напярэдадні вайны, усё роўна такі паварот у лёсе героя выглядае не зусім верагодным. Докладчык выказаў спадзяванне, што наступны раман В. Адамчыка таксама стане з'явай літаратурнага жыцця, у якой поўна рэалізуецца здатны да адкрыцця і дасканаласці талент пісьменніка.

Ацэньваючы напісаны пра жыццё ў Заходняй Беларусі раман Георгія Марчука «Крык на хутары», В. Каваленка адзначыў, што аўтар умее жыва, з эмацыянальным напружаннем падаць эпізод. У цэлым жа раману шkodзіць недастатковае веданне тагачаснай рэчаіснасці, перавага авантурна-прыгодніцкага стылю над рэалістычным.

Сярод напісаных апошнім часам твораў, прысвечаных тэме Вялікай Айчыннай вайны, В. Каваленка вылучыў «Карнікаў» Алесь Адамчыка, «Знак бяды» Васіля Быкава, «Сваіх і чужынаў» Івана Чыгрынава. Прамоўца перакананы, што паводле ўсіх ацэнчаных параметраў да гэтых твораў прымякае і аповесць Уладзіміра Дамашэвіча «Кожны чацвёрты».

У полі зроку А. Адамчыка вытокі фашыскай ідэалогіі і праблема выбару ў экстрэмальнай сітуацыі. Сацыяльныя і філасофскія вытокі фашызму — тэма кнігі Янкі Брыля «Птушкі і гнёзды». Аўтар «Карнікаў» працягвае яе дакументальна-мастацкую распрацоўку. Як і кнігу Я. Брыля, твор А. Адамчыка можна паставіць у адзін шэраг з «Нагрудным знакам OST» і «Плацинай» Віталія Сёміна, з раманамі Рычарда Х'юза «Ліс на гарышчы», Уільяма Стайрана «Сафі робіць выбар», Луізы Рызер «Чорны асёл», дзе таксама даследуюцца вытокі фашызму. На асабістых уражаннях грунтуецца змест рамана Міколы Аўрамчыка «Падзямелле», надрукаваны пазалетась. Ён істотна дапамагае раскрыць злачыннае аблічча фашызму.

Інспіраваны з Вялікай зямлі, яго пачалі і разгарнулі дэсантныя групы. Канкрэтны адказ на гэтыя выдумкі дае аповесць В. Быкава «Знак бяды». Твор гэты — твор вельмі высокага мастацкага майстэрства і вялікай ідэйнай значнасці, сваім зместам ён абагачае і паглыбляе ўяўленне аб Вялікай Айчыннай вайне як аб вайне сапраўды айчыннай, як аб вайне ўсенароднай, зыход якой залежаў ад кожнага, нават самага маленькага чалавека. Гэтая талстоўская думка, выказаная ў дачыненні да Айчыннай вайны 1812 г., вельмі блізкая В. Быкаву, і ўвасоблена яна В. Быкавым дасканаласцю.

Несумненнай заслугай беларускіх пісьменнікаў, якія пісалі і пішуць пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны, В. Каваленка лічыць увасобленую ў іхніх творах думку пра тое, што на акупіраванай тэрыторыі Беларусі не было вялікага размежавання паміж ціхім супраціўленнем ворагу і ўзброенай барацьбой, паміж ахвярнасцю і баявым дзеяннем. Пра гэта і «Знак бяды». Галоўныя героі аповесці выглядаюць ахвярамі вайны толькі вонкава, у сапраўднасці ж яны — салдаты.

Часам выказваецца засцярога, працягваў дакладчык, што беларуская «ваенная» проза залішне шмат увагі аддае пачатковаму этапу вайны. Справа ў тым, што менавіта ў першыя дні і месяцы вайны становіцца беларускага народа рэзка перамянілася, што менавіта ў гэты час вызначаўся яго лёс і гістарычны выбар. Аркадзь Куляшоў, відаць, проста не мог не пачаць паэму «Сцяг брыгады» ад першых трагічных уражанняў вайны. Нават у паэме Аляксандра Твардоўскага «Васілій Цёркін», якую аўтар назваў «кнігой про бойца без пачала, без канца», не абыздены горкі і драматычны пачатак вайны.

Гаворачы пра раман «Свае і чужыны», В. Каваленка сказаў, што эпічны жанр мае сваю спецыфіку — абавязковую падзейную завершанасць. Гэта, на думку дакладчыка, патрабуе ад І. Чыгрынава працягваць цыкл раманаў. Раман не мае натуральнага эпілогу, яго дзеянне не завяршаецца, а перарываецца, перарываецца нібы перад наступным твораем цыкла. Сам жа твор глыбінёй і грунтоўнасцю мастацкага ўвасоблення з'яўляецца, сказаў В. Каваленка, вартым і годным працягам двух папярэдніх раманаў.

Аповесць У. Дамашэвіча «Кожны чацвёрты» — твор арыгінальны ў выбары падзей і глыбока філасофскі паводле задуму. Прычына падзення Ваўчэцкага — у ім самім. Недастаткова выхаваны ўнутрана, ён нясе ў сабе рэшткі патрыярхальнай няразвітасці, ён хуткі на расправу, бо ісціну шукаць цяжэй, чым знайсці сабе супрацьшыю. Аповесць У. Дамашэвіча вельмі сучасная, як і іншыя творы беларускай «ваеннай» прозы, сваім зместам, бо пісьменнік актыўна ўключаецца ў сучасныя пошукі галоўнай сутнасці чалавечага быцця.

Высока ацаніўшы раман Аркадзя Марціновіча «Не шукай слядоў сваіх», В. Каваленка сказаў, што ў новым творы пісьменніка — рамане «Груша на Голым полі» — нямае праўдзівых малюнкаў вайны, га-

лоўны герой, таксама лейтэнант, у многім падобны да галоўнага персанажа з папярэдняга твора, але, на жаль, гэтая падобнасць часам выглядае як паўтарэнне. У эпілогу рамана чамусьці з'яўляецца дэтэктывны раздзел, які ўнутрана прырэчыць агульнаму стылю твора.

Побыту салдата, які трапляе з запаснага палка на фронт, а пасля шпіталью зноў у запасны полк, прысвечаны цікавыя аповесці Аляксея Кулакоўскага «Белы Сокал» і «Хлеббарэ».

Калі ў рамане А. Марціновіча прыгодніцкія эпізоды з'яўляюцца, відаць, выпадкова, дык у апошніх кнігах рамана Барыса Сачанкі «Вялікі Лес» яны, здаецца, уведзеныя свядома як стыльвы сродак для выяўлення напружанасці часу. І гэта засмучае, сказаў В. Каваленка. Пісьменнік у ліку тых, хто пачынаў творчую дарогу ярка і арыгінальна, хто і пазней з поспехам умацоўваў дарогу праўдзівасці ў беларускай прозе. Але што да рамана «Вялікі Лес», дык трэба, відаць, згадзіцца з крытыкай, якая пісала ўжо, што апошнія кнігі напісаны ніжэй творчых магчымасцей пісьменніка. Раман расцягнуў, асабліва за кошт размовы героя з самім сабой, у рамане шмат неабавязковых дыялогаў. Вядома, і ў гэтым творы адчуваецца моцная рэалістычная лінія, але яна неспаслядоўная.

М. ТАНК і А. АУЧАРЭНКА. У час перапынку.

Як своеасаблівы працяг кнігі А. Адамчыка, Я. Брыля і У. Калесніка «Я з вогненнай вёскі...» — кніга Святланы Алексіевіч «У вайны — не жаночы твар», якая справядліва прыцягнула ўвагу ўсесаюзнай грамадскасці.

Пры ўсіх праліках і недахопах, сказаў В. Каваленка, менавіта ў распрацоўцы тэмы мінулай вайны беларуская літаратура найбольш выявіла свае адлюстравальна-аналітычныя магчымасці. Больш таго, менавіта ў творах на рэвалюцыйна-гістарычную тэму і тэму Вялікай Айчыннай вайны з найбольшай мастацкай паўнатой і духоўнай цэласнасцю ўвасобляецца ў жывых, рэалістычных праявах актыўная дзейнасць чалавека, скіраваная на ўсталяванне дабра, справядлівасці і гуманізму.

Працягваючы свой даклад, В. Каваленка адзначыў, што сярод твораў на сучасную тэму найбольшы поспех у стварэнні вобраза чалавека, якому ўласцівае актыўнае стаўленне да жыцця, выпадае на творы так званай вясковай прозы.

Дакладчык растлумачыў, які сэнс ён укладвае ў паняцце «вясковая проза». Сапраўды, сказаў ён, да прозы Фёдара

Абрамава ці Івана Мележа вызначэнне «вясковая» не стасуецца. Але яно аказалася, на думку прамоўцы, правамерным і вельмі дакладным у дачыненні да твораў, у якіх шмат было засяроджанасці на ўсім спецыфічна вясковым, калі вясковае, толькі таму, што яно вясковае, вылучалася ў асаблівую маральна-духоўную катэгорыю, у нешта вышэйшае за гістарычна-сацыяльны вопыт усяго народа. Думаецца, працягваў В. Каваленка, гэты тэрмін знікне сам па сабе, як толькі літаратура на вясковую тэму набудзе больш сур'ёзны сацыяльны пафас і глыбейшую аналітычнасць мастацкай думкі.

У дакладзе з задавальненнем адзначана, што ў апошнія гады беларуская проза з даволі прыкметным поспехам развілася якраз у гэтым напрамку. Сярод твораў, якія вызначаюцца адказнымі і плённымі творчымі намаганнямі паказаць сучасную вёску ў яе рэальным сацыяльным абліччы, В. Каваленка вылучыў раман Віктара Казько «Неруш», Івана Пташнікава «Алімпіяда», Анатоля Кудраўца «Сачыненне на вольную тэму», Леаніда Гаўрылькіна «Матчына хата», аповесць Алесь Жука «Паляванне на апошняга жураўля».

Раман В. Казько — твор шырокага эпічнага размаху. Аўтару ўласціва вострае і дакладнае адчуванне некаторых са-

мых тыповых і вызначальных працэсаў грамадскага развіцця. У ім можна заўважыць пэўныя вобразныя паралелі з творами Валянціна Распуціна і Чынгіза Айтматава, але агульная ідэя твора — свая, непаўторная, яна іншая, чым у «Развітванні з Мацэрай». Пісьменнік паказаў не толькі маральна-этычныя цяжкасці разбурэння старой вёскі і пабудовы новай, але і сцвердзіў, падтрымаў пафас гэтай перабудовы. Галоўны канфлікт рамана — глыбокі і значны, поўны сацыяльнага сэнсу. Вобраз Мацэвэя Роўды далёкі ад ідэальнасці. Мацэвэ павінен паступова выціскаць з сябе Шахара. Цяжка даецца гэта Мацэвэ, але ён усё ж ідзе наперад.

«Неруш» і «Алімпіяда» адрозніваюцца праблемнай арыентацыяй і стылем. Калі В. Казько бярэ з'явы жыцця ў іх вяршынным выяўленні, дык І. Пташнікаў з поспехам «анатаміруе» звычайную побытавую штодзёншчыну, завастраючы побытавыя сітуацыі, даводзячы іх сэнс да адкрытай сацыяльнай прасветленасці, менавіта праз аналітычнае паглыбленне ў сэнс дэталь адкрывае ў поступе штодзёншчыны духоўны знак чалавечага

3 ПЛЕНУМА ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ

ўчынку. Малюнкi побыту ў рамане псіхалагічна насычаныя і глыбокія. Ідэйная пазіцыя пісьменніка выразна сучасная і актуальная, прадуманая і неаднабаковая. Нельга ні перабольшваць значэння мінулага, ні проціпастаўляць яго сучаснаму. Раманіст умее паэтызаваць сучасную вёску, сучасную навізну ў ёй.

Вобраз Ігната Сцяпанавіча Вапшчэцкі ў рамане А. Кудраўца — яркі і псіхалагічна дакладны. Нідзе герой не гаворыць і не робіць такога, што не адпавядала б яго наму характару. Вялікая засяроджанасць на лёсе аднаго чалавека, магчыма, у нечым і шкодзіць раману.

Раман Л. Гаўрылкіна «Матчына хата» не мае ў цэнтры яркага героя, але рух пасляваеннага вясковага жыцця з яго характэрнымі побытавымі і маральнымі драмамі раскрыты грунтоўна і праўдзіва.

Галоўны герой апавесці А. Жука «Паляванне на апошняга жураўля» Сцяпан Дзімідчык шмат у чым падобны да героя Кудраўцовага рамана. Але гэта іншы характар: Сцяпан увесь, усёй сваёй істотай, у жыцці. Непрымірмасць да ўсяго, што робіцца не так, як трэба, у яго не капрызна, а незла ўласнай выгады, а ўнутрана прыныпова, шчыра, пераўтваральная. «Паляванне на апошняга жураўля» ці не адзіная апавесць у нашай літаратуры апошніх гадоў, у якой канфлікт развіваецца ў сферы адкрытых грамадскіх інтарэсаў. Канфлікт развіваецца і завяршаецца праўдзіва, без белетрыстычнага хітравання, без боязі перад складанымі рэаліямі жыцця. Канцоўка апавесці ўспрымаецца не як песмістычны зыход аўтарскай думкі, а як заклік не дапускаць змірэння з эгаізмам і нягоднасцям.

Жыццёвы канфлікт пакладзены ў аснову апавесці Валянціна Блакіта «Шануй імя сваё». Неблагія творы пра пасляваенную вёску напісалі Аляксей Рыбак і Ніна Маеўская. Пэўныя рэальныя праблемы сучаснай вёскі закрануты ў апавесці Яўгена Радкевіча «Па песні ў Агароднікі». Першыя пасляваенныя дні і месяцы беларускай вёскі з добрым адчуваннем атмасферы часу паказаў Г. Далідовіч у апавесці «Жывы покліч».

Нямала пішацца твораў на тэму вяртання ў родную вёску. На жаль, матывацыя такога ўчынку герояў у асобных творах недастаткова пераканальная. Прынамсі гэта датычыць апавесцей «Тэлеграма з Кавалевіч» і «Дзень пачаўся» такога прафесійна падрыхтаванага пісьменніка і добрага знаўцы вясковага побыту і псіхалогіі, як Мікола Гіль. Мушці, для таго, каб чалавек вярнуўся з добра абжытай гарадской кватэры ў вясковую хату, недастаткова адных эмоцый. Падобная тэматычная аднастайнасць заўважаецца і ў

творчасці здольнага маладога пісьменніка Аляся Кажадуба.

Апошнім часам ажывілася ў нашай прозе тэма гарадскога жыцця, павысілася ўвага да ўнутранага свету рабочага і інтэлігента. Часцей за ўсё, значыць В. Каваленка, змест галоўнага канфлікту ў гэтых творах зводзіцца да барацьбы з мяшчанствам, з бездухоўным і маральна сумніцельным існаваннем. Можна толькі пашкадаваць, што літаратурны наступ на мяшчанства і бездухоўнасць выдзецца пераважна па лініі маральна-побытавых інтарэсаў чалавека. Надзвычай рэдка сустракаюцца тут канцэптуальныя падыходы і вырашэнні. Бракуе сацыяльнага роздзума, сур'ёзных абагульненняў, вынашанага погляду, засцярогі перад звычайнай апісальнасцю ў такіх цікавых сваім зместам творах, як раманы, напісаныя таленавітымі пісьменнікамі Леанідам Дайнекам («Футбол на заміраваным полі») і Яўгенам Радкевічам («Сутокі дзён»). Цікавая апавесць Міхася Кацюшкі «Маналог пасля развітання» страчвае нешта істотнае, магчыма, таму, што ў ёй пераважае падзейны план.

Тэма выкрыцця мяшчанства часта рэалізуецца ў жанры мастацкага аўтабіяграфізму, што, на думку дакладчыка, часам дае істотную перавагу аўтару, бо змест твора, набліжаны да сапраўднай рэальнасці, заўсёды больш уражлівы. Праўда, не ўсе аўтары і ў такім разе знаходзяць у сабе сілы ўтрымацца на рэалістычным узроўні, часта ідэалізуюць галоўнага героя, г. зн. самога сябе. Такі герой вельмі ўжо бездакорны, пазбаўлены памылкаў і сур'ёзных сумненняў. Гэта ненадзейны шлях стварэння вобраза станоўчага героя, бо часта ў такім разе паэтызацыя аўтарскіх эгацэнтрыв і самазадаволенасць. Калі герой амаль цалкам выводзіцца з кола дэмакратычнага асяроддзя, якое магло б прывесці яго, дыспутаваць з ім, змушаць яго да самааналізу, тады парушаецца адзін з галоўных прынцыпаў усякай сур'ёзнай літаратуры — праўдзінасць.

Адным з цікавых твораў аб пагрозе мяшчанства, напісаным на выразным аўтабіяграфічным перажытага, з'яўляецца, на думку В. Каваленкі, раман Івана Навуменкі «Легуценнік». Хоць і ў гэтым творы герой злёгка ідэалізуецца — ці рамантызуецца, скажам так, — парыванні Сяргея Кацюшкі паказаны з добрым веданнем часу і абставін.

Твор І. Шамякіна «Тайна драмы. Апавесць пра сябра» шмат чым нязвычайны для нашай літаратуры, бо ў цэнтры яго рэальная асоба — Андрэй Макаёнак. Гэты твор нязвычайны і таму, што ў ім ёсць канкрэтны адрасы, што ён небыла адкрыты ў аналізе сапраўдных чалавечых лёсаў. Хацелася б абараніць сам прынцып дэмакратычнай адкрытасці ў біяграфічнай літаратуры.

Калі казаць пра побытавы тэматычны накірунак у літаратуры, то азначка яго магчымасцей не можа быць адзначанай і загадка вядомай, заўважыць В. Каваленка. Як на прыклад, ён спаслаўся на асобныя творы Васіля Гірэвіча. Побач з апавесцю «Астравы на далёкіх азёрах», творам даволі ардынарным і схематычным, дзе мяшчанства асуджаецца больш слоўна, чым праз характар і ўчынкi, дзе антымешчанская пазіцыя аўтара не ўдымаецца вышэй за стандартныя фразы, пісьменнік напісаў колькі твораў на матэрыяле побытавым, якія з'яўляюцца арыгінальнымі і ў аўтарскім падыходзе да жыцця і ў канкрэтным мастацкім вырашэнні праблемы мяшчанства. Перш за ўсё хацелася б назваць яго апавесць «На пераломе лета. З Бярозаўскай хронікі» і апавяданне «Валянціна з Бярозава».

Тэму мяшчанства распрацоўваюць і маладзейшыя пісьменнікі. Уладзіслаў Рубанаў у апавесці «Каштаны», сказаў прамоўца, здолеў паказаць новую, да яго, як здаецца, мала заўважаную рысу ў абліччы сучаснага мяшчанства: наймаверна высокую ступень шчырасці ў маральным прыкрыцці сваёй сапраўднай сутнасці. Раней мяшчане хавалі свае сапраўдныя імкненні ад іншых, цяпер прыкрыццё прызначана перш за ўсё для самога сябе, накіравана да самога сябе. Прызначэнне і накіраванасць гэтыя — неўсвядомленыя, інстыктыўныя. Гэта тая форма прыкрыцця, калі прыстасавальніцтва зліваецца са шчырай перакананасцю ў правільнасці ўласнага ўчынкаў і ў высакорданнасці, што паміж імі не застаецца нават самай вузенькай мяжы.

Праўда, твораў самых малодшых пісьменнікаў, дзе б глыбока і свежа даследаваліся з'явы сучаснага грамадскага жыцця, адзікі. У іх творчасці больш белетрыстычных падробак, схематычных звязак, бляклі апісальнасці, мысліцельнай бездапаможнасці. І гэта павінна трывожыць. Апублікаваны ў апошнія гады творы Янкі Брыля, Яна Скрыгана, Паўла Кавалёва, Максіма Лужаніна, Алены Васілевіч, Тамары Цулукідзе вызначаюцца адчуваннем жывой рэальнасці, сучаснасцю канфлікту. Гэтыя творы — як папрок маладзейшым.

Наогул, сказаў В. Каваленка, «шэра» пльняў у літаратуры даволі шырокая і напорная. Асноўная прычына гэтага — прыстасавальніцтва пісьменніка, жаданне напісаць твор без унутраных затрат. Трохі вытворчасці, трохі меладрамы — вось і гатовы. Сярод аўтараў падобных твораў ёсць такія, хто прыныпова не хоча быць знакамітым і папулярным. Славу яны аддаюць іншым, а сабе пакідаюць магчымасць друкавацца. У такой літаратуры пануе суцэльная бесканфліктнасць. З усіх апавяданняў маладых пісьменнікаў, апублікаваных за чатыры гады, толькі ў адным ёсць сітуацыя, калі герой пасварыўся з брыгадзірам. У іншых і такога канфлікту няма.

Стылявая адукаванасць праходнай літаратуры, адзначыў дакладчык, сёння высокая. Самая вялікая небяспека для развіцця сучаснай літаратуры — не адсутнасць стылю, а яго прыдуманасць, літаратурнасць. А гэта вынік неглыбокага пранікнення ў жыццё, боязь яго складаных праблем. Уцёкі ад жыцця і запалоненасць штам-

памі могуць і не ўсведамляцца самім аўтарам, і тады шчырасць яго крыўды на крытыку непадробная. З гэтай жа пазіцыі выступаюць, бывае, супраць той тэндэнцыі ў галіне літаратурнай думкі, якая мяркуе аб мастацкіх творах з пазіцыі самага высокага, перадавога вопыту нацыянальнай літаратуры. У гэтай сувязі В. Каваленка крытычна выказаўся пра артыкул Яўгена Леўкі «Пярэдадзень эпапеі. Над старонкамі «Знак бяды», надрукаваны летась, і працыкл артыкулаў «...І ва ўспрыняцці крытыкі», друкаваны сёлета.

Сёння, выказаў думку дакладчык, асабліва відавочнай стала залежнасць нізкага

Сучасная беларуская паэзія, калі браць яе ў цэлым і мець на ўвазе лепшыя творы, шырока ахоплівае народнае жыццё, пранікліва раскрывае духоўны свет чалавека, выяўляе шмат якіх істотных рыс часу. У ёй знаходзіць увасабленне творчы дух нашага жыцця, дух пошуку, стваральнага дзеяння, сацыяльна-грамадскай актыўнасці.

Гэта мы выразна і канкрэтна адчуваем, калі чытаем многія творы, паэтычныя кнігі. Не мару і не бяруся аглядаць усё, што з'явілася ў друку. Нямала сказана было, заўважана і адзначана ў дакладзе Васіля Зуёнка на мінулагоднім пленуме праўлення, прысвечаным паэзіі. Хачу толькі нагадаць,

І. ШАМЯКІН і загадчык рэдакцыі прозы выдавецтва «Советский писатель» А. ТАМ.

ўзроўню твораў ад недастатковай выхаванасці пісьменніцкай асобы, калі ёй перш за ўсё бракуе грамадзянскай зацікаўленасці жыццём. Гэта непазбежна выдзе да эстэтычных дэфармацый у творчасці. Бракуе цыперанішнім маладым самакрытычнасці, самааналізу. Гэта адмоўна, як лічыць В. Каваленка, уплывае на атмасферу ў пісьменніцкім асяроддзі. У ёй няма адзінства творчых імкненняў. Залішне шмат амбіцыйнасці і дробязнай зайздрасці. Часам ісціна, выказаная не мною, перастае быць ісцінай, выдатны твор, напісаны не мною, ператвараецца ў сваю процілегласць. Ствараюцца дзілетанскія і абразлівыя для развітой літаратуры канцэпцыі, прызначэнне якіх — прыкрыць творчую бездапаможнасць бачнасцю прынцыпу. Сапраўдная мастацкасць — гэта перш за ўсё праўдзінасць. Вось чаму ўзмацненне мастацкага патэнцыялу літаратуры сёння так важна прама звязваць і з асобай пісьменніка.

Задач у літаратуры шмат, сказаў у заключэнне В. Каваленка, задач важных, актуальных, неадкладных. Сёння яны павінны вырашацца на больш высокім узроўні, чым учора. Але агульныя арыенціры тыя ж: герой, ідэйнасць, майстэрства.

ПАЭЗІЯ — так было і будзе — голас душы народнай, самы чуйны орган нацыянальнай самасвядомасці, самае запаветнае і святое духоўнае багацце кожнай нацыі. Калі б наша паэзія мела такія ж магчымасці, як і проза, выхад да іншамоўнага чытача (а для паэзіі, вядома ж, моўны бар'ер дужа істотны), не сумняваюся: нашых паэтаў, пачынаючы з Кулалы, чыталі б у свеце не з меншай цікавасцю, чымся празаікаў, — так пачаў свой даклад Варлен Бечык.

Як судзіцца сённяшні стан нашай паэзіі, яе заваёвы і пошукі, з сённяшнім часам, з жыццём і справамі народнымі?

што ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшлі ў апошнія гады кнігі «За маім сталом» Максіма Танка, «Лясныя воблакі» Пімена Панчанкі, «Парамаўляй са мной, зямля» Максіма Лужаніна, «Санеты» Аляся Звонака, «Рэха маладосці» Станіслава Шушкевіча, «Для дома, для альбома і трохі для эпохі» Васіля Віткі, «Кругі надзеі» Сяргея Грахоўскага, «Палёт» Аляксея Пысіна, «Дэкрэтам сэрца» Кастуся Кірэнкі, «Парог памяці» Пятра Прыходзькі, «Да берагоў запаветных» Міхася Калачынскага, «Гараць лісты кляновыя» Аляся Бачылы, «Лясныя крушні» Аляся Бажко, «Спадзяванне калыханак» Эдзі Агняцвет, «Строма» Артура Вольскага, «Два шмыткі» Валянціна Тараса, «Амплітуда смеласці» Рыгора Барадуліна, «Лукам'е» Васіля Зуёнка, «Усміхніся мне» Янкі Сіпакова, «Няроўныя даты» Алега Лойкі, «Калыска долі» Петруся Макаля, «Валожка на мяжы» Еўдакіі Лось, «Курганне. Крэва» Міколы Арочкі, «За гасцінец» Дануты Бічэль-Загнетавай, «Палессе» Анатоля Грачанікава, «Сляза на вейцы» Уладзіміра Паўлава, «Хат вчысты дар» Кастуся Цвіркі, «Засцярога» Міхася Рудкоўскага, «Біяграфія памяці» Юрася Свіркі, «Белыя берагі» Валянціна Лукшы, «Вобразы вечара» Рамана Тармоля, «І сноп, і птах, і я» Віктара Ракава, «Гарывада» Нэлі Тулувай, «Абрус» Хведара Жычкі, «Вера, надзея, любоў» Сяргея Законнікава, «Пара любові і жалю» Яўгені Янішчык, «Знак аховы» Уладзіміра Някляева, «Зямлю слухаю» Генадзя Пашкова, «Помню пра цябе» Юркі Голуба, «Вечнае імгненне» Леаніда Дайнекі, «Пасадачны агні» Уладзіміра Скарыніна, «Жнівень» Ніны Мацяш, «Праталіна» Васіля Макарэвіча, «Адзавуся голасам жалейкі» Раісы Баравіковай, «На

(Заканчэнне на стар. 6—7).

А. АДАМОВІЧ і І. ЧЫТРЫНА.

СУЧАСНАСЦЬ І ЛІТАРАТУРА: ГЕРОЙ, ІДЭЙНАСЦЬ, МАЙСТЭРСТВА

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3—5).

зломе маланкі» Валянціны Коўтун, «Суседства» Васіля Жуковіча, «Жыла-была» Галіны Каржанеўскай, «Цішыня баразны» Уладзіміра Карызы, «Чырвоны месяц года» Таісы Бондар, «Мацярык» Сяргея Панізіна, «Дар» Міколы Малаўкі, «Мой дзень зямны» Міколы Мятліцкага і інш.

Дадамо сюды многія важкія, запамінальныя публікацыі ў перыядычным друку Аляксея Русецкага, Кастуся Кірэнкі, Генадзя Бураўкіна, Анатоля Вярцінскага, Ніла Гілевіча, Сцяпана Гаўрусёва, Веры Вярбы, Алеся Разанава, аж да зусім нядаўняга лірычнага цыкла Раісы Баравіковай, прысвечанага памяці Алы Кабаковіч.

Многае з названага ўжо стала падзеяй у літаратурным жыцці, шмат што яшчэ, не сумняваемся, будзе прыкметнай з'явай, пакіне свой след у беларускай паэзіі.

На аснове гэтых кніг, публікацый мы і атрымліваем адказ на пытанні, чаго варта наша паэзія, якія яе роля і ўдзел у жыцці народа, як суднасыцца ў ёй гісторыя і эпоха, вечнасць і запатрабаванні дня, асоба і свет.

Л. ДАЙНЕКА, Я. СКРЫГАН І С. ШУШКЕВІЧ.

Зусім відавочна, што, працягваючы і развіваючы галоўныя тэндэнцыі, выразна пазначаныя папярэднімі дзесяцігоддзямі, беларуская паэзія паглыбляецца ў сваіх галоўных якасцях, арганічна звязаных з духам часу і характарам сучаснага жыцця.

Гэта найперш датычыць яе гістарызму, адчування сэнсу і зместу падзей, сутнасці з'яў у кантэксце гісторыі краіны і народа, у суднасенні перажыванняў з вялікім сацыяльна-грамадскім вопытам. Тут, зразумела, для нас асаблівую вагу набывае жывое сведчанне старажытных паэтаў, чыя жыццёвая і творчая біяграфія ахоплівае ўвесь савецкі час, — М. Лужаніна, А. Звонака, С. Грахоўскага, А. Русецкага, А. Зарыцкага, В. Віткі, С. Шушкевіча, — і ўсіх паэтаў франтавога пакалення...

Мы атрымалі ў апошнія гады нягледзячы на новы творчае, якія то ў плане палітычнай публіцыстыкі, то ў выглядзе непасрэдных уражанняў краінаюцца міжнароднага жыцця. Гэта творы Р. Барадулліна, А. Вярцінскага, Я. Янішчыц, У. Карызы, Л. Яўменава... Усё больш глыбокае напаяненне атрымлівае гістарычная тэма. Да асэнсавання часоў далёкіх, паказу суровых выпрабаванняў, гартавання асобы, выяўлення духу народа ў гістарычных падзеях мінулага звяртаюцца В. Зуёнак, М. Ароўка, Д. Біцэль-Загітава, С. Па-

нізіні, Т. Бондар, Н. Мацяш, П. Бітэль, В. Коўтун.

Мэтанакіравана, паслядоўна выяўляецца ў многіх творах пафас сумленнасці, шчырасці, даброты. Праблемы духоўных і маральных каштоўнасцей жыцця атрымліваюць вырашэнне актуальнае, насычанае зместам і матэрыялам жыцця, гістарычна і сацыяльна ўзбуджанае, паглыбленае праз філасофскі роздум.

Такім чынам, наша паэзія жыве, рухаецца, багацее, трымае надзейную сувязь з жыццём народным. Гэта відавочна і бясспрэчна. Але такі характар нашага часу, такія запатрабаванні самога жыцця, што яны вымагаюць ад усіх і кожнага адказнага і дзейснага дачынення да спраў і клопатаў народа. Жыццё прыгожае і шчодрае, у ім шмат радаснага і светлага. Аднак жа яно — і суровае таксама. Не слабець боль вялікіх страт вайны. Мацнее мілітарызцкая пагроза. Час драматычны, напружаны.

...Прагнасіць і злосці стала больш.
Не лягчэй нашыя дарогі,
Не лягчэ чалавечы боль.
(П. Панчанка).

Паэзія не будзе сабой, калі

кі пранізаны асаблівымі шчырасцю, гневам, пяшчотай. Сярод такіх твораў — і «Замошская рота» У. Паўлава, і «Вечныя дні» С. Грахоўскага, і «Чытаючы газету «Правда» М. Мятліцкага... Зрэшты, тут ледзьве не ў кожнага паэта ёсць вершы, вартыя, каб іх назвалі.

«Война — всевиновница! Мне война дала безотцовщину, не узнать бы смерть — безсыновщину», — піша С. Яўсеева. Гэта — голас пакалення, якое зведала вайну ў дзяцінстве. А тыя, хто нарадзіўся пасля вайны?

«На помнік з сніга бяздоння сцякае сонечная ніць, і ясна, што яшчэ не сніня людское гора адбаліць», — гаворыцца ў адным вершы Віктара Гардзея.

«Не на адным прысутным пакаленні скапіліся вайны мінулай звонні», — чытаем мы ў Любы Тарасюк.

Новыя пакаленні знаходзяць свой падыход да размовы пра вайну, сваю душэўную і біяграфічную меру. Але не заўсёды: здараюцца выпадкі душэўнай глухаты, спрощванняў, вольнага абыходжання са словамі і паняццямі.

Лірычная паэзія пачынаецца з асобы аўтара, працягваў В. Бечык. Калі згадваеш лепшыя набыткі беларускай савецкай паэзіі, то ўспамінаюцца не толькі выдатныя творы. Ба-чацца многія постаці цудоўных паэтаў, чые словы назаўсёды ўпісаліся ў вялікую кнігу роднай паэзіі і жывуць у душах чытачоў як самае запаветнае і дарагое.

Калі паэт адчувае сябе на прыкладнім рубяжы, у цэнтры гістарычнага быцця чалавецтва, на скрыжаванні галоўных дзейных сіл сучаснасці, узывае голас у імя міру і праўды, умацоўвае сілы добра, праўды і справядлівасці, ён можа прамаўляць і лозунгава. Гэты яго лозунг — неўтаймоўны здзяйсняльны пошук:

Паэзія — у бітве адвага,
Не снобаў тупых рэвалюцый,
Не ведае белага флага
У каханні, жыцці, рэвалюцыі.

Гэта ён «на аснове чалавечай роднасці» ўкладвае ў сваё сэрца «ўвесь боль чалавечы і плач»: «Я перад вамі вечна вінаваты, усе, каму нялёгка у жыцці».

Гэта ён аддае ўвесь жар сэрца, каб станавіўся «свет цяплейшым, дабротой прасвечаны знутры».

Гэта ён знаходзіць самыя задзіўныя словы для так неабходнай нам пяшчоты і любасці: «Вочы твае нада мной узышлі сусор'ямі цішыні, сусветамі дабрыйні, пакуль ёсць яны — мне на зямлі светла, мама...»

І гэта ён у асаблівых пагучанні словах выказаў запавет хваяр фашызму на мемарыяльным вянеці ў Хатыні і вялікае жаданне ўсёй нашай шматпакутнай зямлі:

Столькі зведаўшы гора, нягод,
Столькі слёз, і крыві,
І агню — ты, Радзіма, на тысячы год
Заслужыла сабе цішыню.

Прыгаданая тут радкі належачы Максіму Танку, Пімену Панчанку, Аляксею Пысіну, Анатолю Вярцінскому, Рыгору Барадулліну, Нілу Гілевічу. Яны належачы і нам усім, бо гэта

ўжо і наша адчуванне, нашы празрэніе і парывы. Яны народныя, як народная і ўся наша сапраўдная паэзія.

Адаючы належнае заваёвам, творчым удачам у нашай паэзіі, сказаў В. Бечык, мы не можам, аднак, не заўважаць і многіх негатывных працэсаў. Як не хвалявацца нам, не выказваць занепакоенасць, калі ў штотдзённай практыцы зноў і зноў пазначаюцца і зніжэнне грамадзянскага тону, і пасабленне пошукаў, і інертнасць, і другаснасць, і г. д. Не жарэмна на вечары, прысвечаным 70-годдзю з дня нараджэння А. Куляшова, П. Панчанка зазначаў: «Сёння... наша паэзія трохі абмялела, страціла свой гнеўны голас у аднас ворагаў і голас любві да нашых ідэалаў... пацішэў грамадзянскі пафас нашай паэзіі».

Можна зразумець гэтую занепакоенасць народнага паэта. Наша паэзія ад часоў Багушэвіча і Купалы вызначалася вострай сацыяльнасцю. Пачуццё надзённага, актыўнасць ідэалу, грамадзянскі пафас пранізвалі творы 20—30-х гадоў, паэзію ваеннага часу. Цяпер з'яўляецца шмат твораў, пазбаўленых выразнага сацыяльна-гістарычнага фону, не змабілізаваных на актыўны ўдзел у жыцці. Задужа многа ў нас твораў з аслабленымі аналітычна-даследчымі ўстаноўкамі. Не стае праблемнасці, унутранага напружання. Шмат хто вар'іруе адны і тыя ж матывы, прапануе разшэні ўжо нам вядомыя А. Твардоўскага, «рэаліі жыцця, якім жывуць усе наўкруг». Праблемы і клопаты дня не адбываюцца ў мнстве твораў з той мераю вострыні і актуальнасці, што ўласцівы ім у самім жыцці.

Нярэдка мы бачым, як драбнее ў творах і аўтарская асоба. Самаэтэстацы, выхваленне, барацьба з крытыкамі (не крані, ухваляй) становяцца крыніцай «лірычных» эмоцый.

Задужа многа ў нас і імітацыя паэзіі, хуткалісу, перапеваў.

Асобна хочацца сказаць пра мастацкія пошукі. Нам неабходны актыўныя пошукі, расчуханы творчы намаганні, каб не пакрывацца плесняй, не заімшчы, не адстаць ад жыцця. Ды варта адзначыць, што з маладзейшых найбольш важнае, істотнае слова аб жыцці, часе, народзе сказаў Леанід Галубовіч, кніга якога «Таёмнасць агню» была ўспрынята як прыкметная і радасная падзея. А ён жа нібыта вельмі «традыцыйны» паэт. У адным вершы М. Танка ёсць радкі: «Вы памылечеся, калі думаеце, што паэт — штукар, які валодае чарамі верша. А ён толькі тады бывае сапраўдным паэтам, калі вызваляецца з іх ланцугоў». Гэта ж, так атрымалася, сказала, па сутнасці, і В. Палтаран у прадмове да кнігі Л. Галубовіча: «Не, што б там ні казалі, якія прыгосты ні знаходзілі б у адмыслова выштуканаваным слове, а ўсё ж найвышэйшая прыгажосць у паэзіі — праўда! Праўда слова, праўда пачуцця, праўда душэўнага жэсту».

У заключэнне садаклада В. Бечык закрануў пытанне аб крытыцы паэзіі. Наша крытыка паэзіі панесла адчувальную страту, калі не стала Рыгора Бярозкіна. Сёння мала хто вядзе прафесійную гаворку, пастаянна трымаючы ў полі зроку літаратурны працэс. Хіба толькі У. Гіламедаў, У. Калеснік, М. Ароўка, Радзей выступілі Д. Бугаёў, М. Барсток, А. Клышка, А. Сямёнава, Г. Шупенька, яшчэ сёй-той. Новых імёнаў — мала: Т. Чабан, С. Дубавец, Я. Гарадніцкі, С. Кавалёў. Трэба шукаць формы работы з маладымі крытыкамі, дапамагаць іх творчаму росту.

Задужа многа ў нас кампліментарнасці, прадукавання «мятной карамелі кірпичного завода» (аднойчы «ЛГ» змясціла абгортку такой цукеркі пад

рубрыкай «Что бы это значило?»).

Калі некаторыя паэты імкнунца да лёгкага жыцця, нейтралізуючы крытыку, то і мы, крытыкі, таксама, відаць, страхуем сябе ад непрыемнасцей. Я думаю, крытыкі баяцца не нейчых крыўд і не рэакцыі адказных таварышаў. Баяцца адказнасці: патрабаваць з іных — значыць, даць падставы патрабаваць і ад цябе самога.

Служба паэзіі вымагае графічнай адказнасці за ўсё, яна ахвярна і прарочая. Гэта — поўная самааддача, самаспальванне, напружанне ўсіх сіл, найвялікшы грамадзянскі неспакой.

Ты глыбока ўглыб цвёрды
корань пусці,
Голле ў гору расніш,
і расці, і расці!
І да пенла дастань, і у
пенла заглянь,
І да хмары дастань,
і у неба заглянь.

«Хай сэрца разрывае гук жалезны, хай ісціны старэюць з году ў год, а ты за ўсё ў адказе, мой балесны: за справу, за дзяржаву, за народ», — пісаў А. Куляшоў.

А як жа іначай! Калі паэзія будзе такой, змабілізаванай і адказнай, яна будзе служыць народу і знаходзіць сапраўдную любоў і цікавасць.

ПРА ШТО б ні гаварыла літаратура, яна павінна гаварыць да свайго сучасніка, гаварыць шчыра, адкрыта і абавязкова з павагай да чалавека, сказаў у сваім выступленні Аляксей Дудар. Сучаснасць — гэта не толькі сённяшні дзень. Літаратура і мастацтва павінны ўцягваць сучасніка ў актыўнае асэнсаванне ўсёй гісторыі свайго Айчыны, усяго чалавецтва.

Павага да чалавека азначае, што літаратура і мастацтва не павінны браць на сябе ролю настаўніка пачатковых класаў. Нельга прыдумваць для сучасніка нейкія «правілы паводзін», мадэліраваць характар, які б з'яўляўся для яго эталонам. Маўляў, ты не стануць, недахопаў куча. Стварэнне «прыкладу для пераймання», адыход ад жывога характару нашага сучасніка, нават і тады, калі гэта дыктуецца добрымі намерамі, не прыносіць карысці. Нельга асобна гаварыць пра ідэінасць і асобна — пра майстэрства. Мне думаецца, што кожнаму, хто сядзіць у гэтай зале, даводзілася чытаць і бачыць на сцэне творы, ад якіх паляхаеш. І што самае парадаснае: словы нашы, ідэі нашы, тэмы нашы патрэбныя... Адсутнасць майстэрства, шаблоннасць, разлік на патрэнасць, разлік на тое, што ідэя вывезе, дыскрэдытуе самую высокую ідэю. Даўно ўжо трэба зрабіць так, каб ідэя і тэма не былі для аўтара шчыльным парасонам, які б бараніў яго ад крытычных промяняў.

Алесь Адамовіч сваё выступленне прысвяціў асобным так званым саракагадовым, засяродзіўшы галоўную ўвагу на маральных аспектах артыкулаў Я. Лецікі, змешчаных у «ЛіМе».

Не так даўно, пачаў сваё выступленне Анатолю Кудравец, сярод людзей кіно мне давядося пачуць такі тэрмін: «акцёр з адмоўнай абаяльнасцю». Гаворка ішла пра акцёра, які прэтэндаваў на галоўную ролю ў фільме, ролю, якая была яму яўна не пад сілу. І вась таварыш, каб быць добранькімі перад тым выканаўцам, пачалі гаварыць, што гэта акцёр «з адмоўнай абаяльнасцю». І яны дамагліся свайго: акцёр сыграў галоўную ролю. І ледзь не заваліў фільм. Калі б справа датычылася толькі гэтага фільма, то можна было б махнуць рукой. Хоць і прыкра: і грошы, на якія ён здымаўся, нашы, савецкія, і фільм будучы глядзець нашы, савецкія людзі. Можна было б махнуць рукой, калі б за гэтым тэрмінам не было чагосьці большага — паціцы.

3 ПЛЕНУМА ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ

Гэты тэрмін прыдумалі не проста так, а таму, што ён патрэбен. Мы сталі такія ветлівыя, што не можам дазволіць сабе сказаць праўду чалавеку ў вочы. І таму прыдумваем розныя прыгожыя словы. Каб не сказаць бяздарнаму акцёру, што ён бяздарнасьць! Тое ж і графману! І апошняму прайдзісвесту! Мы баімся павысіць голас, шукаем самае далікатнае слова, каб барані божа, каторы не пакрыўдзіўся. Бо калі пакрыўдзіцца, то абавязкова куды-небудзь напіша. Адзін раз, другі, трэці... А трэці раз — гэта ўжо трэці. А яны, акцёры «адмоўнай абаяльнасцю», усё больш налягаюць, настуляюць.

Гэты чалавек «з адмоўнай абаяльнасцю» перайшоў і ў літаратуру. І прэтэндуе не толькі быць абнародаваным, г. зн. апублікаваным, але і на права калі не вечнасці, дык сённяшняй славы і дабрабыту. Са сваёй шматгадовай рэдактарскай практыцы скажу, што ў часопісах стала працаваць нашмат цяжэй, чым яшчэ пяць-шэсць гадоў назад. І цяжкасць перш за ўсё ў тым, каб знайсці і надрукаваць добры мастацкі твор пра наша жыццё, пра нашага чалавека. Чытаеш рукапісы, і цяжка сустрэць на іх старонках нармальнага жывога чалавека. Чалавека, як сказаў Д. Фурману, з усёй «требухой», але каб ён зацікавіў, каб спадабаўся. Усе героі з усёй той самай «адмоўнай абаяльнасцю». І зноў жа, каб гэта былі людзі, чалавекі. Снуюць, пераходзяць са старонкі на старонку цені без канкрэтнага твару, без псіхалагічнай матывіроўкі, без аргументацыі, чаму жыве так, а не гэтак. Танцы ўкрута такіх герояў ужо сталі не модай, а проста бядой.

Я далёкі ад думкі, што наша жыццё ідылічнае. Наадварот, я лічу, што наш век ускладніў шмат якія праблемы. І як паказвае жыццё, пісьменнік дасягае найбольшых поспехаў тады, калі высокая ідэя закавана ў браню сапраўды народных характараў. Гэта і Сцепаніда В. Быкава, і Алімпіяда І. Пташніківа, і Валюшка В. Карамзава, і Дзямідчык А. Жука, і Лещэчка В. Казько.

Літаратура — не матэматыка. Гэта перш за ўсё людзі з іх страпсямі і бедамі. Калі ў матэматыцы плюс і мінус заўсёды на процілеглых полюсах, дык у жыцці, а, значыць, і ў літаратуры, яны могуць быць зусім блізка і нават зусім побач — у адной душы, яны могуць не толькі збліжацца, а нават мяняцца месцамі. Літаратура — гэта чалавечказнаўства, чалавечкабарона, чалавечкалюбства. І мне здаецца, у якой меры станоўчы герой чалавекалюб, у такой меры ён станоўчы герой. І пытанне не ў дазіроўцы нейкага «станоўчага» ці «адмоўнага» рэчыва, з якога злеплены чалавек. Пытанне ў іншым: куды скіравана духоўная патэнцыя чалавека і ў імя чаго? Няма стэрэльна станоўчых людзей у жыцці, іх не павінна быць і ў літаратуры. Бо гэта будучы не жывыя людзі, з плочі і нерваў, а няпэўныя здані невядома чаго.

Незадоўга да смерці Кузьма Чорны запісаў у дзёніку: «У вялікай літаратуры персанажы маюць сваю біяграфію. А каб пісаць біяграфіі людзей, трэба ведаць, што народ — гэта мільёны індывідуальнасцей, кожны са сваім індывідуальным абліччам і лёсам, хоць і падначалены аднаму закону жыцця — нацыянальнаму і

дзяржаўнаму». Значыць, веданне народа, яго гісторыі, веданне чалавека. Вывучаючы чалавека, паказваючы чалавека, мы вучым чалавека.

На пленуме выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Юрый Сураўцаў. У сваёй прамове ён закрануў пытанні гістарычнай, гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы і тэмы Вялікай Айчыннай вайны ў беларускай літаратуры, палітычнага рамана, развіцця жанраў публіцыстыкі. Гаворачы пра станоўчага героя ў нашай літаратуры, Ю. Сураўцаў задаў пытанне: а якія маладыя героі ў творах празаікаў? Уражанне такое, што спынілася маральнае жыццё. Абаяльнасць маладых герояў часцей за ўсё адмоўная. Гэта, у прыватнасці, датычыць і вобраза Фірагі ў рамана І. Пташніківа «Алімпіяда». Губляецца вялікая думка аб сацыяльным руху, развіцці, не відаць новых канфіктаў. Гэта датычыць і апавесці А. Кажадуба «Высока сонейка, высокая», якая, па сутнасці, уяўляе сабою замалеўку. Няма глыбіні і ў рамана В. Гігевіча «Доказ ад процілеглага». Калі параўнаць яго з апавесцю «Жыццё», дык гэта крок назад.

Надзённасць, актуальнасць у літаратуры — гэта балючасць. Так сфармуляваў сваю думку Рыгор Барадулін. Паззія ваеннай пары таму чытаецца з вялікай цікавасцю, што яна пісалася ад душы, шчыра. А тады яна была надзённая. Калі да паняцця «сучаснае» падыходзіць з гэтым крытэрыем, дык праправаванне да паэтаў можна сфармуляваць так: пра вечнасць пісаць па-сучаснаму. Хоць гэта і крыўдна чужым маладым паэтам, але найбольш сучаснымі паэтам у нас застаюцца прадстаўнікі старэйшага і сярэдняга пакаленняў.

Р. Барадулін адзначыў першыя кніжкі Леаніда Дранько-Майсюка, Віктара Шніпа, Алы Канпелькі. Цікавыя чакаюцца, на яго думку, кнігі Ірыны Бардавіч і Галіны Булькі.

Станоўча ацаніўшы раманы І. Шамякіна і А. Кудраўца, старшыня савета па беларускай літаратуры СП СССР Аляксандр Аўчарэнка адзначыў, што ў рамана «Год нулявы» В. Адамчыка менш адкрыццяў, чым у «Чужой бацькаўшчыне». Гаворачы аб празмернай захопленасці нашых пісьменнікаў эпапейнасцю, прамоўца сказаў, што шматомнасць апраўданая тады, калі ў наступным рамана ёсць адкрыццё. Бывае, што адкрыццё падмяняецца раскрыццём. Напрыклад, у кнізе С. Алексіевіч «У вайны — не жаночы твар» што-кольвечы раскрывалася празмерна.

А. Аўчарэнка звярнуў увагу на тое, што нашай літаратуры бракуе паказу працы ў яе сапраўднай складанасці.

У заключэнне прамоўца выказаў згоду з В. Каваленкам, што ў нас сапраўды ўсе добра пішуць. Але ці шмат падзей у літаратурным жыцці? — спытаў ён. Навучыліся пісаць добра, ды страцілі дзёркасць вобраза, характару, думкі, слова.

Георгій Далідовіч гаварыў на пленуме пра тэму мяшчанства ў літаратуры, аб ролі краінага пісьменства ў барацьбе за мір. Кажучы пра станоўчага героя, ён адзначыў як удачу вобразы Сцепаніды ў «Знаку бяды», Ігната Сцяпанавіча Вапшчэты ў «Сачыненні на вольную тэму», Алімпіяды ў рамана І. Пташніківа, Сцяпана Дзямідчыка ў «Палаванні на апошняга жураўля», Мацвея Роўды ў «Нерушы». Нягледзя-

чы на гэта, сказаў прамоўца, чытач мае вострую патрэбу ў творах пра сучаснасць.

Значная частка выступлення Г. Далідовіча звязлася да палемікі з В. Каваленкам і А. Адамчыкам па прыватных пытаннях.

Як твор мужны і смелы ацаніў апавесць І. Шамякіна «Тайна драмы» Дзмітрый Бугаёў. Мы проста не прывыклі да такіх твораў, а трэба найперш прывыкаць да вялікай меры праўды. Сярод цікавых твораў апошняга часу Д. Бугаёў назваў раман Алега Лойкі «Як агонь, як вада», хоць твор гэты і не пазабўлены, на думку крытыка, недахопаў. Прамоўца адзначыў таксама апавесць Адама Мальдзіса «Восень пасярод вясны», творы Сцяпана Александровіча пра Якуба Коласа, апавесці «Белы Сокал» і «Хлебарэз» А. Кулакоўскага, новыя апавяданні Янкі Брыля, Янкі Сіпакова, Івана Навуменкі, Вольгі Іпатавай, Хрысціны Лялькі, Уладзіміра Ягоўдзіка.

У заключнай частцы свайго выступлення Д. Бугаёў палемізаваў з асобнымі палажэннямі ў артыкулах Я. Лещкі і ў прамове Г. Далідовіча на гэтым пленуме.

Супраць пэўных палажэнняў у прамове Г. Далідовіча выказаўся і Мікола Матукоўскі. Сваё выступленне ён прысвяціў тэме вайны і міру ў сучаснай літаратуры і барацьбе ідэй на міжнароднай арэне.

Пра тое, як мяшчанскія звычкі пераходзяць і ў літаратурнае асяроддзе, гаварыў Аляксей Карпюк. Гэта, на думку пісьменніка, праяўляецца ў убейшчыне, у банкетах, якія нагадваюць сучасныя выселлі з купецкім размахам, у самарэк-

тура, працягваў Н. Гілевіч, заўсёды грунтавалася на прынцыпах народнасці, партыйнасці, грамадзянскасці, і сёння ўсё лепшае, чым яна можа пахваліцца, з'яўляецца далейшым развіццём традыцый, закладзеных Купалам, Коласам, Гарэцікім, Чорным, Лыньковым, Куляшовым, Мележам. Нам ёсць чаму парадавацца, чым ганарыцца, але ж ёсць і тое, што нас не задавальняе, засмучае. Я ўсё больш пераконваюся, што сёння задачай першаступеннай важнасці з'яўляецца барацьба супраць бездухоўнасці, утылітарна-спажывецкай псіхалогіі, крывадушнасці і цыннізму. Спосабы такога змагання ў літаратуры вядомы: бязлітасна развенчваць носьбітаў духоўнай атруты, таленавіта сцярджаць праўду, якой жывуць сумленныя, прыгожыя нашы людзі. Летась я шчыра быў урадаваны многімі вобразамі сучасніка, а ў першую чаргу, бадай, вобразам Ігната Сцяпанавіча Вапшчэты з рамана А. Кудраўца і Улімы Падаяк з рамана І. Пташніківа.

Гаворачы пра творчую вучобу маладых, прамоўца сказаў, што моладзі перш за ўсё трэба ведаць зробленае папярэднікамі, класікамі нацыянальнай літаратуры, глыбока засвойваць урокі іх жыцця і творчасці. Баюся, што мы перабольшваем і проста хлусім самі сабе, калі пішам у артыкулах пра высокі інтэлектуальны ўзровень асобных сучасных твораў, пра іх філасафічнасць. Трэба асцярожней абыходзіцца з такімі азначэннямі і характарыстыкамі, бо, можа быць, гэта якраз тое, чаго нам, нашай літаратуры якраз і не хапае. Ва ўсякім разе, будзем яшчэ больш дбаць пра гэта, чым пахваляцца. Не будзем прымаць за інтэлектуалізм звычайную пустату. «Пустотой звеня» — назвала свой

А. КУЛАКОЎСКІ І П. ВАСІЛЕЎСКІ.

ламе па тэлебачанні, радыё і ў перыёдыцы, у неабачлівай кампліментаршчыне, пагоні за ўзнагародамі і званнямі.

Мікола Арочка сваё выступленне прысвяціў творчасці пакалення, якое перажыло вайну дзецымі і падлеткамі. У прыватнасці, ён гаварыў пра творчасць Генадзя Кляўко, Івана Калесніка, Анатоля Сербантовіча, Ніла Гілевіча, Янкі Сіпакова, Сцяпана Гаўрусёва, Анатоля Вяцінскага, Генадзя Бураўкіна, Анатоля Грачанікава, Віктара Казько, Івана Чыгрынава.

У пачатку сваёй прамовы Ніл Гілевіч звярнуўся да палемікі, якая ўзнікла вакол артыкулаў Я. Лещкі і выступлення Г. Далідовіча. Іх ёсць за што крытыкаваць, сказаў прамоўца, але і апаненты таксама не ва ўсім маюць рацыю. Палеміка патрэбна, але палеміка на прынцыповай аснове марксіска-ленінскай метадалогіі. Гэта дазволіць унікнуць перабольшванняў і наवेशвання ярлыкоў.

Беларуская савецкая літара-

нядаўні артыкул у «Правдзе» Ю. Друніна. У беларускім друку, на жаль, падобных артыкулаў не паўляецца, хоць фабрыкацыя вершаванай пустаты ў нас не меншая, чым у сучаснай рускай паэзіі. Змястоўная важкасць, сапраўдны інтэлектуалізм, філасофская глыбіня — усё гэта можа паявіцца ў творы толькі тады, калі аўтар глыбока да сэрца бярэ самыя актуальныя, самыя вострыя, самыя балючыя праблемы сучаснасці, калі ён увесць, усімі фібрамі душы, — у сучаснасці.

З кароткім словам выступіў сакратар праўлення СП БССР Іван Чыгрынаў.

Пленум прыняў па абмеркаваным пытанні пастанову.

На пленуме разгледжана арганізацыйнае пытанне. Членамі прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі абраны Віктар Каваленка і Віктар Карамзаў.

У рабоце пленума прыняў удзел сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін.

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

КНІГАПІС

М. ГІЛЬ. Пасеянае — узьлізе. Нарысы. Мінск. «Юнацтва», 1985.

У новай кнізе Міколы Гіля сабраны ягоныя нарысы пра людзей рознага веку, розных прафесій. Чытачы сустрэнуцца тут з касманаўтамі Пятром Клімуком і Уладзімірам Каваленкам («Зялёная пушча — налыска мая...»), з токарам Мінскага трактарнага завода Мікалаем Няверкам («Равеснік завода»). У нарысе «І дрэва, і метал, і верш» апавядаецца пра самадзейнага паэта Уладзіміра Зянько з Маладзечна, а ў наступным — «Наш дарогі пісьменнік» — пра Івана Шамякіна. Назву кнізе даў аднайменны нарыс пра ветэрана трамвайнага дэпо ў Мінску Ніну Лютынскую. Завяршае кніжку нарыс «На дзятэнтай вясне» — пра маладога паэта Уладзіміра Ясючаню, які не вернуўся з вайны.

Д. МІХАЛЕВІЧ.

Я. СКРЫГАН. Рукі на кленіновым лісце. Апавяданні, эсэ. Для старэйшага школьнага ўзросту. На рускай мове. Мінск. «Юнацтва», 1985.

У гэтай кнізе сабраны ўспаміны і літаратурныя партрэты, апавяданні Яны Скрыгана пра пісьменнікаў — пра Янку Купалу, Якуба Коласа, Змітрака Бядулю, Кузьму Чорнага, Міхася Зарэцкага, Сымона Хурсіна, Васіля Кавалю, Змітрака Астапенку, Лунаша Калюгу, Сымона Баранавых.

Упершыню пісьменнік друкуе ў кнізе на рускай мове слова пра Пётруса Броўку, успаміны пра Алеся Пальчэўскага і Івана Мележа.

Кніга перакладзена Валіяцінай Шчадрыной.

К. РАСІНСКІ.

РАЗМОВА ПРА ДЭТЭКТЫЎ

Адбылося чарговае пасяджэнне камісіі Саюза пісьменнікаў БССР па прыгоднай і фантастычнай літаратуры. Абмеркаваны праблемы дэтэктаўнага жанру, прааналізаваны некаторыя творы беларускіх пісьменнікаў — Уладзіміра Шыціна, Алеся Жуна, Канстанціна Тарасова, Уладзіміра Кудзінава, Мікалая Чаргінца. З паведамленнем пра гэта выступіў Герман Круглоў — аўтар шэрагу дэтэктаўнага апавесцей.

Дэтэктыву мае сваю гісторыю, свае спады і ўзлёты, сваю класіку. Класічная формула дэтэктыва — «злачынства — сышчык — злачынства». Яна вядома здаўна, выдатна сфармулявана і вырасла яшчэ Эдгарам По і Конан-Дойлам. Але з таго часу рамкі дэтэктыва пашырыліся: яны ўжо ўключаюць у сябе роздм аб сур'езнасці і важнасці жыццёвых праблем. Не будзем забывацца і на тое, што асноўным «спажывцом» жанру з'яўляецца моладзь. Так што выхавальчы патэнцыял нашага, савецкага дэтэктыва цяжка пераацаніць.

Лепшыя традыцыі прыгоднага жанру развіваюцца і ў беларускай літаратуры. Прыкметны ўклад у развіццё дэтэктыва ўнеслі Уладзімір Караткевіч, Васіль Хомчанка, Аляксандр Капусцін і тыя празайні, чые творы абмеркаваныя наміскай.

Г. ЯҮГЕНАУ.

ДВА СЛОЎЦЫ НА ПРЫВІТАННЕ

Помню, студэнт-завочнік першага курса філфака папрасіў мяне паглядзець яго вершы. Мы засталіся пасля экзамена ў аўдыторыі, пачыталі, пагутарылі. У вершах — «нешта было», хаця праступала яно, гэта «нешта», яшчэ вельмі квола і невыразна... З таго часу прайшло сем гадоў. Студэнт паспеў скончыць універсітэт, стаў аспірантам (зноў жа завочнікам) ІМЭФ АН БССР. Увесь гэты час працаваў на беларуска-літоўскім узмоўным вясковым настаўнікам і патроху пісаў вершы.

Тыя, хто уважліва сочыць за сучаснай беларускай паэзіяй, імя яго ўжо сустракалі ў рэспубліканскім друку неаднойчы і, спадзяюся, запамінілі: Аляксандр Жамойцін.

Ва ўсіх ім разе — падставы, каб запомніць, былі, іх даў сам малады паэт: апублікаваныя ім вершы вызначаліся адметным характарам пісьма, у якім прыемна ўражвалі сур'ёзнасць і акрэсленасць паэтычнай задумы, самабытнасць, звязаная з нацыянальным фальклорам, вобразы, дакладнае і свежае (са сваіх мясцін) слова, і — я сказаў бы — зайздросная сцісласць, імкненне пісаць густа — каб халастых радкоў не было, каб на маленькай

плошчы сказаць як мага больш. Гэтымі якасцямі вызначаецца і яго новы твор — невядомая лірыка-філасофская паэма «Сцвярджэнне ісціны», — пранікнёны выслоў веры ў неперажыванасць розуму, праўды, чалавечнасці, — выслоў, які мае актуальнае грамадскае гучанне: цемрашальства і чалавечанавісцітва на зямлі не зьявіліся і менш агрэсіўнымі, чым у часы Джардана Бруна, не сталі.

Бачу добры творчы рост паэта Аляксандра Жамойціна, гэта радуе і ўсцяля надзею на новыя і ім цінна-выя сустрэчы.

Ніл ГІЛЕВІЧ.

Аляксандр ЖАМОЙЦІН

СЦВЯРДЖЭННЕ І СЦІНЫ

1. Ноч перад спаленнем

Якая ноч плыве над Рымам!
Ад срэбра зор яснаюць краты.
Наскрозь пракурэныя дымам,
Спакойна спяць назавтра каты...

Глядзіць асуджаны на зоры.
Як сёння блізка ўсе планеты!
Паэт, вучоны, непакора —
Джардана Бруна прад Сусветам.

Усё танчэе нітка лёсу,
Стамлёна ўжо сеньёра Парка...¹
Гатовы чыстыя нябёсы
Ласкаць зямнога «недаварка»...

Страшная ноч плыве над Рымам:
Спазіць і сонца ёсць ахвочы!
Наскрозь прадымлена Радзіма,
І нават гусі не гагочуць...²

2. Пачатак шляху

«Спачатку было слова,
І слова было у бога...»

¹ Парка — у старажытнай міфалогіі багіня, якая снуе нітку лёсу чалавека.
² У гісторыі Рыма аднойчы гусі ўзялі сярод ночы трывогу і выратавалі горад ад захопу і знішчэння.

...Пасля ўжо зложак дровы...
Пакуль — у кляштар дарога.

Жахае каменная пастка,
Каменнем на плечах абнова;
Адзінае — кніжак ласка
Душы праразае мову.

...Гайдае лухты галера
Ужо доктара-багаслова,
І месца на вёслах веры
Да смерці ўжо гатова...

Да смерці — ў адным адзенні;
Да смерці — чужыя думкі;
Жыццё — ў адным вымярэнні!
Да д'ябла!!! У рукі клункі!..

3. Павадыр

Сляпыя, сляпыя, сляпыя!..
А сонца так шчодро свеціць!
Праменні яго залатыя
У вочы, у вочы мяцяць...

І дзіва, о дзіва! людзі
Не хворыя зрэнкі грэюць,
Яны падстаўляюць грудзі;
Праменні ў кішэні сеюць...

Калі ж павадыр паўстане,
Ім аб святле напамініць;
З д'яблам адкрыюць знанне,
А вочы варонам скормяць...

Сляпыя, сляпыя, сляпыя!..
А сонца так шчодро свеціць;
Праменні яго залатыя
Джардана нясе па свеце...

ПРОЗА

ЛЕТАШНЯЯ зімою я моцна зажурыўся па вясне. Не мог дачакацца, калі яна нарэшце прыйдзе. А калі яна прыйшла на гарадскія вуліцы з гарачым сонцам, сухім ветрам, які з самай раніцы ўздымаў хмары пяску і пылу, я зразу меў, што чакаў другую вясну, вясковую, лагодную, духмяную, вясну майго дзяцінства. Вось тады я і падумаў, што трэба паехаць у роднае Матальжана, пахадзіць па сцежках маленства, палубавацца высокім матальжанскім небам, падыхаць чыстым матальжанскім паветрам.

Гадоў, пэўна, дзесяць назад мой землячок-аднавясковец Цімошка Ціток, сустрэўшы мяне на Камароўцы, ашаламіў навіной:

— А таго-этага, ці чуў, браце мой, што нашае Матальжана, — ён падобнай на лапату даланей секануў перад сабой паветра крыж-накрыж. — Капец яму, браце мой, і вечная памяць. Неперспектывная, кажучь, вёска...

Ад ягоных слоў я стала балюча. Не хацелася ўяўляць пустэчу на месцы некалі прыгожай працавітай вёскі. Што праўда, дык яна пачала марнець задоўга да гэтага: даўно ўжо не спраўлялі ў ёй вяселляў, не ставілі новых хат, не нараджалі дзяцей і пачатковую школу закрылі гадоў дваццаць назад.

Не засталася тут і грамадскіх будынкаў. Стаялі толькі хаты, а пры іх хлечучкі з прыбудовамі, ды яшчэ трывалі старыя, даваенныя скляпы, глыбокія, выкладзеныя каменем на вапнавым раствору — такія часу непадуладны. У скляпах матальжанцы трымалі салёныя гуркі і квашаную капусту, сала і мёд, а з вясны праз усё лета — бярозавік. Такага бярозавіку, скажу шчыра, я нідзе не піў. Напінтак багоў, як казаў адзін з матальжанскіх мудрацоў Калёха.

Чыстага, адразу з-пад бярозы, соку я не спадзяваўся пакаштаваць, хоць і кволілася надзея, што Матальжана стаіць на самай поўначы Беларусі, вясна там пачынаецца дзён на дзесяць пазней, як у Мінску, а таму, можа, бярозавік яшчэ капае ў бляшанкі і бутлі.

Але і ў Матальжане панавала вясна і, нібы мне на ўзнагароду, менавіта тая, якую я памятаў і якую спадзяваўся застаць. І лагодная, і духмяная, і сонечная, і празрыстая, як крыніца.

«Колькі вёснаў я змардаваў у горадзе! Колькі страціў прыгажосці і любасці, праседжваючы дні ў пракурэных кабінетах! Цяпер кожны год буду прыязджаць сюды», — думаў я, падыходзячы да вёскі, апырсканай шчодрым сонцам, пафарбаванай першай кволай травіцай.

На Данілавым агародчыку ляжаў недабраны стажок сена. На ім ляжаў аблавухі сабака, паклаўшы галаву на пярэднія лапы і, найначай, сніў сваё непатурнае маленства — на ягонай

мордзе адбівалася гэтка сабачая бяскалатнасць і гарэзлівасць.

І стажок, і сабака, і ганарысты пень, які важна азіраўся па баках, — усё выклікала ў мяне замілаванасць, аж заказытала ў горле.

Я памалу ішоў па вуліцы, хацелася кагосьці сустрэць, каб выказаць яму свае пачуцці, ад якіх я мог узляцець на вяршыню старога дуба, дзе чорнай кучомкай ляжала буслінае гняздо і на якім зараз стаяў бусел. Але нідзе

лазіў з кабіны, каб папытаць, як жывецца, што чуто ў свеце і што ён, Калёха, думае пра цяперашні свет.

Ад Крывіцкага кургана да Чорнага ручая кіламетры два. Туды і назад — чатыры. Але нічога не паробіш, трэба чакаць.

Я сам не ведаў, навошта мне Калёха. Мог бы дачакацца яго ў вёсцы. Але і вяртацца ў пустую вёску не хацелася. Хіба дрэнна пасядзець на прыволлі?..

Аляксандр АСИПЕНКА

А ПАВЯДАННЕ

нікога не было, і я падумаў, што калгаснікі ў полі. Але і там не было відаць людзей. У празрыстай яснасці толькі поўз па колішнім Абалоні адзінокі трактар. Здалёк здавалася, што трактар паўзе сам, што і трактарыст таксама кудысьці збег.

Я ніяк не мог зразумець, чаму поле аруць цяпер, а не ўвосень? Думка гэта прамільгнула, бадай, па прывычцы, як рэштка сялянскай свядомасці, што засела недзе ў глыбінях мозга. Але за ёй наявілася і другая. Мне падумалася, што трактар вядзе Калёха, і я пашыбаваў да Крывіцкага кургана з трыма бярозамі ля яго.

Ісці туды было недалёка, можа, кіламетры паўтара, спачатку выганам, потым імшарай, цераз жытнёвае поле, над якім у небе звінелі песні жаўрукоў. Ісці было ў ахвотку. Уяўлялася, як Калёха, пабачыўшы мяне, спыніць трактар. Мы сядзем з ім пад бярозамі і ён пачне раскаваць пра свае бясконцыя прыгоды. Слухаць яго было цікава, хоць часам і закрадалася сумненне, а ці не лішне ён хлусіць?

Хвілін праз дваццаць я дабраўся да Крывіцкага кургана. Трактар якраз развярнуўся і рушыў да Чорнага ручая. Папраўдзе, дык мяне крыху абразіла, што Калёха не прыпыніўся, хоць бачыў жа мяне. Не мог не бачыць! Я не разумеў, што здарылася з чалавекам, які, бывала, яшчэ здалёк вітаў мяне, спыняў трактар, вы-

У бярозавых камлях яшчэ тырчалі ліпавыя латкі і па адным з іх сцякаў у бляшанку ўспенены бярозавік. Дзве асы, варушачы загарэлымі азадкамі, весела сварыліся, каштуючы салодкі сок. Ён ужо не меў добрага смаку, але я напіўся, сеў на сухую, угрэтую сонцам зямлю.

Аднекуль зрэдку налятаў жвавы ветрык і адіхаў, пашамацеўшы леташнім пачарнелым бильнягом. Тады адразу чулася, як прыпякае на сугрэве сонца.

Я лёг на спіну, стаў глядзець на белыя ахапкі воблакаў. Яны навявалі спакой і дабрадушнасць. Чамусьці хацелася думаць пра вечнасць. Але ў галаву палезлі іншыя згадкі, якія да вечнасці, бадай, не мелі ніякіх адносін.

Вайна закончылася, а ўсё яшчэ ішлі «пахаронкі» і сухія, з прадбачлівай перасцярогай павадамленні на тых, хто прапаў без вестак. Гінулі, вядома, і тыя, хто прапаў без вестак, але як бы і іншай, неспраўднай смерцю. Ва ўсіх ім разе, у павадамленнях не было слоў, якія абавязкова пісаліся ў «пахаронках» — «загінуў у баю за Радзіму з нямецка-фашысцкімі захопнікамі смерцю героя». Прападаць без вестак па-геройску, вядома ж, ніхто не мог. Хто прапаў, дык прапаў. Адно было незразумела няўцешным мацярскам і гаротным удовам, чаму і як мог прапаці чалавек на пры-

канцы чацвёртага года вайны, калі нашы войскі наступалі? Чалавек — не іголка і калі прапаў, дык пры якіх абставінах? Бо што было б, каб прапаў, напрыклад, эмітэсаўскі трактар або калгасны конь?..

За трыма гэтымі словамі — прапаў без вестак — мацярскам і удовам чулася нейкая тайна. Праўда, за імі хавалася і надзея: а вось прапаўшы некалі аб'явіцца. Але надзея гэтая мала судзілася.

Паведамленне пра тое, што Калёха прапаў без вестак, прынесла з сельсавета старшыня калгаса Лізавета Кавальчык недзе праз месяц пасля Перамогі. У той дзень над вёскай пранеслася кароткая навальніца са шчодрым дажджом, яркімі маланкамі і нязлосным, буркатлівым громам. Пасля яе матальжанцы высыпалі на вуліцу і пачулі, што нехта галосіць, як па нябожчыку. Неўзабаве ўся вёска сабралася каля Калёхавай хаты. Ягоная маці стаяла сярод двара і галасіла на ўсю вёску, а Лізавета, можа, у дзесяты раз, раскавала, як яна прыехала ў сельсавет, як прывезлі пошту і як паштарка Алена пляснула раптам у далоні, сказаўшы Лізавете: «Глянь, Лізавета, кагосьці яшчэ і пасля вайны гора дагнала».

Усё гэта прыгадвалася зараз вельмі выразна, нібы адбывалася ўчора. Я, здаецца, чуў голас Лізаветы, якая даўно ўжо ляжыць на матальжанскіх могілках, бачыў тых сваіх аднавяскоўцаў, якія таксама адышлі з гэтага жыцця ў тое, якога няма.

Адразу ж перада мной узнік і другі дзень на пачатку восні. Я бег у школу і за ракой, там, дзе дарога агінае граду сасновага бору, сустрэў вайскоўца з нянаскім рэчавым мяшком за плячамі і чамаданам у руцэ.

— Сцёпка, — гукнуў ён мяне, калі я хацеў прайсці міма. — Не пазнаеш, Сцёпка, царцяка ты гэтакія?..

Я ледзь не самлеў, пазнаўшы ў вайскоўцы Калёху, па якім маці, казалі, адслужыла ў царкве саракавуст — памінальную малітву аж на ўсе сорок дзён запар.

У мяне адняло мову. Я глядзеў на яго і лыпаў вачамі, як сава на світанні. Калёха аж зайшоўся ад смеху.

— Ты чаго, Сцёпка, лыпаеш вачамі? — душачыся ад смеху, спытаўся ён. — Не верыш, што гэта я? Ці табе, можа, дакументы прад'явіць?..

Ягоны кплівы тон вярнуў мяне да явы.

— Цябе ў памінальную кнігу запісалі, — сказаў я.

Ён зарагатаў яшчэ веселей.

— Паспяшаліся, ёлачкі-палачкі. На тым свеце з прапіскай туга, во і адправілі на зямлю, нават не паказаўшы раю, — словы гэтыя яго чамусьці расчулілі, ён абняў мяне. — Я табе прынезент прывёз, калі па-нашаму, дык падарунак... — Мне?..

— Ага. Табе. Я яшчэ ў шпіталі загадаў. Каго першага з матальжанцаў сустрэну, таму і прынезент уручу.

Ён скінуў рэчавы мяшок, пакорпаў-

4. Еўропа і вучоны ерэтык

Пуста ў кішэні, ў вачах — праменні;
Розум — мільёны каратаў.
Цвёрдыя лбы на кафедрах селі,
Верныя слугі магнатаў.

Што ім да зорнага руху ў Сусвеце,—
Ісціны, вартай змагання;
Лепшая ісціна — ў звонкай манеце,
Цвёрдым прыдатку да звання.

Тая ж галера лухты, што й святая,
Трохі у іншай прыбранцы...

...Новы прафесар курс пачынае:
Кліча у неба ўзірацца;

Кліча праверыць яснае ўчора
Сённяшнім вострым сумненнем;
Кліча шукаць і ў святым бездакорным
Белае ісцін карэнне.

...Дышае гнёўна сеньёра Еўропа:
— Хто тут спакой мой кранае?!

Гэй жа, ату яго! — ў страшным захлёбе,
Як ён цяпер заспявае?!

5. Скрозь церні да зор

Носяць крыжыкі на шыі,
Сіл не трацячы на веру.
Я ж цягну свой крыж на спіне,
Лёс мой — цювананага звера.

Сцежка, знаная ад веку —
Здрада, джалы, апляванне —
Хто вышэй узняў павекі,
Чым дазволена Пісаннем...

Цень Каперніка Міколы...
Кніжак лепшых забарона...
Круціцца прымусу кола:
Дзе тут белая варона?!

Збочыць выгадна, скарыцца?..
Лепш няхай плююць і джалыць!
Млечны шлях ля ног іскрыцца;
Зоркі клічуць, зоркі паляць...

6. Сцяг трывання

Не варта жыць таму, у каго няма ні
аднаго сапраўднага сябра,
ДЭМАКРЫТ.

Хутка Янус! адчыніць год Новы.
За акном чужгергетны галас...
А ў пакоі, — азвіцесь, — хто вы!
Італьянцы! — гучыць у адкас.

Ці то лёс іх сабраў, ці выпадак
У выгнанні па духу братоў?..
Ды не тая пара для адгадак,
Тут сустрача Радзімы сыноў.

Вечар цэлы не трэба талмачыць
І язык на чужое ламаць;
Толькі слухаць сяброў, толькі бачыць!..
Руку ў клятве агульнай трымаць!

У старажытна-рымскай рэлігіі бог
давярлі, уваходаў і выхадаў, усялякага
пачатку і часу. Яму прысвячаўся дзень
1 студзеня і студзень.

...Заўтра зноў, як і ўчора, цікаванне,
Апляванне і джалы ізноў...
Ды да смерці — як сцяг трывання —
Вечар гэты і вочы сяброў!..

7. Не кат Радзіму ў вас абляе

...гэтак жа і людзі да таго месца, дзе
варадзіліся і ўзадаваліся, вялікую
ласку маюць.

Ф. СКАРЫНА.

Кальска — родная Кампанья:
Курьць Везувій у аблокі;
Зямля вулканнага дыхання —
Спачын душы у дымным змроку.

Шаснаццаць вёсен у расстанні,
Шаснаццаць зім чужыны холад;
Свабоды прагнае жаданне,
І на свабоду — ўсюды голад...

Ужо ёсць папелнікі і вучні,
Ужо кнігі ходзяць сярод смелых;
Ды ўсё з гадамі неадлучнай
Перад вачыма родны берэг...

Даплыць, дайсці, хоць як дастацца!..
...Гісторык, можа, і згадае,
Чаму ён вырашыў вяртацца
Туды, дзе кат яго чакае...

8. Адзін у полі — ці воін?..

Восем гадоў не стамляецца следства;
Восем гадоў безнадзейных спроб.

Гонар і цвет каталіцкага свецтва,
Супраць — адзіні ерэтычны лоб.

Розум — на розум, мноства — з адзін-
кай;

Розум адзінкі — мільёны карат.
Плытка ў мноства довадаў скрынкі,
Часта свае дабаўляе кат...

Збавіцца проста — ўсяго адрачыся:
Кніжак і зорак, сяброў і святла;
Разам з усімі сляпымі пляціся;
Дзякуй за крошкі святога стала!..

Восем гадоў... прытамлілася следства;
Досыць ужо безнадзейных спроб.
Вымесці ерась не ў сілах свецтва,
Не па зубах ерэтычны лоб!..

9. Памірай — а жыта сей!..

Згараю — а пераможаны!
І ў вас, чытаючы прысуд,
Ад жаху твары перакошаны,
Як быццам вас! запалляе тут.

О, вам хацелася б, вяльможныя,
Пакорных толькі паганяць;
І бачыць ісціну стрыножанай;
І каб маўчаць... маўчаць... маўчаць!..

...На плошчы Кветак дрывы зложаны,
На плошчы Кветак жар ляціць...
А люд зацкованы! — не зможаны —
У твар мне крыўднае крычыць.

...Згараю — а пераможаны!..
Абдымкі вецер распасцёр;
Бясільна каты устрывожаны —
Шугае ІСЦІНА да зор!..

ся ў ім, дастаў наручны гадзіннік з
бранзалетам.

— Трымай, ёлачкі-палачкі, — ска-
заў ён, начапішы гадзіннік на маю
руку, — Цяпер адбою ад дзевак не
будзе.

Мне тады было пятнаццаць і што
праўда, дык дзяўчаты пачыналі ўжо
трывожыць мае ўяўленні, але ў такіх
гады пра гэта не прызнаюцца, і я па-
чырванеў. Калёха, мабыць, заўважыў
маю збянтэжанасць.

— Як там Хведарава Вулька маець-
ца? — спытаўся ён.

— Яе на Данбас мабілізавалі, —
сказаў я.

— Ах, ёлачкі-палачкі!.. Думаў яе
за адзін заход высватаць... Глянь, якія
я боты прывёз...

Калёха адамкнуў чамадан. У ім, на
самым версе, ляжал дужа бліскучыя,
лакіраваныя боты. Адно заглядзенне.
Такімі ботамі можна закружыць гала-
ву любой дзеўцы. Не ў кожнага ма-
тальжанскага хлопца тады былі на-
ват самыя простыя чаравікі. Большасць
насілі «поршні» — выразаныя з аў-
тамобільных пакрышак лапці. А тут
боты! Ды яшчэ лакіраваныя!

— А ты да Ксені Раманавай сва-
тайся, — параў я.

Ксенка падабалася мне, але ў пары-
ве ўдзячнасці я гатоў быў і на такую
ахвяру.

— Не, мне Вулька падабаецца, —
сказаў Калёха.

Можна было і разыходзіцца, але мы
не рашаліся на гэты крок.

— А чаго ты прапаў без вестак? —
спытаўся я, прыгадаўшы той чэрвеньскі
дзень, калі Лізавета прынесла з
сельсавета паведамленне.

— Во, глянь... Толькі нікому не
гавары, — Калёха зняў вайсковага
ўзору фуражку.

У яго была сівая галава з ружава-
тай круглавінкай на цемі, якая злёгка
то ўзімалася, то апускалася. Такое
страхоце і ў сне не прысніцца. Я,
здаецца, здрыгануўся, бо Калёха неяк
тужліва ўсміхнуўся.

— Я і сам прывыкнуць не мог.
Гляну і мутарна. Але ўрач параў не
знямаць шапку. Нібы ёсць народы,
якія і спяць у шапках...

— Праўда, ёсць...

— Гэта ўсё глупства. Самае жудас-
нае было тады, як я апрытомнеў.
Гляджу і не магу ўспомніць, хто я,
адкуль, як мяне завучь... Начыста за-
быўся. Хачу нешта ўспомніць і не
магу. Прыбег урач. Гэта я пасля зра-
зумеў, што ён урач. А тады... Гля-
дзіць на мяне нешта знаёмае, а я на
яго гляджу і плачу. Слёзы коцяцца
па бабіне, у грудзях гарыць, а што са
мною, не магу зразумець. Дужа страш-
на мне тады было, хоць я і не ведаў,
што мне чарапаньку праламалі.

У яго раптам балюча скрывіліся
вусны, а на вачах выліснулі слёзы. Я
спалохаўся.

— Хочаш, я правяду цябе... не пай-
ду ў школу? — спытаўся я.

Ён нібы стражнуў з плячэй цяжар.

— Не, не, ідзі... І так колькі за
вайну ўрокаў прапушчана.

З той восні і пачалася наша друж-
ба. Я прывязаўся да яго, ён — да мяне,
хоць нас раздзялялі восем гадоў жыц-
ця.

Я тады пачынаў пісаць вершы, а ў
марах трымаў надзею напісаць некалі
раман пра нашага калгаснага старшы-
ню Калёху. У мяне была і назва ра-
мана: «Чалавек, які прапаў без ве-
стак».

Праўда, да рамана было яшчэ да-
лёка. Дзе ты яго напішаш, калі трэба
бегаць на лекцыі, сядзець у бібліятэ-
цы, здаваць залкі ды экзамены, а
яшчэ думаць пра хлеб надзённы, бо
яго задарма не давалі. Памагаць жа
мне не было каму. У Матальжане за-
сталася толькі цётка, бацькава ма-
лодшая сястра, на шэсць гадоў ста-
рэйшая за мяне, адзінокая векавуха,
жаніха якой забрала вайна.

Але я ўжо не мог не пісаць пра Ка-
лёху. Таму і выпела ў мяне задума
напісаць пра яго нарыс.

У нашым Інтэрнацім пакоі жылі
чатырнаццаць гаўрыкаў, якія клалі
спаць не раней гадзіны ночы. Затое
пасля ў пакоі наставала блаславенная
цішыня.

Мы тварылі ўдвух — з тым самым
славутым цяпер паэтам, які і сябе
часам не прызнае, бо так зазнаўся, а
тады быў нямоглы і дужа да ўсіх пад-
лізлівы. Ён шкрабаў паему. Я — на-
рыс.

Маладосць не ведае сумненняў. На-
рыс я напісаў за дзве ночы. Нават
добра не вычытаўшы яго, аднёс у
часопіс «Беларусь». Мне паабяцалі
прачытаць яго дзён праз дзесяць, і я
стаў лічыць тыя дні, пакутаваць, і чым
далей, тым мацней. Нарэшце яны мі-
нулі, і а другой гадзіне дня я адчы-
няў ужо дзверы адзінага рэдакцыйна-
га пакоя. У ім сядзела толькі машыні-
стка.

Я спытаўся, калі прыйдзе той за-
гадчык аддзела, які браў мой нарыс?
Машыністка глянула на мяне гэтым
коўкім позіркам, які не ўмее затрым-
лівацца, адказала, што загадчык
паехаў у творчую камандзіроўку. Му-
сіць, я вельмі засмуціўся, бо яна, хут-
чэй дзеля прылкі, спыталася, што я
хацеў і хто я? А калі я назваўся, вет-
ліва заўсміхалася, сказала, што мой
нарыс падрыхтаваны ў друк і яна яго
перадрукоўвае на машыніцы.

Яна падала мне першую старонку
нарыса, дзе стаялі маё прозвішча і
назва нарыса. Я глядзеў на прозві-
шча, на назву і нічога ўжо не бачыў.
Асцярожна паклаўшы старонку на
стол, я, не падзякаваўшы нават жан-
чыне, выскачыў на калідор, а неўза-
баве ляжаў ужо ў апусцелым Інтэр-
націм пакоі поперак ложка і ў гала-
ве найпрыгажэйшай музыкі Ігралі
два словы: падрыхтаваны ў друк!

Неўзабаве мне стала цесна ў пу-
стым пакоі, і я падумаў, што трэба
паехаць у Матальжана, прачытаць
Калёху свой першы нарыс, які будзе
надрукаваны ў такім паважаным часо-
пісе.

У Матальжана я прыйшоў напры-

цёмку. У нашым таку матальжанцы
мялі і трапалі лён.

У тыя далёкія ўжо часы старшыні
калгасаў яшчэ не сядзелі па канторах.
Ды і кантор тады не было — усю бух-
галтэрню калгасны рахункавод Восіп
Сіпайла насіў за пазухай. Калёха на-
раўне з усімі хадзіў за плугам, касіў
сена, вазіў снапы, малаціў збажыну, а
зімой вывозіў на поле кампост.

Ток асвятлялі два ліхтары на шу-
лах. Паўз застаронкі выстраліся
дзве шарэнгі баб з трапалкамі. За ім,
у глыбіні тока, там, дзе зейралі чор-
ным перасмяглым ротам дзверы ў
ёўню, размяшчаліся мялкі: дзве да-
натопныя, дзедзюўскія і адна — гонар
найноўшага прагрэсу — барабанная,
якую трэба было круціць двум чала-
векам.

Адтуль, праз пыл, што стаяў у таку,
пачуўся Калёхаў голас:

— А во і памочнік... Скідай свае
худры-мудры ды барыся за ручку
мялкі. Цётка твая ўжо не здыхаецца...

Яны — Калёха і цётка — павінны бы-
лі круціць мялку, падаваць у яе вы-
сушаную ў ёўні трасту, здымаць па-
мятую і складваць у кучу. Я без ліш-
ніх слоў зняў свой падбіты ветрам
палітончык, узяўся за выслзганую
ручку, улёг у працу. Калёха так і не
адпусціў усіх нас — мяльшчыкаў і тра-
пальшчыкаў, пакуль мы не змялі і не
вытрапалі ўвесь лён.

Цётка запрасіла на вячэру і Калё-
ху. Нават наліла па чарчыне, і мы за-
седзеліся за поўнач. Я ўсё не адваж-
ваўся сказаць Калёху пра нарыс. Пас-
ля цяжкай да знямогі працы нарыс
той здаваўся мне легкаважкім. Але
затым я і ехаў у Матальжана, каб па-
чуць думку самога героя.

— А яно, ёлачкі-палачкі, было б
цікава паслухаць пра сябе збоку, —
сказаў Калёха, калі я нарэшце прыз-
наўся яму, чаго прыехаў дамоў. — Так
што чытай, а мы з Аўгінкай паслу-
хаем...

Я дастаў чарнавік нарыса, падкру-
ціў knot у лямпе, пачаў чытаць, зрэд-
ку кідаючы позірк на Калёху. Можна
было і не кідаць тых позіркаў. Калё-
ха ну проста па-дзіцячы захапляўся
напісаным. Ляпаў сябе па каленях,
хваліў мяне ўголас: ах, чортушка, гэ-
та ж нада як здорава!.. І я, прызнаю-
ся, рос нібы на дражджах.

Якая гэта радасць, калі сам герой у
захапленні ад напісанага пра яго! Мой
голас аж натхніена звінеў. Нарэшце я
кончыў чытаць, і настала тая хвіліна,
калі пачуці прымусаюць стаіцца.

Яна доўжылася бясконца, так, пры-
намсі, здалося мне. Нарэшце Калёха
не стрымаўся, схпіў маю руку, моцна
паціснуў:

— Письменник! Каб мне з гэтага
месца не ўстаць, калі брашу. Усю ду-
шу перавярнуў. Слухаю і не веру,
што пра мяне. Ну, проста герой, а не
Калёха...

— Прыгожа напісана, — падтрыма-
ла і цётка.

— Не тое слова, — запярэчыў Ка-
лёха. — Гэта ж партрэт мастака, ад-
чаканены залатымі фарбамі...

Алесь ВЕЧАРУ — 80

Паэту і вучонаму Алесю Вечару 25 сакавіка спаўняецца 80 гадоў. З гэтай нагоды праўленне СП Беларусі накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Алесь Андрэевіч Сцяпанавіч!

Горача вітаем Вас, вядомага вучонага і таленавітага паэта, у дзень Вашага слаўнага 80-годдзя!

Скончыўшы аграімячны факультэт Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, Вы працавалі выкладчыкам у Гарадоцкім тэхнікуме механізацыі сельскай гаспадаркі, загадвалі аддзелам у навукова-даследчым інстытуце харчовай прамысловасці Беларусі.

Дваццаць гадоў Вы жылі і працавалі за межамі Беларусі — у Краснадары. Спачатку былі загадчыкам кафедры ў Кубанскім сельскагаспадарчым інстытуце, потым загадчыкам кафедры Краснадарскага інстытута харчовай прамысловасці.

Пасля вяртання ў Мінск загадвалі аддзелам біяхіміі раслін Інстытута біялогіі, а з 1970 года — лабараторыяй біяхіміі і малекулярнай біялогіі Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча Акадэміі навук БССР. Вы — таленавіты аўтар шэрагу навуковых прац па біяхіміі раслін і тэхнічнай біяхіміі.

У 1975 годзе Вам было надана званне заслужанага дзеяча навукі і тэхнікі Беларускай ССР.

Доктар біялагічных навук, прафесар, акадэмік. Вы праз усё жыццё пранеслі любоў да паэзіі, з якой ніколі не парывалі сувязь.

А першыя свае вершы Вы напісалі яшчэ ў гады вучобы ў сельскагаспадарчай акадэміі — у 1926 годзе. Неўзабаве выйшаў з друку і Ваш зборнік «Кола дзён».

У 1977 годзе убачыла свет Ваша другая паэтычная кніга з сімвалічнай назвай «Зварот да слова». У часопісе «Полымя» была апублікавана паэма «Мая гімназія». Спрабуеце Вы свае сілы і ў перакладчыцкай працы. Вам належыць пераклад паэмы А. С. Пушкіна «Домік у Каломне».

Ад усяго сэрца віншваем Вас са слаўным юбілеем, жадаем Вам, дарагі Алесь Андрэевіч Сцяпанавіч, моцнага здароўя, вялікага асабістага шчасця і новых поспехаў на вечназялёнай ніве паэзіі.

Супрацоўнікі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» шчыра далучаюцца да гэтага віншавання.

Алесь ВЕЧАР

БелАЗы

Пісьмо ў Астанкіна

Жадаю бачыць кожны дзень
Твой сілуэт на фоне неба.
Святло пазнання і надзей
Мне адчуваць заўсёды трэба.
Люблю тваё імкненне ўвысь
І хараство касмічнай зры.
Сам космас над табой павіс,
А ён нідзе не мае меры.
Прытулак для душы знайду.
Прыемна быць на сёмым небе.
У згодзе з розумам мой дух
Не хоча слухаць больш малебен.
Малітвы страцілі свой сэнс.
Яны прыносяць душам рабства:
Аднолькава мула і ксёндз
Тлумачаць, як у рай дабрацца.
Не трэба мне ніякі рай.
Маё жыццё — маё багацце.
Бунтарскі дух, ты мне парай,
Як за жыццё другіх змагацца.
Для гэтага патрэбен мір,
І ты, астанкінская вежа,
Вучанне Леніна ў эфір
Нясі, не ведаючы межаў,
Ідзі міру разам з ім.
Знайды мне, вежа, тыл хвалі
Якія б націскам сваім
Вайну навекі пахавалі.

Краіну, хворую балотамі і мохам,
Жалезам вылецаць...
О будзь здарова!
(З майго верша дваццятых гадоў).

Было нялёгка мне ў юнацкія гады
Прадбачыць светлай будучыні гоні.
Але мне сніліся чамусьці ўжо тады
Сталёвыя нязданыя коні.
Была ў іх сіла большая слапоў,
І хуткі рух — аж узнікае вецер.
Цяпер дзіўлюся — вобразы тых сноў,
Як ява ясная, з'явіліся на свеце.
Я ў захапленні радасным стаю,
Вачэй не зводжу з волатаў БелАЗа,
Успамінаю маладосць сваю,
Прашу дазволу па машыне лязіць.
З павагай аглядаю гэты чуд.
Які быў створан у сугуччы з марай,
І доўгага жыцця яму хачу,
І незгінання ў чарадзе цяжараў.
Я дзякую тым людзям, хто ствараў
І даў яму часціну ўласнай моцы.
Якая светлая для нас прыйшла пара!
Стаў явай сон, што сніўся мне аднойчы.

Малады акцёр у калектыве купалаўцаў — гэта больш за звычайную фігуру, бо з іх, маладых мастакоў — рэжысёраў, акцёраў, сцэнографіў, — з цягам часу складаецца новае аблічча тэатра. Не адрозніваецца, вядома, — як працяг і развіццё традыцый папярэдняга, але такое аблічча выразна і акрэслена вызначаецца. Прыгадаем 60-я гады, калі ў купалаўскі тэатр

інакш нашошта было б браць у трупны выпускнікіна. Праўда, часам чуваць галасы: ну, памыліся, бывае... Вінаваціць толькі тэатр (маўляў, ён у адназе за акцёрскі лёс) будзе, відаць, няправільна, хоць і адмаўляцца яму ад адназначнага нельга. Для многіх жа маладых сёння характэрна або залішня самаўпэўненасць, альбо пэўны душэўны інфантылізм, які нагадвае абывакавец чалавек да сябе ў тэатры і да тэатра наогул. Відаць, аб'ектыўны і суб'ектыўны фактары тут узаемазвязаны.

У гэтым быў элемент сенсацыйнасці: бывае ж так, што здзіўляюцца і самыя патаемныя мары! Спектаклі гэтага тэатра Віктар глядзеў па некалькі разоў. З дзіцінства быў уражаны малюнічымі постацямі слаўных купалаўцаў, асабліва Глеба Паўлавіча Глебава. Да таго ж яго школьнай настаўніцай аказалася родная сястра Глебава — Зоя Паўлаўна. Яе расказы пашыралі, дапаўнялі, паглыблялі хлапчукова ўяўленне пра выдатнага акцёра. І гэта тансама спрыяла, замацоўвала ў юнана жыццёвы выбар.

ІНШАГА — НЕ ДАДЗЕНА

Ролі акцёра Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Віктара МАНАЕВА

Прышла група маладых — Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, Г. Талкачова, В. Тарасаў, Г. Гарбук, Г. Аўсяннікаў, А. Мілаванавіч. Іх лёс склаўся даволі шчасліва, і цяпер яны, так званыя сярэдняе пакаленне, вызначаюць мастацкае аблічча і тонус дзейнасці калектыву. Дарэчы, такая ж сітуацыя склалася ў многіх вядучых тэатрах краіны. Тых, каго мы называем карыфеямі, на жаль, засталася вельмі мала, і кожнае іх сцэнічнае выступленне нагадвае свята сапраўднага мастацтва. Маладыя таксама іграюць многа, ды вага іх мастацкага ўкладу ў агульную справу пакуль што не такая і важкая. Ці ж нас усіх не хвалюе, напрыклад, той факт, што прадстаўнікі таго пакалення купалаўскага тэатра, якому сёння ўжо за трыццаць, па-сапраўднаму не сказалі свайго слова, не заваявалі трывалага права на галоўныя ролі?

А як наогул «прыжываецца» малады акцёр у зладжанай, стабільнай акадэмічнай трупі, купалаўскай? Многія выпускнікі Інстытута мараць паступіць у гэты тэатр. Як складваецца лёс тых, чыя мара здзейснілася? Даўно вядома, што Інстытут і тэатральная практыка — гэта зусім розныя рэчы. Яшчэ А. Астроўскі пісаў, што «школы толькі падрыхтоўваюць артыстаў для сцэны, а акцёрам робяць артыста: талент, вытанчаннасць, энергія, ПРАКТЫКА (падкрэслена мною, — К. К.) і добрыя сцэнічныя дадзеныя». Малады акцёр ведае, што яму патрэбна сапраўдная творчая і вытворчая практыка. Відаць, гэтай думкі трымаецца і тэатр, бо

Лёс Віктара Манаева ў многім нагадвае лёс тых маладых акцёраў, якім больш-менш пашчасціла ў тэатры. І адначасова ён адметны — адметны сваёй асабістай «манерай прыжывання» ў купалаўцаў.

Юнаком Віктар ніколі не сумняваўся, што будзе акцёрам. І сапраўды — стаў ім. Да Інстытута працаваў акцёрам у Дзяржаўным тэатры лялек БССР. Быў уражаны тым, як «нябачнае» акцёрскае мастацтва рэалізавалася ў жыццё шматлікіх лялечных персанажаў. Тут, за шырмай, «гулялася», хутчэй нават «пражывалася» цікавае жыццё лялечнага персанажа. І адначасова занатоўвалася значны тэхнікі для акцёра: надзвычайная ўнутраная рухавасць, фіксацыя знойдзенага штрыха або інтанацыі, ацэнка таго, што адбываецца... Навык! Потым юнак паступіў у Інстытут на аддзяленне акцёраў тэатра лялек (гэта ўжо другі раз, бо першым паступленні ён не выйвіў... прафпрыгоднасці!). У Інстытуце (курс В. Казловай) у яго рэпертуары былі не толькі ролі тэатра лялек, але і тэатра драматычнага — напрыклад, ун-тэр Прышыбееў, Ломаў і іншыя. Віктар так цікава паказаўся ў дыпломным спектаклях, што яму прапанавалі працу ў купалаўскім тэатры.

Гэтыя факты яго біяграфіі — неад'емная частка творчага самаадчування, на якім грунтуецца адносіны артыста да свайго працы, да тэатра. Уваходжанне ў акадэмічную трупі, «прыцірка» праходзілі нялёгка. Так, запрасілі — далюк! Ды яшчэ і па сённяшні дзень даводзіцца даказваць сваё права на тую ці іншую ролю.

Ён, як кажуць, мінуў этап «дэбюту». Усё, што сыграў — Сын («Тая, якая сама па сабе блукае»), Валерыо («Валенсіянскія вар'яты»), Мікіта («Ажанышча — не журышча»), Веставы («Зоркі вечныя»), Адуванчык («Радавыя»), — засведчыла прафесійную годнасць В. Манаева, здатнасць вырашаць складаныя творчыя задачы. У асноўным рэжысура бачыла (і выкарыстоўвала) лірычна-камедыйную рысу яго даравання, юнацкую шчырасць і прыкметную выразную пластыку. І не заўважала (да апошняга часу — цяпер падрыхтавана роля Жадава ў «Даходным месцы» А. Астроўскага) аднакі драматычнасці ў мастацкай акцёрскай індывідуальнасці.

Сыграныя пакуль што ролі вызначылі яшчэ адну асаблівасць В. Манаева-акцёра: яго самастойнае «бачанне» свайго персанажа. Здарэцца, што яго (бачанне) не супадае з рэжысёрскім. Так, відаць, адбылося з роллю Хлестакова ў «Рэвізору» М. Гогаля. У спектаклі рэ-

ДЗІКІ КОНЬ

(Працяг. Пачатан на стар. 8—9).

раглі, асабліва матальжанцы. З другіх вёсак, што далучылі да нас, ці нас да іх, не хацелі разумець Калёха. Ім падавай каня, а патрэба ў ім знойдзецца. Вось Калёха і змагаўся за коней, як умеў.

У тое лета я вярнуўся з доўгай камандзіроўкі і адрозніваўся ў Матальжанку.

Быў жнівень — пара яркіх зорак, вяцелага стракатання конікаў, блакітнага ззяння светлыжоў, густых туманаў і буйных рос на ўзыходзе сонца.

Увечары мы з Калёхам пагналі коней на начлег у лог за валатоўні, дзе некалі кожны год у маі матальжанцы спраўлялі Міколышчыну — апырсквалі святой вадою коней, смажылі яечню, пяклі сала на ражэньчыках і, вядома ж, прыкладаліся па чарзе да карца з настойкай на дванаццаці травах, а потым да раніцы спявалі песні.

Хоць цяпер быў не май, а жнівень, мы расклаілі касцёр, напаялі бульбы, сасмажылі яечню, выпілі па чарцы настойкі на шышынавым карані...

— Апошняе лета пасу коней, — раптам сказаў Калёха.

Ягоны голас дрыжаў.

— Чаму?..

— Няўжо ты не бачыш, як памірае наша Матальжанка? — спытаўся Калёха. — Ніхто не бачыць! Скажу каму — рагочуць... А я душой чую...

— У цябе дрэнны настрой, — сказаў я.

— Святая праўда...

— Во, бачыш...

— А чаму дрэнны?.. Ага, не ведаеш... Ну, то слухай... Тады, як мы аб'ядналіся з пяціцю гэтымі калгасамі-галадранцамі, камусьці ўзбрыло ў галаву перавесці матальжанскія такі, пуні, свірны, хлявы ў Заброддзе. Пакінулі адну канюшню. Я тады папрастаце душэўнай заерапеніўся. І такі, і пуні, і свірны, і хлявы — усё гэта карэньчыкі, якімі людзі да свайго месца прывязаны. Абсячы іх — каюк павязам. Чалавек ўжо нішто трываў з месцам нараджэння не завязвае. Ніхто мяне не паслухаў. Разбурылі. Завезлі бяргенне ў Заброддзе, кінулі там без прыгляду. А вясной паловы пабудуў не было. Ну, і астатнюю спалілі. Цяпер хочучы ў тое Заброддзе і коней перавесці. Так што, папомні маё слова, Сцёпа, конікаў гэтых на-

лета мы з табой на начлег не пагонім...

Ён падняўся і пайшоў у абход. А я лёг на спіну, стаў глядзець у зорчае неба, не вельмі крануты Калёхаймі клопатамі.

Час машын, тэхнікі, а Калёха трымаецца каня. Мне нават было троху смешна.

Колькі з таго начлегу мінула гадоў?.. Далёбог, не памятаю. Гады тады кружыліся ў вясёлым карагодзе, а я яшчэ падганяў іх. Мне хораша пісалася, хораша ездзілася і па сваёй краіне, і па замежжы. Дзе ўжо там было да Матальжанка!

Але аднаго разу захацелася зазірнуць і туды, ды наявілася і магчымаць — уласная машына. Не трэба звязвацца з нязручным раскладам, думаць пра тое, як дабрацца з горада да майго богама забытага ў глухмані Матальжанка. Сеў і паехаў...

Стаяла празрыстая вясень, адна з тых рэдкіх па прыгажосці, калі яснеюць не толькі далягледы, але і ўласная душа.

Прарэджаны подыхам вясені ўжо свідчуся лес да самага верасу, пранізаны сонечнымі промянямі сонца. Прыбраныя палі раздаліся ўшырку, адкрыўшы вачам сваю някідкую красу. Узнялося ў неадасгальную вышыню неба. А усё гэта разам было спаўіта лагоднай суцішанасцю і зачараванасцю.

Я часта спыняўся ў дарозе, блукаў па баравінах, зразаючы крамяныя баравікі, перакладаючы іх мохам, аз-

дабляючы гронкамі каліны.

Навошта? А так, дэля прыгажосці...

У Матальжанку бляшаны конь прывёз мяне апоўначы. Я вылез з машыны і залюбаваўся зорным небам. Мне адрозніваўся наш начлег за валатоўкамі і я падумаў, што дарэмна не праехаў у той канец вёскі, дзе жыў Калёха. Пасядзець з чым у мяне было. А так кладзіся спаць. І праўда, неўзабаве адчынілася акно і цётка незадаволена спыталася:

— Чаго ў хату не заходзіш?..

Яна прынесла збанок малака, нарэзала хлеба, прыткнулася спіной да печы, стала расказваць пра някідрыя вясковыя навіны. Яны навывалі такі ж празрысты, як вясень, смутак...

Я папрасіў цётку, каб яна разбудзіла мяне як можна раней. Хацелася пашастаць па знаёмых зарослых асінікам прагалах, дзе раслі янтарныя рыжыкі і аксамітныя грузды.

Цётка паслала мяне на драўляным яшчэ дзедаўскім ложку з мноствам падушак, пярэнай і пухавой коўдрай. Сама палезла на печ. Ужо адтуль сказала:

— Толькі паасцеражыся. У лесе — дзікі конь...

Я ўжо засынаў і не хапіла волі спытацца: што за дзікі конь у лесе? Ноччу я сніў сябе маладым. Я бегаў па поплаве сярэд травы і нечага весела смяяўся...

Мяне падагнула туды, дзе некалі стаялі чатыры вёскачкі-скіты: Фокіна, Лісічана, Мініна і Себіхі. Цяпер на

Уладзіміру ПАПКОВІЧУ — 50

Пісьменніку Уладзіміру Папковічу 25 сакавіка спаўняецца 50 гадоў. З гэтай нагоды праўленне СП Беларусі накіравала яму прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Уладзімір Антонавіч! Прывіце ад нас, Ваших калег і таварышаў па літаратурнай працы, шчырае сяброўскае вітанне ў дзень Вашага 50-годдзя!

Упершыню Вы выступілі ў друку з апавяданнямі. Гэта было ў 1962 годзе, калі на Вашым працоўным рахунку быў вопыт выкладання нямецкай мовы ў Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце замежных моў, які Вы скончылі ў 1958 годзе.

Ваши апавяданні друкаваліся ў рэспубліканскіх газетах і ў часопісе «Неман». А неўзабаве Вы дэбютавалі ў рэспубліканскім друку і як паэт. З таго часу Вашы вершы сістэматычна друкуюцца на старонках беларускіх перыядычных выданняў. Як прадстаўнік пакалення,

дзяцінства якога «вайною было апалена, асколкамі пакалечана», Вы шмат вершаў прысвячаеце цяжкім гадам фашысцкай акупацыі, гераічнай барацьбе саўвечкіх людзей з ворагам, дзеціям вайны і маці-салдаткам, на чые

плечы лёг наймаверны цяжар я вайменных, так і пасляваенных гадоў.

Ваш першы зборнік «На доўгім» выйшаў у 1978 годзе, праз чатыры гады убачыла свет і другая паэтычная кніга — «Зерне», у якіх побач з вершамі пра наша гераічнае мінулае — праніклівы радкі пра наш сённяшні дзень, пра родны край і дарагія змалку мясціны, пра каханне і сяброўства — наогул пра жыццё з усімі яго радасцямі і трывогамі. Многія Вашы вершы напісаны ўсхвалявана, вызначаюцца добрай мовай, свежасцю паэтычных вобразаў, шчырасцю споведзі лірычнага героя.

У Вашай асобе мы маем і цякавага перакладчыка нямецкай класічнай і сучаснай паэзіі.

Горача віншваем Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Уладзімір Антонавіч, добрага здароўя, шчасця і вялікіх творчых поспехаў!

Супрацоўнікі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» шчыра далаучаюцца да гэтага віншавання.

Уладзімір ПАПКОВІЧ

Яшчэ раз пытаюся:

Дзе ён? А дзе?
Якою зарос ён травой —
Той час,
Хоць у голадзе, хоць у бядзе,
Ды з мамай, яшчэ жывою?

Бачу выразна:

Бягу нацыянікі,
Праз поле,
Праз росныя межы,
Дзе мама жне жыта,
Дзе каласкі
Хлеб абяцаюць нам свежы.

Гады, як паводна, — прайшлі,
Глянь: новыя міма імчацца.
Мама! — крычу праз часы
І не магу дакрычацца.

Мы адолелі холад і голад,
Акрылі пасля вайны
І памкнуліся з вёскі у горад,
Прыхапіўшы акраец ржаны.

Хто ў блізі, а хто і ў няблізі —
У няведанні белы свет
Мы панеслі свае валіскі,
Прыбярэжшы рубель на білет.

Гараджане вясковай гадоўлі
Выпраўлялі анцэт свой хутчэй.
Хто адкажа:
А дзе —
На будоўлі
Ці за плугам —
Было лягчэй?

Не лягчэйшае выбіраці,
Выраблялі і плуг і станок.
Маці з дому нас выпраўлялі:
«Сцеражыся бяды, сыноч!»

Сястра мне піша:
«Прыязджай, Валодзя,
Такія дзіўныя стаіць у нас
Дзенькі».

Паспелі вішні,
Агуркі ў гародзе

Ляжаць на градах,
Нібы парсюкі.

Багата ў лесе сёлета маліны,
І на чарніцы шчодры ураджай...
Забудзь ты пра родныя
Мясціны.

Нядобра гэта, братка...
Прыязджай...

Мне даллячынь міргае яснавока.
Пра ліст сястрын забыцца
Не магу.

Мне родны голас чуецца
Здалёку.

На кліч ягоны
Подбегам бягу.

Там, за лясамі — поле,
Там, за лясамі — ніва,
Там, у зялёным прыполе,
Вёсачка — дзіўнае дзіва.

Там, за бярозавым гаем,
Нібы за возам бухматым,
Шыбамі заміргае
Бацькоўская родная хата.

Яблыня ля парнана
Ніводным лістком не варушыць,
Ды вочы зусім нечакана
Мне колкае штось зацярпушыць.

Цётка Стэпка

Цётка Стэпка запрашае сесці
(Цётка Стэпка — маціна сястра).
«Што ж я вам не прапаную есці,
Пасадзіла пасярод двара...»

Цётка Стэпка прабачыла
прасіць
Сціплаю усмешкай — ад душы.
Цётка Стэпка лібныкі прыносіць
У старым ракітавым кашы.

Яблынька за плотам — наліўная...
«Я ж цяпер, як дзічка, між
людзьмі...»

Цётка маму мне напамінае —
Позірмам, усмешкаю, слязьмі...

Пусцеюць нівы спакавалы,
Гудуць натруджана камбайны.

Спаўна адплочвае зямля
За хлебаробскі догляд дбайны.

Бляск залацістае рані —
Пльывуць у грузавік зярняты.
Падняў вядро ў дзве рукі —
П'е нагібам зямлі мурзаты.

Вада цячэ па барадзе,
Ліецца па грудзях, за дзлгу.
Ён і брывом не павядзе,
Ён прагна наталяе смагу.

А размаўляць няма калі,
Напіўся — хутка да машыны,
Бо покліч чуецца «Рулі!» —
Заняты справа мужчыны.

Баліць душа

...Душа абязана трудиться...
М. ЗАВАЛОЦКІ.

Жыццё не роўная шаша,
Дзе коцяцца павольна годы.
Ёсць радасці і ёсць нягоды.
Баліць душа.

Яе, балючую, спярша
Мы хочам ласкай улагодзіць.
Плшчотным словам,
Не выходзіць.
Баліць душа.

Тады, як бульбачкі з наша,
Насыплем ёй прадметаў быта.
Ёсць дабрабыт.
Валлэ дабіта.
Баліць душа.

Хто скажа, чым яе лячыць?
А можа, гэта — ад ляноты?
Ганю на людзі!
Да работ!
Няхай крычыць!

За гадамі, нібы за гарамі,
Засталася нашая вясна.
Хлапчукі,
Мы ўдзельнічалі ў драме
З усяветнай назваю «Вайна».

Пра ўзрост навала не пытала,
Мо таму пра жыццё і лёс
Ад маленства разважаем стала,
Што ні робім —
Толькі усур'ёз.

жысёра В. Раеўскага акцёр В. Манаеў перадае, бадай, больш сваё артыстычнае ўяўленне пра вобраз Хлестакова, якое, відаць, не так шчыльна стасуецца з рэжысёрскай пастановачна-канцэртуальнай задумай. Затое пранікненне ў свет гогалеўскага твора мела велізарнае значэнне для самога выканаўцы. Акцёру блізі Гогаль, якім ён паўстае ў так званым пецярбургскім цыкле твораў. Трагікамедыя — багацейшы жанр для выяўлення шматбаковага акцёрскага таленту. Мабыць, В. Манаеў вельмі блізі Акакій Акакіевіч? Ды гэта ўжо прагноз, маря... І ўсё ж мы ведаем, што і ў тэатры, бывае, нешта і збываецца... Прынялі ж яго ў знакамітую трупу!

Амаль пра ўсе работы акцёра крытыкі пісалі ўжо неаднойчы, асабліва пра Адуванчыка, ды і пра Сына, Мікіту, Веставага таксама. Сапраўды, добрых слоў у адрас В. Манаева-дэбютанта сказана нямала. Кожная з яго сцэнічных работ пэўным чынам акрэслівае асаблівасці акцёрскай індывідуальнасці. Бачыш, што В. Манаеў, адразу вызначыўшы асноўнае ў характары героя, потым падрабязна акрэслівае псіхалагічны стан вобраза, знешнія абрысы, пластыку, псіхалагічна матывуе паводзіны. Напрыклад, для яго Мікіты («Ажаніцца — не журчыцца») галоўным з'яўляецца каханне да Зосі. Іменна яно прымушае яго рабіць недарэчныя ўчынкi, якія выклікаюць смех, і яно ж, урэшце, абуджае ў гледача пэўнае спачуванне гэтаму герою.

Веставы... Гэты юнак вельмі любіць музыку. І вось гэта любоў і вызначыла яго адносіны да кампазітара Брынара — чалавека складанага лёсу. Персанаж В. Манаева пакутліва і прагна хоча зразумець героя спектакля, бо музыку ж ён разумее, і ў іх абодвух ёсць яна ў душы, музыка...

Кажуць, што рэжысёры не даруюць акцёрам памылкі, асабліва ж свавольства. Ды вось В. Манаеў пасля «Рэвізора» са «сваімі» Хлестаковым сыграў у спектаклі В. Раеўскага «Радавыя» Адуванчыка. Роля ўвесь час адшліфоўваецца: рэанцын

гледача ўносіць пэўныя характэры ў манеру паводзін выканаўцы ролі. Думаецца, што акцёру ў гэтай рабоце не варты грэбаваць строгасцю ў сцэнічным існаванні персанажу. Мастацкая строгасць не пазбаўіць характар ні абялынасці, ні добрага гумару, ні шчырасці пачуцця, толькі больш падкрэсліць думку аб трагічнай несумяшчальнасці вайны і юнацтва — думку, якая вобразна, бадай, ярчэй за ўсё раскрываецца ў спектаклі купалаўца менавіта праз лёс Адуванчыка.

Цяпер Віктар «жыве» вобразам Жадава. Тое, што было назапашана раней, памагае яму, але задача — зусім новая і такая адказная!

Сакавік у купалаўцаў пазначаны выпускам прэм'еры «Даходнага месца» А. Астроўскага, спектакля, які заслугоўвае асобнай крытычнай гаворкі. Заўважу, што для В. Манаева роля Жадава стала выпрабаваннем, бо тут многае трэба было «вычытаць» з вялікага і падрабязнага тэксту ролі, у моўных характарыстыках адкрываць сапраўдныя матывы паводзін і ўчынкаў героя, блізкага ў нечым да «Чацкага з Замаскварэчча». Мабыць, на гэтай рабоце артыст глыбей адчуе, якога майстэрства вымагае ад выканаўцы ролі класіка.

Ды і наогул, кажучы, у мастацтве самы горкі лёс выпадае таму, хто, жыўчы па законах уласнага прыроднага таленту, не валодае майстэрствам, або — наадварот: па-рамеціцку ўзброены майстэрствам, ды не мае ў сабе нічога ад мастака. Сярод многіх купалаўцаў сустракаліся і сустракаюцца людзі, якія на нашых вачах як бы «набліжаюць» свой прыродны талент мастака да вяршынь акцёрскага майстэрства. Тым і В. Манаеў сёння звяртае на сябе ўвагу, прыцягвае, прываблівае. Гармонія зычыць яму можна! Бо ён пачаў свядома адчуваць сябе раўнапраўным у мастацкім калектыве партнёраў. Момент «прыціркі» адбыўся. Цяпер многае залежыць і ад тэатра, і ад самога акцёра. Знайсці сябе ў мастацтве — справа нялёгкае. Знайсці так, каб мастацтва тваё было патрэбна людзям.

Клара КУЗНЯЦОВА.

стараверскіх сядзібах раскашаваў малады лес, атулены Завідным борам. Я пайшоў па ўскрайку, дзе пасля вайны расло шмат ржынкаў. Цяпер іх не было. А можа, я дрэнна шукаў? Я больш прыглядаўся да такіх знаёмых і як бы чужых ужо мясцін майго дзяцінства.

Як усё змянілася! І гэта на маёй яшчэ такой кароткай памяці! Глухавыя гаі, сасоннік і нідзе і следу колішніх вёсак з уробленымі агародамі, з жытнёвымі і ячменнымі палеткамі сярод лесу, з калодамі пчол на векавечных соснах.

След мінулага я ўсё ж знайшоў — старую, здзічэную яблыню, на якую дружна наступаў лес. Я нават разгубіўся, калі убачыў яе сярод лесу. Здалося, яблыні растуць на соснах.

То няйначай была малінаўка, такая ж, што расла і ў нашым садзе, з троху кіславатымі, але сакавітымі яблынкамі. Я сарваў яблык і, не злазячы з дрэва, кусануў яго. Сутарга перакрывіла мой рот, нібы я хапануў вадату.

Як хутка яблыня вярнулася ў дзікі стан!

Адкрыццё гэтае ашаламіла мяне. Колькі працы, клопатаў было аддадзена дрэву, каб яно дала смачныя яблыні. І вось прырода за нейкія дваццаць пяць гадоў вярнула яе назад, да прадзедаў лясавак. Можа, некалі і мы, пазбаўленыя прагрэсу, пакінутыя на адзіне з прыродай, вольта так вярнемся да пачатковай мяжы прымітыву?..

Мне расхацелася шукаць грыбы, і я памалу пайшоў да Чорнай рэчкі, думаючы пра магутнасць і лічозорнасць чалавечых магчымасцей, над якімі непадзельна верхаводзіць прырода.

Мае думкі перапыніў глухі і далёкі тупат. Нехта гнаў па лесе каня наўскач. Хай сабе і гоніць. Мне няма ніякай справы да конніка ў такі ранні час, які некуды спяшаецца на злом галавы.

Я крочыў асеннім поплавам да кладкі праз Чоную рэчку, за якой пачыналася Абалонне. У небе курлыкалі жураўлі і іхні покліч прымусіў мяне прыпыніцца. Цяпер я пачуў тупат амаль побач і азірнуўся...

На мяне з лесу ляцеў вараны конь. Менавіта ляцеў! Я бачыў высока ўзнятыя пярэднія ногі, якія, здавалося, не краналі зямлі, адкінутую прыгожую галаву з выцягнутай шыяй, над якой развівалася чорная грыва.

Дзікі конь!

Думка мільганула, як вострая каца на сонцы. Чаму я не спытаўся ў цёткі, адкуль тут наваўся гэты дзікі конь? Я разумеў, што ён не так сабе імчыць на мяне. Я хацеў пабегчы. Куды? Ратунку не было. Мне стала страшна. Я залплюшчыў вочы. А калі расплюшчыў іх, дзікі конь пралятаў ад мяне крокаў за пяць. Мяне абдало конскім потам і сухой зямлёй, што вылятала з-пад ягоных капыт.

Я выцер даланёю пот, яшчэ не вярнуўшы, што жывы.

Ад Крывіцкага кургана поўз сюды да рэчкі трактар па самым краі Абалоні. Я ўзрадаваўся яму. Не чуючы ног, кінуўся насустрач.

Трактар дабраўся да канца баразны, спыніўся. З кабіны высунулася галава трактарыста ў вайсковай замасленай кепцы. Божа! Калёха! Я ледзьве стрымаўся, каб не закрываць ад радасці. А ён папрасіў у мяне запалак такім тонам, нібы мы развіталіся з ім учора вечарам.

Я дастаў запалкі, пачаў цыгарэт.

— Можна, маіх закурыш? — прапанаваў я.

— Мерыканскія?.. Выцягні адну... У мяне рукі...

Ён працягнуў чорныя ад мазуты і гары рукі. Мы закурылі. Ён сядзеў у кабіне, я стаў на краі ўзаранага поля. Мяне ўсё яшчэ ліхаманіла. І Калёха цацкавіўся, чаго мяне калоціць, як асінавы ліст. Я расказаў пра сустрэчу з дзікім канём.

— Віхра спалохаўся, — спакойна сказаў Калёха. — А ён цябе не заб'е. Памятаеш, на тым начлезе ты жарэбчыка цукрам частаваў. Дык гэта ён...

Мне нешта прыгадвалася невыразнае. Сапраўды, я частаваў нейкае жарабё цукрам.

— А чаго ён здзічаў? — спытаўся я.

Калёха дакурыў цыгарэту.

— Дрэн'я табака, — сказаў ён і выцягнуў беламорыну, прыкурнуў ад

цыгарэты. — Я табе, здаецца, казаў, тады, што апошнія лета на начлезе. Крыху памыліўся. Яшчэ адно лета далі мне пахадзіць за коньмі. А ўвосень пагналі ў Заброддзе, на цэнтральную сядзібу. Неяк на доўгім мяне нібы падкінула на ложку. Не магу заснуць і ўсё. Во і паплёўся ў тое Заброддзе. Яшчэ здаля бачу адзіночкі ліхтар, пад ім вялізная машына з высокімі бартамі і людзі, якія нешта робяць. Мяне дужа гэта насцярожыла. Нутром пачуў зладзеіства. Падыходжу. Заатэхнік стаіць, старшыня калгаса Русак, яшчэ трое мужчын. Пытаюся, што тут такое робіцца? А заатэхнік рагоча. Кажу, што дармаедаў на каўбасы адпраўляе. Гэта коні дармаеды?! Ды ім помнік, гаротным, трэба паставіць, бо гэта яны на сваёй спіне калгасы выцягвалі. А іх на каўбасы. Гляджу, да задняга барта прыстаўлены насціл з дошак. Значыць, даўно да гэтага рыхтаваліся. А коні тут жа ў загародцы. Во і пачалі іх у машыну заганыць. Па конскіх вачах бачу я, што разумеюць яны, куды і навошта іх адпраўляюць. А ідуць. Толькі Пава сына свайго Віхра пьсаў усё ад сябе адштурхоўвае. Нібы кажа яму: уцякай, сыноч. А ён, дурны, ціснецца да яе... У мяне аж слёзы накружыліся. Падкраўся я да Віхра, узяў за грыву і падвёў да жардзіны, што перагароджвала вароты. Адкінуў жардзіну, ляннуў Віхра па спіне. Ён і панёсся ў поле... Трэці год на волі. Жыве і нікога да

(Заканчэнне на стар. 12).

Гэты сцэнічны твор, як і апавесць Васіля Быкава, пачынаецца з вялікага ўступу. Станоўчыя персанажы па чарзе чытаюць тэкст — філасофскі роздум пісьменніка пра тое, што было, што сталася. Зачынае галоўная гераіня аповесці і спектакля Сцепаніда, потым гаворыць яе муж Пятрок... Удумліва разважыліся людзі адной вёскі як бы запаўняюць даволі вялікую прастору падмосткаў. І — пачынаецца непасрэдна дзеянне спектакля.

Пачынаецца са шчаслівых хвілін у жыцці Сцепаніды і Петрака, калі яны ладзілі сваё вяселле. Замест цёмнай чорнай хусткі на галаву маладой ускладзілі белы вэлюн, і яна, адразу ж адчуўшы сябе маладой, зрабіла некалькі рухаў у танцы. Потым адбылася рэзкая змена рытму і эмацыянальнага настроя — Пятрок на засеянным полі знайшоў змерзлага жаўранка. Нашто, нашто ён падымаў, браў у рукі мёртвую птушку?! Гэта ж нядобрае прадвесце, і, можа, якраз для маладых, гэта ж — знак бяды.

Дзеянне пераносіцца ў часы вайны. Перш увага глядачоў скіроўваецца на пахіль, з вялікіх бларенняў крыж, што стаіць пры дарозе. Той самы крыж, які (памытаецца па аповесці) паставіў

Пятрон — як засцярогу ад бяды, і які перад вайной зрынулі намсамольцы. У спектаклі гэты крыж, падсвечаны барвава-трыкоўным святлом, панялы, па-свойму трагічны, будзе спадарожнічаць усім падзеям. Як знак людскога няшчасця. І гледачы прымуць танюю мастацкую метафару, пагадзяцца з ёю.

Адзначым складаную задачу,

што знаходзіцца непадалёк ад хутара, у спеланкі замяне памост. Дарэчы, гэта і нябачны адгэтуль мост, які будзе адбудоўваць захопнікі і праз які пойдучы і сюды, на хутар, і ў навакольных вёсках новыя няшчасці... Цяжэй пагадзіцца нам з нарысам, што размяшчаны ў цэнтры падмосткаў, вялікім, грувасткім і ўвогуле малавобразным, і асабліва з абрысамі хаты

вельмі падрабязна, паказана, як доўга, высьляваючыся, апошнімі намаганнямі волі Сцепаніда перакочвае бомбу з аднаго месца ў другое. Амаль фізічна адчуваеш, з якім нечалавечым цяжарам робіць справу гераіня, і здзіўляешся яе неймавернай настойлівасці ў рэалізацыі па-

нічнага вобраза некалькі аднафарбная, звужаная, прынамсі, у параўнанні з яго літаратурным прататыпам. У прыватнасці, недастаткова выяўлена вялікая мэтанакіраванасць учынкаў Сцепаніды.

Звузіў сваю задачу выканаўца другой па значнасці ў аповесці і ў спектаклі ролі — Петрака — артыст А. Сысоў. Першае ўражанне — нібы яму, акцёру, вельмі цяжка спасцігаць чалавечы характар другой нацыянальнасці. У аповесці вобразы, асабліва цэнтральныя, надзвычай своеасаблівыя, самабытныя, глыбока нацыянальныя; абмаляваны яны пастацкай выразнай мовай, іх рысы немагчыма ўціснуць у тыя ці іншыя дэфініцыі, а трэба адчуць сэрцам. Сцэнічная практыка дае нямаля прыкладаў глыбокага пранікнення тэатра ў іншанацыянальныя вобразы. І тое, што яшчэ ўчора ўяўлялася недасягальным, таемніцай з таемніц, сёння даволі ўпэўнена спасцігаецца рэжысурай і выканаўцамі роляў. Цікавыя і ўвогуле плённыя вопыты, калі чалавечы характары праламляюцца або нават адапціруюцца праз прызмю другой нацыянальнасці. Словам, ёсць розныя падыходы, варыянты.

Правіла А. Сысоў, думаецца, тлумачыцца іншым. Вобраз Петрака (які і Сцепаніды) ў аповесці пэўным чынам і загадкавы. Яго немагчыма сцэнічна адмакнуць нейкім універсальным ключом. У дадзеным выпадку, акцёрская стрыманасць, з якой малюецца царплівасць ды і наогул мяккасць характару Петрака, мяжуе са слабаволем. А дзе ж яго дабрата, у пэўнай меры нават душэўная шчодрасць, высякароднасць? Выканаўца закрэпае ў ролі Петрака адзін пласт, самы верхні, каб не сказаць — вонкавы. — Ён перадае ўспраўлівасць персанажу часам з фізічнай мітуслівасцю, імкненнем дагадзіць, як кажуць, і вашым і нашым. З-за гэтага і не ўдалося яскрава выявіць унутраны пратэст, які спавалаў наспяваў у душы Петрака і ўрэшце выліўся даволі выразна і актыўна.

Так, ёсць недахопы і ў асобных ролях, і ў спектаклі леныградцаў у цэлым. Маюцца і несумненныя набыткі. Асабліва падкрэслім той факт, што Леныградскі тэатр драмы і камедыі першым паставіў спектакль паводле аповесці В. Быкава «Знак бяды» (у Рускім тэатры БССР ён толькі яшчэ анансіруецца). І да тых дружных і працяглых апладзісмантаў, якія наладзілі гледачы ў мінскім Акрывовым ДOME афіцэраў у гонар калектыву пад час яго кароткатэрміновых гастроліў, з задавальненнем далучым і свае воплескі. Першы крок у спасціжэнні сцэнай вельмі яркага твора сучаснай беларускай вайнавай прозы зроблены паставіўцамі.

Анатоль САБАЛЕЎСКІ.

СІЛА ПРАТЭСТУ

«ЗНАК БЯДЫ» — СПЕКТАКЛЬ ЛЕНІГРАДСКАГА ТЭАТРА ДРАМЫ І КАМЕДЫІ ПАВОДЛЕ АПОВЕСЦІ В. БЫКАВА

што паставіў перад сабою сцэнограф Л. Міхайлаў (ці паставіў перад ім рэжысёр Я. Хамармер), — сумясіць у адной дэкарацыйнай устаноўцы тры планы, якія розняцца па часе, па аб'ектах, па ўсёй матэрыяльнай фактурцы. Трэба б паказаць, пастацкай ўвасобіць хутар, жытло Сцепаніды і Петрака Багацкінаў і ў далёкі даваенны час, і ў вайну, і пасля яе плячэльнай, дашчэнтнай разрухі. Робіцца гэта так: на пярэдням плане стаіць бязлістая, з буйнымі, счыраванымі гронамі рабіна — (прыкімета позняй халоднай восені, прыкімета жывога жыцця); даро-

і істопкі Багацкінаў, недакладнымі і не вельмі выразнымі.

У адрозненне ад сцэнографа, які прапановае даволі суб'ектыўнае бачанне абставін, побыту і самога жыццёвага ўкладу, рэжысёр Я. Хамармер максімальна прытрымліваецца ў спектаклі аповесці. Зразумела, тут былі неабходнымі абмежаванні — і ў калізіях, і ў абмаляўчы чалавечых характараў, і ў колькасці саміх дзейных асоб. Апушчана большасць эпизодаў, пададзеных у аповесці ў рэтрэспекцыі і нават у рэтрэспекцыі з рэтрэспекцыі, дзе шырока, дакладна абмаляваны акаліччаны, з псіхалагічнай глыбінёй і грунтоўнасцю паказаны карані і вытокі пэўных рысаў гераюў, матывы ўчынкаў, якія яны робяць у самы драматычны час. У спектаклі падзеі, апрача першапачатковых сцэн і кароткіх эпизодаў з перыяду калектывізацыі, сканцэнтраваны на вайнавым часе. Затое, здаецца, не прапушчаны ніводны выпадак ці здарэнне, што маюць важнае значэнне ў паваротах лёсу галоўных персанажоў.

У афішы і праграмцы нават не пазначана прозвішча літаратара-інсцэніроўшчыка. Гледачам прапановаецца не тэатральная версія твора прозы — леныградцы як бы ўвасобляюць саму драматычную аповесць Быкава. І ўсё ж празначны твор ёсць празначны, а драматычны — драматычны. Перавесці адзін род літаратуры ў другі сродкам прамай трансплантцыі, здаецца, яшчэ нікому не ўдавалася. Леныградскаму рэжысёру ў гэтым кірунку памагае ўласна тэатральная мова: падзеі і характары, паказаныя ў аповесці літаратурнымі сродкамі, у спектаклі ўвасобляюцца праз дзеянне, пластыку, пастановачныя прыёмы. Там жа, дзе не ўдаецца знайсці такую адэкватнасць, з'яўляецца ілюстрацыйнасць (ці тое, што ў перакладчыцкай справе называецца бунвалізмам).

Возьмем вельмі запамінальны па аповесці перадафінальны эпизод, калі Сцепаніда перахоўвае прывезеную Карнілам бомбу. У аповесці апісана гэта

стаўленай мэты. У спектаклі карціна паказваецца ў адпаведнасці з аўтарскім апісаннем, як кажуць, амаль даслоўна. Эфект атрымліваецца розны, а мастацкі вынік ледзьве не адваротны. І тут менш за ўсё віны актрысы Т. Шчуко, якая іграе ролю Сцепаніды.

Даручана ж артыстцы не проста ўвасобіць цэнтральны вобраз спектакля (гераіня павінна дзейнічаць на падмостках фактычна на працягу ўсяго сцэнічнага часу), а «пражыць» ролю як бы ў трох планах. Яна зчынае спектакль у якасці апаўдальніка, разам з іншымі выканаўцамі гаворыць словы «ад аўтара». І потым яшчэ не раз будзе перапыняцца плынь падзей, і каментарыі «ад аўтара» прамовіць Т. Шчуко. Непасрэдна ў вобразе Сцепаніды ёсць яшчэ два аспекты: гераіня дзейнічае ў сучасны, г. зн. — ваенны перыяд, і ў даўнія дваццатыя — трыццатыя гады.

Вось ссунула Сцепаніда з галавы на плячо сваю нязменную чорную хустку — і ўжо яна не сённяшня, а, так сказаць, ранейшая (або апаўдальнік «ад аўтара»). Аналагічныя пераходы ў спектаклі не такія частыя, але хуткія, і ў іх артыстка адчувае сябе арганічна. Асабліва добра ёй удаецца роля «ад аўтара» — быкаўскі тэкст даносіцца да гледачоў з унутранай напоўненасцю і ўсхваляванасцю. Пераканаўчая выканаўца ролі і ў часы Сцепанідавай маладосці.

Асноўны ж змест ролі — жыццё гераіні ў першую восень нямецкай акупацыі. У гэты час мы бачым яе панурай, замкнёнай і асабліва гаротнай. Глядач адчувае душэўныя пакуты, што выпалі на долю старой ужо жанчыны. Артыстка дасягае многага. Увогуле яе работа паставіўца вельмі значная.

І ўсё ж характарыстыка сцэ-

Сцепаніда — заслужаная артыстка РСФСР Т. Шчуко, Пятрок — артыст А. Сысоў.

ДЗІКІ КОНЬ

(Заканчэнне. Пачаток на стар. 8—11).

сябе не падпускае. Толькі мяне...
— А што далей? — спытаўся я. — Так і будзе твой Віхор на волі?..
— Што нам пра заўтрашні дзень думаць, — неяк бесклапотна сказаў Калёха. — Я табе лепей хвокус пакажу.
— Што за фокус?..
— А во які хвокус... Я насуну шапку на вочы і павяду трактар усялякую. Не верыш?.. Тады сядай у кабінку..
Ён насунуў шапку на вочы. Скрагнуў з месца трактар, і той паслухмяна пайшоў да Крывіцкага кургана. Часам мне здавалася, што трактар вось-вось выбрацца з баразны, пойдзе, куды яму ўздумаецца. Але ён працягваў ісці, нібы ў Калёхі не былі закрыты вочы.
Трактар дайшоў да канца баразны. Калёха ўссунуў шапку на лоб. Задзірліва глянуў на мяне. Я быў уражаны. Спраўды фокус!
— Нічога дзіўнага, ёлачкі-палачкі, — сказаў Калёха. — Я гэты палетак

як свае пяць пальцаў ведаю. А ты надоўга прыхедаў?..
— Пагасцю..
— Слухай, — Калёха глядзеў на мяне з незразумелай надзеяй, — вазьмі Віхра. Ты пісьменнік, табе дазваляць трымаць.
— Дзе? На балконе?.. Ты звар'яцеў... Яму ж сена патрэбна. Дзе я яго вазьму?
— Дамовішся з якім калгасам...
— У мяне камандзіроўкі. Хто будзе яго даглядаць?..
Калёха спяхмурнеў.
— Баюся я за Віхра... Дужа баюся, — самотна прызнаўся ён.
Калёха спяхмурнеў.

Трактар шыбаваў сюды. Ягоны гул, здавалася, запоўніў усё наваколле. Я знарок прадаўжаў ляжаць, дэшачыся ў думках з Калёхі, які заўважыць чалавека пад бярозай і падумае, што яму блага.

Чаму я вырашыў, што Калёха падумае менавіта так, я і сам не ведаў. Проста, ахапіла мяне маладая гарэз-

лівасць.

Трактар усё набліжаўся. Я ляжаў, не варушачыся. Мусіць, трактар спыніўся, бо матор чыхнуў колькі разоў і заціх. Я заплосчыў вочы — палохаць сябра дык палохаць! Калёха ішоў да мяне. У яго былі надзіва лёгкія крокі.

— Што з вамі? Вам дрэнна? — пачуў я жаночы голас і ў адно імгненне падхапіўся.

Нада мной стаяла светлавалосая ў камбінезоне дзяўчына. Я глянуў на трактар — не, там Калёхі не было.

— А дзе Калёха? — спытаў я дзяўчыну.

— Які Калёха?..

— Наш, маталыжанскі трактарыст...
— А-а-а!.. Той стары, што ўтапіўся ў рэчцы?..
— Чаму ўтапіўся? — дурнавата спытаўся я ад поўнай нечаканасці.

Але пытанне маё, здаецца, не збынтэжыла дзяўчыну.

— А ён наогул быў пыльным мяшком выцятый. У яго клёпак не хапала, ці што?.. А вы хто яму будзеце? Можна, сваяк? — спыхапілася дзяўчына.

— Не, не сваяк...
— Я яго таксама не ведала. Людзі расказваюць. Рознае.

— Як ён мог у гэтай рэчцы ўтапіцца? — падзівіўся я. — Тут вады не ўсюды па калена.

Дзяўчына, здалося, і сама не разумела, як можна ўтапіцца ў рэчцы, якую куры пераходзяць.

— Піў ён, кажуць, — нядужа пэўна адказала яна. — Кажуць, у яго быў нейкі дзікі конь. Ну, дык каня таго застрэлілі, бо ён на людзей нападаў. А толькі я думаю, што стары сам здзічэў. Бабылём жыў, бабылём і памёр...
З поля я рушыў на маталыжанскія могілкі. Хацелася паглядзець апошняе прыстанішча Калёхі. Доўга блукаў па іх, пакуль не натрапіў нарэшце на крыж з дзвюх шырокіх цяжкіх плах. На папярэчнай было выпалена адно слова: «Калёха».

— Гэта ты паставіла крыж? — спытаўся я ў цёткі, калі яна вярнулася пад вечар з сельсавета, куды хадзіла па пенсію з маталыжанскіх пенсіянеркамі.

— Чалавек жа, — адказала цётка.

Я вяртаўся дамоў, у горад, з крывавай стрэмкай у сэрцы. Мне было сорамна за сябе, за сваю панішню, такую неабавязковую, калі побач са мной жыў такі чалавек, як Калёха.

І тут я спыхапіўся. Калёха — гэта прозвішча, імя ці мянушка, без якіх не абыходзіўся ні адзін з маталыжанцаў? Замест адказу перад вачамі раптам узнік дзікі конь, які імчыўся па поплаве на мяне, а вецер разывае ягоную чорную грыву.

Заўважаю — перад вайной умелі смяцца з большай бесклапотнасцю, чым сёння. Згадваю — нават у горкія дні адступлення («выраўнівання ліній абароны», паводле тагачаснай тэрміналогіі) байцы не трацілі прысутнасці духу, хоць і прайшлі з баямі ад Буга да Дняпра. Стомленыя, у пабыдзельных ад сонца і поту гімнасцёрках, яны спешна акупваліся, жартавалі:

— Адпачнём пасля Берліна! І столькі зухаватай упэўненасці было ў гэтых словах, што не верыць ім было немагчыма.

Я шукаў у сонмах войск родных братоў і знаёмых землякоў і — не знаходзіў. Але дзіўная рэч — людзі розных нацый і народнасцей нашай неабсяжнай краіны здаваліся да сардэчнага болю блізкімі і крэўнымі. Не дзіўчому розуму было разабрацца ва ўсім, што творыцца навокал, аднак мы хутка навучыліся разбірацца ў вайсковых адзнаках і вельмі бянтэжыліся, калі бачылі ў стралковым страі лётчыкаў і танкістаў. А дзе ж нашы танкі і самалёты?

Гармат было многа, самых розных калібраў, і яны ішлі і ішлі ў напрамку Магілёва. І варта было калоне спыніцца на хвіліну-другую, каб заліць вады ў радыятары, як аднекуль з'яўляўся гармонік і пад заліхавкую мелодыю, скінуўшы каскі і пілоткі, пускаліся ў скокі запаленыя малайцы. Божа мой! Што яны выраблялі пад распахнёнымі жэрламі на вясковай вуліцы! Сама віхура,

перш-наперш адданацю нашай агульнанароднай справе. Воіны і партызаны, што выйшлі жывыя з кашчавых абдымкаў смерці, бачылі сваю першачарговую задачу ў аднаўленні зруйнаванай гаспадаркі. Гэтым настроем — як вызначальным — прасякнута паэзія першых пасляваенных год Пётруся Броўкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова, Пімена Панчанкі, Кастуся Кірзенкі, Анатоля Вялюгіна, Антона Бялевіча, Міколы Аўрамчыка, Анатоля Астрэйкі... Зразумела, такой хвалі не мог абмінуць і Аляксей Пы-

бясследна. Ён сам прызнаваўся, што асабліва ўдзячны Уладзіміру Лугаўскаму, які кіраваў паэтычным семінарам. Выдатны савецкі паэт якраз перажываў узлёт уласнай творчасці — завяршаў кнігі «Сонцаварот», «Сіняя вясна», «Сярэдзіна веку». Чалавек экцыкліпедычных ведаў і бездакорнага густу, друг Фадзеева, Ціханава, Антакоўскага і іншых класікаў савецкай літаратуры, сам адзін з найярчэйшых яе пачынальнікаў, рамантык у жыцці і віртуоз у слове, ён не мог не зачараваць маштабнасцю

ракурсах і спалучэннях, яны даносяць вельмі праўдзівую карціну, сведкам і творцам якой мог быць толькі непасрэдна і добрасумленны сведка і ўдзельнік. Усё, пра што ён піша, нельга выдумаць, а можна толькі ўбачыць і перажыць асабіста. Гэта ўжо як бы не столькі ўласны голас аўтара, а ўзноўленае дыханне тых, чые «пад зямлэй сышліся цені неданесеных штыкоў». Гэта высока, як неба, і неўміруча, як ралля.

На шкале чалавечых узростаў цяжка вызначыць акрэ-

яскрава даносяць да нас падых гіганцкай бітвы з фашызмам, калі тысячы паселішчаў уздымаліся ў нябёсы чырвоным дымам і злавесным попельам, дзесяткі славуных гарадоў квартал за кварталам складваліся, як надмагільныя пліты, над прахам паўшых абаронцаў:

На суровым сваім рубліны
Горад падаў грымотнай
сцяною.
З намяніц паліцелі стрыжы,
Проста ўвысь, проста ў неба
начное.

Білі ўнізе агню языкі
І стагнала зямля валунамі.
А яны паміж зорак луналі,
Бы счарнелыя маладзікі.
Перад намі — жудасная фрэска,
напісаная мазкамі яраснымі,
шырокімі і незабыўнымі.
Боль, увасоблены для вечнасці,
Успамін і перасцярога.
Цяжка ўявіць, што такая рэльефнасць адлюстравання даступна слову. У вершы, з якога вышэй прыведзены дзве строфы, усёго дваццаць радкоў, а выразнасцю сваёй яны могуць замяніць самы вынаходлівы і красамоўны фільм, дзе персанажамі смерць і бездапаможныя птушкі, што не могуць знайсці паратунку ад усепажыраючага агню (мы адчуваем яго подых на твары!) нават у касмічных вышынях:

Да людзей новы горад
прыяшоў.
Толькі дзесяці высокая
у бланіце
Спляць стрыжы... Не будзіце
стрыжыю,
Душ адвечных не разбудзіце.

Гвардыі рады, бязлітасна хрышчаны агнём і жалезам з першага да апошняга дня вайны, двойчы цяжка паранены, паэт добра ведаў, што «як загад ад наступлення — век кароткі ў юнакоў», што часам «пяхота абганяла самалёты». Ён шчыра прызнаецца: «Мне пажары, пажары ўсё сніцца, я баюся аслепнуць ад іх». Абостранасць пачуцця нараджае павышаную чуйнасць: «І пазнаеш па ўзнятаму гуку даль дарогі, таварыша след. Чутна ўсё — ад капэтынага стуку да узлёту касмічных ракет».

Уся гама чалавечых адчуванняў — сціплая радасць і стоеная горыч страт, захапленне неўміручай сілай жыцця і бацькоўскай клопат аб нашых наступніках — даступна палітры Аляксея Пысіна. І калі ён піша пра самых маленькіх савецкіх грамадзян:

І спыняюцца грузавікі
Перад імі ў гулкасці
дарожнай.
Нітачна працягнута ў вянні,
Асцярожней, людзі,
Асцярожней, —

то яго словы яўна пераклікаюцца з неўміручым фучыкаўскім заветама: «Людзі, я любіў вас. Будзьце пільнымі!».

Воін-пераможца, абаронца самых светлых рэвалюцыйных заветаў, акружаны павагай, за вайну нічога не растраціў са сваіх душэўных набыткаў і жыве высокай думкай: «Не хацеў бы нічым я запляміць вас, патомкі, ў якіх ажываў». Жаданне «з гліны, з прамежняў з роднага слова свет па-свойму ляпіць» дорыць паэту мудрага суладнасца са светам, які «вітае, абдымае ў цені рамонаў і ракет». Ні ў чым і ніколі не шукае ён заспакоенасці, аб чым сказана працула і ўзважана: «Не пакідай мяне, трывога, будь спадарожнікам майм». І нават у самай інтымнай лірыцы дыялектыка пачуцця шматфарбная і пералівістая — паводле сваіх гукаў — ад шчаслівага самазабыцця да трывожнай насцярожанасці:

Прыгнуўшыся, ідуць
пад небасхілы
Асенні маўклівыя дажджы.
І я прыміну да іхняе калоны,
Наротнаму даверыўшыся
дню;
І зноў ступлю на бераг той
салёны,
Твае сляды на дзюнах
даганю.

Пысінскія вершы, званыя і празрыстыя ў выяўленчых сродках, тым не менш далёкія ад аднамернасці. Яны нечым нагадваюць кавалкі крышталю, паварочваючы якія, мы адкрываем для сябе новыя і новыя грані. Глыбінны змест ягоных твораў нялёгка ўхапіць (Заначэнне на стар. 14—15).

Сцяпан ГАЎРУСЕЎ

„БУДЗЬЕ ЖЫТНЁВЫ КОЛАС МОЙ“

ЗАМЕСТ УСПАМІНАЎ ПРА АЛЯКСЕЯ ПЫСІНА

сін. Вось чаму з 1948 года заліцелі ў сэрца ягоныя «Сняжынкі» аб тым, як Шарэнгі дрэў мічурынскіх прыйшлі.
Каб з полюсам далёкім парадніцца.

сваёй паэтычнай асобы падапечных. Ужо ў зборніках зямляка «Сіні ранак» (1959 г.) і «Сонечная паводка» (1962 г.) заўважаецца павышэнне энергіі і эмацыянальна-метафарычнай насычанасці радка, паэт пачынае станаўліцца тым Аляксеем Пысіным, без якога немагчыма ўявіць лепшыя здабыткі ні беларускай, ні ўсесаюзнай паэзіі.

Зрэшты, для чытача не так і важна, пры якіх абставінах напісаўся той ці іншы твор, што паслужыла штуршком для яго з'яўлення — яму падаваў якасць. Але нам цікава і павучальна прасачыць эвалюцыю паэта. Разгорнем яго прыжыццёвы двухтомнік у чырвоных вокладках, што нагадваюць колерам баявыя статуы пяхоты. Якая зайздросная мэтайкіненасць! Ад верша да верша, з году ў год, ад кнігі да кнігі, з неаслабнай паслядоўнасцю ён набліжаецца да шырокага раскрыцця самага галоўнага набытку душы, сэрцавіннай лініі сваёй паэзіі — ваеннай тэмы. Безабаронная аголенасць сэрца і гранічная шчырасць у выяўленні пачуцця — характэрныя рысы яго лірычнага эпаса. Гэта — покліч абавязку перад паўшымі і жывымі сябрамі на ратным подзвігу і адначасова неадступнае ўсведамленне неабдымнасці перажытага народам і сабой гора. У гэтым сэнсе ён паэт сапраўды глыбока народны.

Вось з якой — амаль касмічнай сцішанасцю — высвечваюцца радкі:

Гучаць, нібы назвы планет,
Таропа, Таржон, Селіжарава.
Балота — і свет, і сусвет:
Трыміццё сінваата марыва.
(«Налінісныя спкі»)
...чужынец азвэрзлы
Снарады ўвінчвае ў пласты.
І выбухі устаюць, як дрэвы,
Як марсіянскія кусты.
(«Асвейскія ручнікі»)

Як тут не адчуць напал і гуд грандыёзнай бітвы! І без каментарыяў зразумела, што гэта каштавала нам велізарных ахвяр. І паэт сілай сваёй уладзія вяртае з небыцця дарагія імёны і абліччы — камбата капітана Галыпіна, камроты Вяснялова, сяржанта Ігнацьева, пехацінца — падлетка Валуева, чые рукавічкі снегірамі разліцеліся па снезе... А кровапралітныя баі ішлі за кожную пядзю роднай зямлі, і таму Успомніцца — і адзавуцца,
Падступіць з чатырох бакоў
Падгор'і, Селішчы і Вусці
І сотні палаявых Барноў.
Густыя вясні — як Іваны
Без прозвішча...

Былінным размахам вее ад пысінскай паэзіі. Спрадвечныя стыхіі — агонь, вада, зямля і паветра — становяцца будаўнічым матэрыялам радка. Вар'іруючыся ў розных і бясконцых

Аляксей ПЫСІН. Май 1981 г.

Фота Ул. СІЗА.

само маладзецтва! І воў здалёку набліжаецца злавесны гул. Каманда сатрасае паветра:

— Лажысь!
Чорныя крылы закрываюць неба і стальныя струмені прастрочваюць наваколле. Захлынаюцца ад ярасці зеніткі і счавяронныя кулямёты, страляюць з вінтовак і пісталетаў, а гіды заходзяць і раз, і другі, і трэці... Вухаюць бомбы, вылятаюць шыбы з вакон, недабітыя коні б'юцца ў пастромках, некага падбегам нясуць ужо на плашч-палатцы ў бліжэйшы лясок...

Адкуль мне было ведаць, што праз такое пекла з першага дня вайны ад самай заходняй граніцы крочыць той, хто пасля на трыццаць тры гады стане найбліжэйшым другам, — пехацінец Аляксей Васільевіч Пысін?

Сустрача адбудзецца не хутка. Спачатку — з яго вершамі, пасля — з ім самім.

Чым вымяраецца вартасць чалавечага жыцця? Відаць,

Гэта не было нацяжкай — краіна жыла вялікай марай хуткага росквіту.

Есць у літаратуры паняцце — факты біяграфіі. Іх не варта скідаць з рахунку, але і не трэба календарна суадносіць з творчасцю аўтара.

Журналіст па прафесіі, Аляксей Васільевіч адразу пасля вайны і надоўга — гадоў на дзесяць — упрогся ў рэдактарскую лямку спачатку палітдзельскай, пасля — райгазеты. Хто паспытаў гэтага хлеба, той не забудзе яго смаку. Газету, па сутнасці, даводзілася рабіць амаль аднаму: дзе было ў той час набрэнца падрыхтаваных кадраў? Сям'я расла, а часу было ў абрэз. Як тут разгарнуцца творца? Прасвет наступіў, калі паэт у 1956 годзе паступіў на Вышэйшыя літаратурныя курсы пры Саюзе пісьменнікаў СССР. Творча атмасфера, новыя знаёмствы з паэтамі і праявілі розных рэспублік, добрачыліваецца старэйшых сяброў-выкладчыкаў — усё гэта не магло прайсці

РАНИЦОЙ пазваніла жонка Міхала Міхайлавіча і, душачыся слязьмі, снізала, што ноччу ён раптоўна памёр. Я пачаў сцвяжыць яе, гаварыў нейкія словы, маўляў, як такое магло здарыцца, я ж усяго некалькі дзён таму сустрэў яго на вуліцы, здаецца, зусім здаровага, мы яшчэ з ім...

Я пачаў трубіць і доўга не мог ачмацці. Адрозна да дробязей успомнілася тая апошняя сустрэча. Мажны, круглавары, зусім не сівы яшчэ, Міхал Міхайлавіч выглядаў нудна маладзей сваіх шасцідзесяці чатырох гадоў. Два месяцы перад гэтым ён выйшаў на пенсію, і зараз, пры сустрэчы, мне падалося, некалькі падкрэслена багавы гаварыў пра «ўцёкі з таго пенка». Пенка ён называў чэх на адным з буйных заводаў, якім камандаваў ці не два дзесяці гадоў.

— Разумееш, я ж цяпер вольная птушка, — узбуджана пасмейваўся ён, — захацеў на рыбалку — паехаў на рыбалку, я ўжо сабе выдатны спінінг набыў, ездзіць буду ў лес па грыбы-ягады, дачу дабудую, а то раней рукі не даходзілі...

Я ведаў гэтага чалавеча даўно, ведаў яго няўрымсліва, неспаконную натуру і цяпер быў крыху здзіўлены, што ён з такой радасцю, лёгкасцю развітваўся з усім, чым жыў раней. Я штосьці адказваў яму, але ў нейкі момант, раптам, сустрэўся з ім позіркамі і нешта ў сярэдзіне ў мяне сніланулася — такі ў яго вачах стаў сум.

Неяк крыва ўсміхнуўшыся і глядзячы ўбон, Міхал Міхайлавіч ціха сказаў:

— А наогул, браце, сумую па тым гарнідары, ночы не сплю... Хацеў, як быццам, яшчэ нешта сказаць, але, відаць, раздумаў, падаў на развітанне руку і хутка пайшоў па вуліцы.

І вось, памёр. Жонка на пахаванні расказвала, што апошнім часам Міхал Міхайлавіч вельмі нудзіўся, быў заўсёды не ў настроі, слова яму насуперак не сляжы. Некалькі разоў хадзіў на завод, прыходзіў адтуль усхваляваны, назаў, што на яго месца паставілі абыякавага чалавеча, які заваліць чэх. Яна заўважыла, што яму цяпер той завод павінен быць, як кажуць, да лямпачкі, Міхал Міхайлавіч пачаў крычаць, што аддаў завод паўжыцця і не можа быць да яго абыякавы...

За жалобным сталом адзін з прысутных параўнаў нябожчыка з бегуном-марафонцам. — Калі марафонец заканчвае дыстанцыю, дык не спыняецца адрозна, а яшчэ нейкі час працягвае рух, бо іначай можна спыніцца сэрца, а наш сябра спыніўся адрозна, — глыбанадумна сказаў ён.

Я тады падумаў, што ў гэтым эфектным параўнанні ёсць толькі паўпраўды. А поўная праўда была ў словах другога палечніка Міхала Міхайлавіча, які заўважыў, што на такіх людзях трымаецца свет...

АДЧУВАЮ, як сёй-той з чытачоў ужо няўцяма паглядае на загаловак, не разумеючы, што да чаго. Я прашу прабачэння за даўгаваты ўступ да сённяшняй маёй гаворкі.

Калі я рыхтаваў гэты нарыс і вандраваў па судах, адзясценнях міліцыі, кватэрах, па вінных аддзелах гастронаму, знаёміўся са сваімі будучымі персанажамі, я неаднойчы ўспамінаў Міхала Міхайлавіча і іншых падобных на яго знаёмых мне людзей. Я шукаў у іх душэўнага прытулку, бо іначай ад усяго бачанага цяжка было стрымаць злосьць, нянявісць, агіды.

«...Ухіленне ад грамадска-карыснай працы з'яўляецца не сумяшчальным з прынцыпамі сацыялістычнага грамадства».

(З артыкула 58 Канстытуцыі Беларускай ССР).

«Дармаед — Разм. Той, хто не працуе, а жыве на чужыя сродкі».

(Тлумачальны слоўнік Беларускай мовы).

«Прамысловым прадпрыемствам, будаўнічым арганізацыям, службе быту і іншым установам г. Мінска патрабуюцца на пастаянную работу: слесары, тонары, арматуршчыкі, цесляры, тынкоўшчыкі, бетоншчыкі, водаправодчыкі і інш. — усяго па 128 рабочых спецыяльнасцяў».

(Даведка бюро па ўладкаванні на працу і інфармацыі насельніцтва г. Мінска).

Начальніку Савецкага РАУС г. Мінска палкоўніку міліцыі тав. Казлову І. І.

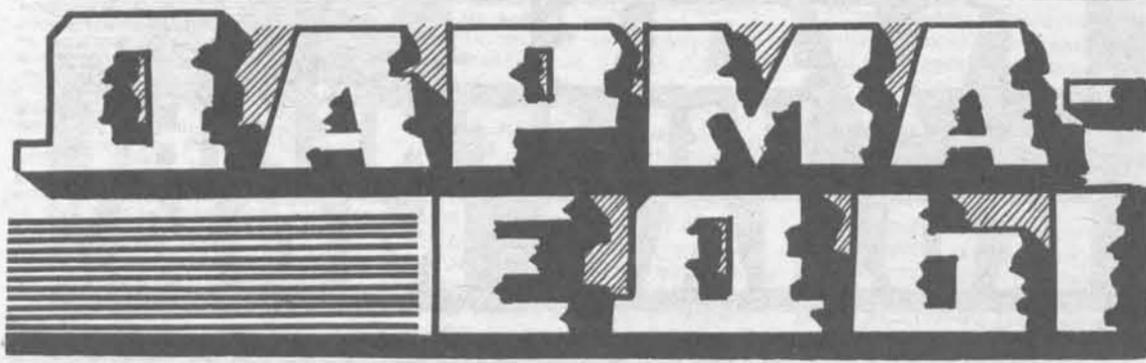
Рапарт

Дакладваю, што мною 3 мая 1984 года быў выяўлены

дзіў у кіно на новыя фільмы, зрэдку проста гуляў па вуліцы.

Фізічна я здаровы, ніколі нічым не хварэў. Спіннымі напінкамі не злоўжываю.

Доўгі час ніхто не ведаў, што я нідзе не працую... 3 мая

грамадзянін Рыхтар Анатолій Іванавіч 1938 года нараджэння, які пражывае па вуліцы імя Куйбышава 28, і які з 5 сакавіка 1980 года нідзе не працуе. Мною было дадзена яму афіцыйнае папярэджанне ў месячны тэрмін, да 3 чэрвеня 1984 года, уладкавацца на працу. Але і пасля гэтага тэрміну Рыхтар А. І. не працуе і працаваць адмаўляецца.

Участковы інспектар Г. Галуза.

«У Мінску я жыву з 1957 года, застаўся тут пасля дэмабілізацыі з Савецкай Арміі. У 1963 годзе ажаніўся. Жонка Галіна Аляксандраўна працуе са мной у двухпакаёвай кватэры. Яна працуе на будоўлі брыгадзірам муляраў. Яе сярэдні заробак складае 300 рублёў у месяц.

У свой час я працаваў на заводзе арматуршчыкам, пасля грузчыкам у магазіне, адкуль звольніўся 5 сакавіка 1980 года. Спачатку я меў намер дзе-небудзь уладкавацца на працу, але паступова такое жыццё, калі не трэба нічога рабіць, пачало мне падабацца, і я ўжо свядома працу не шукаў. Ды ў гэтым і не меў патрэбы — заробку жонкі нам зусім хапала, да таго ж мая маці, якая жыве на Украіне, перыядычна нам прысылае пасылкі з рознымі прадуктамі. Так што ежы хапала, а на кішэньныя расходы давала жонка.

З кватэры я выходзіў рэдка — глядзеў тэлевізар, чытаў газеты і кнігі, сяды-тады ха-

1984 года мне было зроблена папярэджанне аб неабходнасці ўладкавацца на працу на працягу месяца, але я ніякіх захадаў у гэтым напрамку не зрабіў, нікуды не хадзіў, бо працаваць прыніцова не жадаю». (Падкрэслена мною. — М. З.).

(З пратаколу допыту А. І. Рыхтара).

З Анатолем Іванавічам Рыхтарам мне сустрэцца не давялося, бо ён быў ужо асуджаны па артыкуле 204 Крымінальнага Кодэкса БССР, які прадугледжвае крымінальнае адказнасць асоб, якія ўхіляюцца ад грамадска-карыснай працы, вядуць паразітычнае жыццё. Але мне яго даволі трапіна абмалявалі работнікі міліцыі, якія мелі з ім справу.

— Сустрэў бы на вуліцы, — расказаў капітан міліцыі, інспектар па дзаснанні Савецкага РАУС А. Дзеравяга, — дальбог, прыняў бы Рыхтара за гэткага задаволеннага жыццём і кар'ерай навуковага работніка — у добрым касцюме, чыста паголены, надушаны. Я ў яго пытаюся, чаму ўсё ж такі не працуе, а ён мне на гэты конт розную філасофію...

Такі, бацьце, філосаф. Дыяген у бочцы. Ды таму нічога не трэба было, ва ўсякім разе, для свайго тленнага цела. А гэты сябе ўсяго любіць — і каб пад'есці смачна, і апраўдана добра. Ну, а калі б жонка не зарабляла ў месяц па трыста, ды маці не слала пасылкі

з прадуктамі — таксама гуляваў бы?

Гэта толькі здаля здаецца, што племя дармаедаў уяўляе сабой нешта аднароднае. З некаторымі я сустракаўся саманасам, пра іншых мне расказалі судовыя справы, — не, публіка гэта разнашэрсная: ёсць тут людзі нават з вышэйшай адукацыяй, шмат з сярэдняй, з добрымі рабочымі спецыяльнасцямі, большасць, вядома, тых, хто злоўжывае алкаголем. Але ва ўсіх іх шмат агульнага — гэта абсалютнае непрыняцце працы, той самай працы, якая, як кажуць, зрабіла з малпы чалавека...

Гартаю блакнот з запісамі.

але мне робіцца не па сабе, калі бачу, як некаторыя людзі, кажучы па-руску, «нічогае сумняшся», могуць усё на свеце вытлумачыць. Я гэтага не бяруся рабіць, бо нічога ты Рыхтару ці таму ж Арлу не растлумачыць, ды яны і слухаць не будуць. Гэта, на маю думку, той выпадак, калі трэба ўжыць уладу, стварыць вакол іх абстаноўку нецярпімасці. Мне гаварылі кампетэнтныя людзі, што дармаедаў у нас з кожным годам плодзіцца ўсё больш і больш. Мо таму, што гэтае несімпатэчнае племя адчувае сябе ўсё ж такі няблага? Хто не працуе, той не есць? Ой, ядуць! Не маючы ні наяўных капіталаў, ні рэнты, а — ядуць.

— Ніхто з дармаедаў галодны не ходзіць, — кажа капітан А. Дзеравяга. — За адну здадзеную бутэльку пляшчы 20 капеек, а бохан хлеба каштуе 14 капеек. Зразумела?

Я спытаў Аляксандра Віктаравіча, ці сустракаў ён дармаедаў, якія б жылі на 20 капеек у дзень?

— Вядома ж, не, — усміхнуўся капітан, — пры такіх капіталах нікуды не дзеліся б, пайшлі працаваць. І сябе, і жыццё сваё цяпяць. Справа ў тым, што большасць з іх мае пастаянную матэрыяльную падтрымку — ад бацькоў, жонак, дарослых дзяцей, нарэшце, што вельмі распаўсюджана, ад сужыццель. Тут ужо не мае значэння ні знешнасць, ні ўзрост жанчыны — была б кватэра, дзе можна выпіць і закусіць і, вядома, пераначаваць.

«Я не працую з 27 лютага 1983 года. З работы ў звольнены за пастаянныя прагулы. Жыву ў асноўным за кошт сужыццель».

(З паказанняў В. Леўчанкі, прыцягнутага да крымінальнай адказнасці па арт. 204 КК БССР).

МНЕ давялося прысутнічаць на судовым пасяджэнні, дзе слухалася справа нейкага Азерскага, 23 гадоў, які абвінавачваўся ў дармаедстве. Упершыню пра яго я пачуў у Першамайскім РАУС ад капітана, інспектара па дзаснанні А. Паркулевіча, які рыхтаваў справу ў суд. Аказалася, што пры арышце Азерскага ў яго быў знойдзены вялікі спіс тэлефонных нумароў, якія пры правярцы аказаліся тэлефонамі яго сардэчных сяброваў. Многія з іх «пазычалі» яму немалыя сумы грошай.

Ідучы на суд, я чакаў убачыць гэтую «Сіную бараду», супермена з тварам тэатральнага «героя-палюбоўніка», а на лаве падсудных сядзеў вузакплечы, з тонкай шыёй і спалонаным вусаценькім тварам чалавечак.

Сведкамі выступалі маладая настаўніца, інжынер і студэнтка-выпускніца аднаго з мінскіх інстытутаў. На пытанні суддзі

Гудзе жытнёвы колас мой — часоў былых і новых сувязь.

І даспявае даллглед У трапяткім мембранным гуле. Шукаюць руні тых зярнят, Каб нас таісама дзесь пачулі. («Забаста многае ў жыцці»).

Без паззіі і музыкі жыццё не можа існаваць, не можа быць паўнакроўным. Вось чаму пэнт так безаглядна захапляецца народнымі песнямі, паззіяй Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Аркадзя Куляшова, Пімена Панчанкі, Максіма Танка, «пушчамі Мележа, Янкі Брыля з барадулінскімі салаўямі». Адно ён ненавідзеў бескампрамісна і непрымірыма — кар'ерыстаў, прайдзісветаў і бюракратаў розных рангаў і масцей. Шчодрасць яго душэўнай аддачы была неймаверная. Ён умеў клапаціцца пра ўсіх, апрача сябе. Адкрыць хоць кволенкі парастак новага таленту, падтрымаць — лі-

чыў найвышэйшым абавязкам і святам. Заўсёды быў ураўнаважаны, ласкавы і задушэўны. Але мне даводзілася бачыць яго і гнеўным — тады, калі прыніжалася нешта запавятае.

Разумею — у гэтых сціпрых нататках я не сказаў і мізэрнай долі таго, што павінен і абавязаны сказаць пра друга, чые батальёны «і не раз, і не двойчы... абагнулі наўпрост шар зямны», хто ў Брэсцкай крэпасці ўбачыў «бэз, як прывід белага каня, што ашалеў перад прамой наводкай», хто малітоўна заклікаў у класічных радках: «Дайце жыць майму аленю пад галінкай дабраты!»

Смяяўся ён рэдка і некалькіх кратаў. Усміхнецца і — задумаецца, заглябіцца ў сябе. Маўчыць. Што ён думае, што згадвае? Магчыма, і гэта, быццам выхапленнае яркай бліскавіцай

«ГУДЗЕ ЖЫТНЁВЫ КОЛАС МОЙ...»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13).

адразу, бо за першым планам прагледваецца другі, за другім — трэці і г. д. Філасофска-псіхалагічныя акцэнтны расставлены далікатна, без грубага наіска, хоць ідэйныя пазіцыі акрэслены заўсёды выразна. Возьмем для прыкладу хоць бы гэты «Перада мной лясны абрыў», — у якім пэнт згадвае: «Мае далёкія франты, Мае палкі. Мае дывізіі... сержантаў тых, што пасвячалі ў віцязі». Былому воіну балюча ад думкі: «Магчыма, не

сустрэну я, не абдыму аднапалчаніна». Гэта тым больш крыўдна, што

...часам падае руку

З нявіннасцю сяброўскай

місіі

Праджаннік той, што на вяку У мяне не вымаліць амністыі.

Маючы зусім канкрэтны адрас, верш развенчвае тых, хто «выносіць гора напаказ, як з пажару чорныя калёсы» і «стогне, каб не ўчуць чужога болю». Лагічным завяршэннем зямнога лёсу падобных істот з'яўляецца азвярэнне, страта чалавечага аблічча, што мы і

бачым на прыкладзе Аўхіма з пазы «Кара». Дзээрправаўшыся з Чыронай Арміі, перапоўнены страхам за сваё жыццё існаванне, ён дзесяцігоддзі праводзіць у цёмным пограбе, ператварыўшыся ў проста біялагічны арганізм. Усё яму чужое — і жонка, і сын, і землякі, з якімі некалі араў і сеяў: ён жыве толькі прадчуваннем кары, не разумеючы, што ён даўно пакараў сябе сам — адступніцтвам і маладушшам.

Жыццё і смерць заўсёды былі антыподамі. І немагчыма правільна перадаць гістарычную перспектыву, карыстаючыся аднымі ружовымі фарбамі. Зямны век чалавека абмежаваны, і толькі тое, што ён дорыць людзям, ахвяруючы сабой, з'яўляецца асновай неўміручасці:

Тут даспявае пад смугой Зліццё надзей, жаданніў сумесь.

В. Звягінцава, дзе яны пазнаёміліся з Азерскім, адназначалі амаль аднолькава: у метро, на аўтобусным прыпынку, проста на вуліцы. Ён падыходзіў і гаварыў усім адну і тую ж фразу: «Вы мне вельмі спадабаліся, хачу з вамі пазнаёміцца».

Студэнтка, дарэчы, вельмі прыгожая дзяўчына, калі давала суду паказанні, з пафасам усклікнула: «Пакуль існуюць такія дурніцы, як я, будуць існаваць такія людзі, як ён» і трохі па-тэатральнаму паказала рукой у бок лавы падсудных.

Пакуль існуюць такія дурніцы... Настаўніца, інжынер і студэнтка-выпусніца—усе з вышэйшай адукацыяй. Зразумела, што і з вышэйшай адукацыяй трэба выходзіць замуж, тым больш, што прапапоўваючы руку і сэрца, Азерскі, гледзячы па абставінах, прадстаўляўся то фізікам, які працуе ў нейкай найскаратнай лабараторыі, то навуковым супрацоўнікам Акадэміі навук, то...

Цяпер, сядзячы ў судовай зале, гэтыя незнаёмыя паміж сабой дзяўчаты стараліся не глядзець адна на адну. Гэтакі канфуз!

Ох, жанчыны, жанчыны! І дзяўчаты таксама—ох! Якія вы ўсе ж даверлівыя істоты. І, дадамо, часам непераборлівыя. Слухаў я гэтую гісторыю, ды не толькі гэтую—такіх гісторыяў колькі хочаш,—і думаю: што ж гэта робіцца, чаму перамяніўся свет? Спакон жа веку навалер, заліцаючыся да дзяўчыны, дарыў ёй кветкі, цукеркі, запрашаў у тэатр і кіно (за свае, вядома, грошы), аказваў дэсертны іншыя розныя знамятаў увагі. Чаму так часта зараз бярэ на себе ўсе гэтыя турботы слабы пол?

Азерскаму далі за дармаедства два гады. Дарэчы, у 1983 годзе ён быў ужо асуджаны на 6 месяцаў па тым жа 204 артыкуле. У вас ёсць упэўненасць, што праз два гады, калі Азерскі выйдзе на свабоду, яму не «пазычаць» грошы ўжо іншыя «настаўніца, інжынер і студэнтка-выпусніца»? Я—не ўпэўнены...

СЕЙ-ТОІ з чытачоў можа мне панікнуць за непаслядоўнасць. Маўляў, сам гаварыў, што дармаедам жывецца прывольна, а тут жа сам раскавае, што іх судзіць. Так, судзіць. Але дармаедаў на волі застаецца куды больш, чым там, дзе ім належыць быць.

У якасці эпіграфа я вынес даведку гарадскога бюро па ўладкаванні на працу, дзе гаворыцца, што сёння прадпрыемствам і будоўлям Мінска патрабуюцца рабочыя па 128 спецыяльнасцях. Пры такім дэфіцыце работнай сілы тысячы здаровых людзей нідзе не працуюць, жывуць за кошт грамадства, г. зн. за наш з вамі кошт. Не адзін раз за дні знаёмства з гэтай публікай я чуў нахабнае: «Хай трактар працуе—ён жалезны», або: «Я не конь, каб «укальваць»; ці зусім незразумелае: «Я на іх працаваць не буду». На каго гэта—«іх»—я так і не зразумеў.

Агідна ўсё гэта чуць. Але, гаворачы пра дармаедаў, мы часцей за ўсё разглядаем іх у адной плоскасці—вось чалавек, які нідзе не робіць, паразітуе на целе грамадства. Усё гэта правільна, вядома. Аднак мы забываем, што гэты дармаед яшчэ чыісьці муж, сын,

бацька, чыісьці жонка... Пабадзяўшыся каля гастранома і, кажучы па-руску, «сообразив на троих», гэты «падарунак» (неабавязкова мужчынскага полу) вяртаецца да сваіх блізкіх і тады...

ЦЭЛЫ вечар—з 7 да 12 гадзін—я правёў у адным з апорных пунктаў міліцыі ў Першамайскім раёне сталіцы. Яшчэ раз пабачыў, якая яна, так сказаць, «знутры» міліцэйская служба. Якія ўсё-такі трэба мець нервы, вытрымку, каб вось так спакойна задаваць пытанні, гутарыць з апівохамі, якіх сюды дастаўлялі з вуліцы паставяя міліцыянеры, а бывае, і сваякі «пацярпеўшага». Вось і пры мне адзін з такіх кінуўся з кулакамі на ўчастковага інспектара, які правяраў яго дакументы...

У той вечар мы шмат гутарылі са старшым інспектарам, капітанам міліцыі Васілём Міхайлавічам Чырычам і ўчастковым інспектарам Валерыем Міхайлавічам Каровіным—вельмі сімпатычнымі людзьмі, што аддалі працы ў міліцыі німала гадоў. Я бачыў, як Васіль Міхайлавіч у перапынку паміж двума «візітамі» сядзеў за сталом, паклаўшы на яго рукі і стомлена апусціўшы галаву.

З лейтэнантам В. Каровіным мы абышлі некалькі кватэр, дзе жывуць яго найбольш цяжкія падпалечныя.

У адной з кватэр дзверы нам адчыніла маладая напэўна працуючая кабетка.

— Добры вечар, Ала, — сказаў участковы, — мы да вас.
— Ой, каго я бачу, — завішчала яна п'яным голасам, — Валеры, Міхайлавіч, заходзьце, а я, бачыце, голая. — І, накетліва ўсміхаючыся, пайшла ў глыб кватэры.

— Бессаромніца, апраніся, чужыя ж людзі прыйшлі, — пачуўся старэчы жаночы голас.
У адказ панёсся такі адмысловы мат, што, здаецца, каторы партыі грузчыні, пачуўшы яго, памёр бы ад зайздрасці.

Мы прайшлі ў пакой, дзе сталі дзве незасланыя каналы. На адной напэўна паўночнай кватэры худзенькі і бледны тварам хлопчык гадоў васьмі. Брудная, цынічная ланіна паміж жанчынамі працягвалася пры ім. Старая жанчына, як я даведаўся, была маці той п'янай кабеткі, а хлопчык—яе ўнук, над якім яна трымала апікунства, бо дачку пазбавілі мацярынскіх правоў, а таксама прапісі ў гэтай кватэры. Але яна ўсё роўна тут жыве і, як растлумачыла з усімі падрабязнасцямі яе маці, водзіць сюды навалераў, з якімі п'е і спіць, не саромеючыся хлопчыка. «Вось толькі перад вамі выйшаў адзін», — працягвала старая.

Я глядзеў на гэтую Алу, на яе кірпаты п'яны твар, усудалачаныя валасы, слухаў прарэзлівы голас, якім яна выкрывала брудную ланіну, і балела ў мяне сэрца за хлопчыка. Што будзе з ім, кім ён вырасце ў такой сям'і?

— У вас было афіцыйнае папярэджанне аб тым, што трэба ў месячны тэрмін уладкавацца на працу, — строга сказаў участковы, — вы ж гэтага не зрабілі. Ведаеце, чым гэта можа скончыцца?

Ала ў адказ толькі зарагатала:
— А я вось зацяжарыла, што ты мне зробіш, га?

— Хлусіць яна, — падала голас маці, і яны зноў смяліся.
Калі на хвілінку ланіна сціхла, Каровін папрасіў у Алу працоўную кніжку.

— А гэта ты бачыў, — зрабіла яна невыстойны рух, — кніжку я схавала і нікому не пакажу...

Мы выйшлі і доўга крочылі моўчкі.

— Ну, і чым усё гэта скончыцца? — нарэшце спытаў я. — Яна ж цалкам падпадае пад дзеянне закона аб дармаедах, пад артыкул 204 Крымінальнага Кодэкса.

— А як гэта аформіць? Вы ж бачылі — яна дакументы схавала, — запярэчыў мой спадарожнік. — Зрабіць вобвык? Пракурор ніколі не дасць на гэта санкцыі—яна не зладзейка...

— Каб улада ды пасавала перад гэтай прайдзіветкай? Не можа такога быць, — сказаў я. — Нешта тут не тое...

— Усё больш складана, чым вам здаецца, — сказаў участковы.

У той вечар мы пабылі яшчэ ў дзвюх кватэрах. У адной з іх Валеры Міхайлавіч доўга размаўляў з сярэднім гадоў жанчынай з прыгожым, нават інтэлігентным тварам. У пакой стаў моцны пах віна, але жанчына, пачуўшы папрок участковага—чаму працягвае іць, пачала ледзь не абуралася:

— Што вы, Валеры Міхайлавіч, як вы можаце такое падазраваць, — гаварыла яна, хістаючыся на нагах і шчыра глядзячы яму ў вочы.

— А як нахонт уладкавання на працу?—спытаў Каровін. — Усе ж тэрміны выйшлі.

— Уладкуюся, слова гонару, уладкуюся, — абцала, відаць, не ў першы раз, жанчына.

На вуліцы ўчастковы мне растлумачыў, што і яна жыве за кошт кавалераў.

І апошні наш візіт. Малады яшчэ чалавек, бацька трох дзяцей, таксама даўно не працуе. Праўда, аднойчы Каровін ледзь не за руку прывёў яго на адно прадпрыемства, але праз некалькі дзён той звольніўся. І вось ужо колькі часу не працуе. Затое—п'е. А сям'і прадуктамі дапамагаюць ягоныя бацькі...

Вось і думай пасля ўсяго пабачанага, што больш гуманна — пакінуць такога на волі, каб ад яго пакутавалі блізкія, ці прымусяць яго сілай закона працаваць, каб была карысць і сям'і, і дзяржаве. Відаць, больш гуманна апошняе. Такой жа думкі трымаліся і гаспадары апорнага пункта, але, як яны растлумачылі, на шляху да здзяйснення гэтага закона ёсць шматлікія перашкоды.

— Дастаткова дармаеду мець на ашчаднай кніжцы якіх восемдзесят рублёў, як ён не падпадае пад 204 артыкул, бо лічыцца, што жыве на свае зберажэнні, — раскаваў мне капітан Чырыч.

Па яго словах, узбудзіць крымінальную справу супраць дармаеда можна толькі ў тым выпадку, калі ёсць поўная ўпэўненасць, што ён здаровы. Без такой даведкі пракурор не дасць санкцыі на арышт.

— А ўрачэбная камісія, — працягваў Васіль Міхайлавіч, — так прыдзірліва правярае здароўе гэтай публікі, як быццам з яе будзе весціся адбор у лётчыкі. Хоць зразумела, што ў чалавека, які сістэматычна п'е, а дармаеды, як правіла, п'яніцы, лянчонка будзе хворая, і адзінае выратаванне—гэта праца ў месцах, дзе гэрэлькі не даюць...

Згодна з законам, дармаедам лічыцца працаздольны чалавек, які на працягу года не працаваў больш як тры месяцы. Пасля гэтага яму даецца афіцыйнае папярэджанне ў месячны тэрмін уладкавацца на працу. Гэтым уладкаваннем павінны займацца райвыканкомы, па пусціўках якіх чалавека павінны ўзяць на працу на тым ці іншым прадпрыемстве.

Я вам зараз прывяду адзін дакумент, каб акрэсліць менавіта адну толькі з гэтых праблем.

ЗАВОД ЗБОРНАГА ЖАЛЕЗА-БЕТОНУ № 1

На ваша запытанне паведамаем, што даць вытворчую характарыстыку на Гушчына В. Т. мы не можам, бо ён на заводзе працаваў з 13 па 20 верасня 1984 года, а з 21 верасня самавольна пакінуў працу.

За сем дзён аб'ектыўна характарызаваць яго, як рабочага, не ўяўляецца магчымым.

Начальнік аддзела кадрў (подпіс).

З аднаго боку, як кажучы, сляпому бачна, які «падарунак» атрымаў завод зборнага жалезабетону № 1 у асобе таго Гушчына В. Т. А з другога, што ў тую ж хвілінку, як знік Гушчын В. Т., пра яго тут забыліся. А мо і ўзрадаваліся. Каму такога хочацца браць. А хто ж будзе браць?

Нейкае ж павінна быць тут выйсце? Мы жывём у грамадстве, дзе вышэй за ўсё цэніцца чалавек, чалавечая жыццё. Не можа, не павінна быць у нас нават такога паняцця, як «дно». Ды і само слова—дармаед—кожнаму з нас вунь як рэжа вуха. Але аднымі пажаданнямі, заклікамі ды ўшчуваннямі з гульця працоўнага чалавека не зробіш.

Мы раскавалі, як змагаецца з дармаедамі міліцыя. Барацьба гэта нялёгка, не ўсё тут ідзе гладка. Ды і эфектыўнасць яе пакідае жадаць лепшага. Мне давялося знаёміцца з судовымі справамі, «героі» якіх былі асуджаны па артыкуле 204 КК БССР па два-тры разы.

Я ўпэўнены, што многіх з іх можна было ўратаваць ад турмы. Асабліва маладых людзей—іх сярод дармаедаў ці не большасць. Гэта пераважна ў мінулым запешчаныя і разбэшчаныя бацькамі беларучкі, не прывучаныя да ніякай працы. Дык некаму ж, нарэшце, мо трэба і прывучыць? Лёгка сказаць? Відаць, тым больш, што работнікі міліцыі скардзяцца—іх паданечных часта не бяруць на работу...

Я гаварыў пра гэта з намес-

нікам старшын Сявечкага райвыканкома Г. Мінска Л. Сявечкавай. Яна раскавала, што летась у раёне адбылася парада кіраўнікоў прадпрыемстваў, дзе вялася гаворка менавіта пра ўладкаванне на працу людзей, што атрымалі афіцыйнае папярэджанне ад міліцыі.

— У нас з гэтым няма ніякіх праблем, — запэўніла Любоў Леанардаўна.

Добра, калі гэта так... Прыкладна ў такім жа мажорным ключы адказаў мне і намеснік старшын Партызанскага райвыканкома А. Сухоцкі.

— Такіх людзей мы ўладкоўваем на працу ў першую чаргу, улічваем усё іх пажаданні... — Зрабіўшы паўзу, Анатоль Аляксандравіч—з прыкрасцю дадаў: — Толькі многія з іх праз тыдзень-другі даюць з прадпрыемства латы. Ці пачынаюць прагульваць, і іх адразу звалняюць.

— Вядома, з вялікай радасцю, — уставіў я.

— Відаць, з радасцю, — пагадаўся мой субяседнік. — Прагульшчык, разумеецца, псеу брыгадзе ці нават усёму цэху паказчыкі, ад якіх залежаць і прэміяльныя, і прагрэсіўка, нарэшце, месца ў саборніцтве...

— Але ж на карту пастаўлены, фактычна, лёс чалавека, каму, як не працоўнаму калектыву, пазмагацца за яго мо і з ім самім? Нельга ж жыць па прынцыпе: з вачэй далоў, з сэрца вон.

— Так яно і бывае, — пагадаўся Анатоль Аляксандравіч.

А, між тым, я чытаў, што на некаторых уральскіх заводах створаны спецыяльныя рабочыя камісіі, якія моцна трымаюць у полі свайго зроку ўчарашніх дармаедаў. Рабочы калектывы—гэта рабочы калектывы, яму і не такое пад сілу.

Не апошнія слова ў вырашэнні гэтай няпростай праблемы маглі б, мне здаецца, сказаць жыллёва-эксплуатацыйныя службы. Так, яны выдцць па месцы жыхарства пэўную выхавальную работу, але, шчыра кажучы, як правіла, тут выхоўваюць выхаваных. Для іх—гурткі, спартыўныя пляцоўкі, культнаходы і г. д. Зразумела, п'яніцу-дармаеда ў хор не зацягнеш. Але не даваць яму спадчынага жыцця, трымаць пад пастаяннай увагай, стварыць вакол яго нецярпімую абстаноўку—не пусты занятак.

...Аднойчы ў «Камсамольцы» ў адным нарысе, дзе вялася гаворка пра сяло, маю ўвагу прыцягнулі такія радкі: «Яго (героя) аднасяльчан вызначае прыроджаная агіда да ляноты і такая ж прыроджаная павага да працы, якая свядома і ўпэўнена прымаецца, як абавязковая ўмова чалавечлага існавання».

Вось такую мне захацелася зрабіць канцоўку...

М. ЗАМСКІ.

з чорнай непрагляднасці вайны:

У смуге асядалі дубровы, Калыхаўся паром на рацэ. Я запамінуў і вусны, і бровы, і галінку у тоннай руцэ.

Столькі пластыкі ў гэтых радках! Верыцца—дойдуць рукі ўдумлівых мастакоў і да пясінскай пазіі: гэта ж сапраўдны россып дзяменты, жывых і паўнакроўных карцін жыцця.

Адчуваю: пара ставіць кропку, а не магу. Тры з паловай гады мінула пасля горкага развітання, а боль не праходзіць. І не пройдзе, пакуль не самкнуцца ўласныя павекі.

Паззія Аляксея Васільевіча Пысіна, калі пакарыстацца ягонай гіпербалай, — «высокая праўда ў мільярды кілават». Дакраніся і—адчуешток такой сілы, што прымушае сэрца біцца часцей. І разгортваюцца неаглядныя далечыні, дзе рупацца сейбіты і леснікі, паграніч-

нікі і спевакі, яснавокія хлапчкі і дзяўчынкі. І асмужанае адлегласцю свяшчэннае Шушанскае, да якога паэт паспеў далучыцца незадоўга да нясцерпна заўчаснага развітання з намі. Што-кольвечы ён паспеў зрабіць з вынесенага адтуль, але, бясспрэчна, галоўнае панёс з сабой. І перад усім—неадступнае:

— Па кольні, хлопцы, вам?— Па дваццаць. А камандзіру—дваццаць шэсць.

Прышоў да вас я прывітання, — І аддаю маўніва чэсць. Цяпер і яму мы аддаём чэсць, бо ён таксама назаўсёды «ў сваю дывізію пайшоў».

...Хутка мы будзем урачыста святкаваць саракагоддзе разгрому гітлераўскіх орд, і сярод тых, хто зрабіў гэтае свята магчымым, будзе нябачна прысутнічаць і ён—гвардыі радавы Вялікай Перамогі Аляксея Васільевіч Пысін.

РОЗНЫЯ ФОРМЫ

Змястоўную работу насустрач 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне праводзіць Астрынская гарпартыя бібліятэка Шчыскага раёна, якая нядаўна адзначыла свой саракагадовы юбілей.

Жыгараў пасёлка зацікавілі зматычныя прагледы літаратуры «Неўміручы подзвіг народа», «1418 вогненых дзён і начэй», «Цвярдны над Бугам», «Непакаронная Беларусь», «Праз гады і стагоддзі — памятайце!», у якіх прынялі актыўны ўдзел вэтэраны мінулай вайны. Сярод моладзі з поспехам праведзена чытацкая канферэнцыя па апавесці В. Быкава «Абеліск».

У спецыяльных альбомах сабраны цікавыя матэрыялы аб тых, хто змагаўся за вызваленне Прыёманскага краю, аб подзвігах земляноў.

С. МІХАЛЬЧЫК.

3 КЛОПАТАМ ПРА ЧЫТАЧА

Толькі за апошні год на Міншчыне створана 140 новых пярвічных арганізацый кнігалюбаў. Добры прыклад у гэтым плане паказаў Дзяржынскі раён. Такія таварыствы тут працуюць пры кожным калгасе і саўгасе, на прадпрыемствах і ў арганізацыях. Стала добрай традыцыяй праводзіць мясячнікі распаўсюджвання літаратуры, святыя кнігі, канферэнцыі чытачоў з запрашэннем на іх пісьменнікаў.

Усю гэту дзейнасць наардынуе праўленне раённай арганізацыі, сакратаром яюга з'яўляецца вялікі прапагандыст кнігі Н. Прыёмка. Гэта жанчына шмат

увагі надае абагульненню перадавога вопыту работы кнігалюбаў.

Цяпер у раёне добра ведаюць пра справы аматараў кнігі саўгаса «Путчына», літаратурнага клуба «Кругляд» прафесійна-тэхнічнага вучылішча № 212, Бараўскай сельскай бібліятэкі і іншых. На высокім узроўні прайшла грамадская атэстацыя лектараў, якія выступаюць па пытаннях прапаганды літаратуры.

Дзяржынская раённая арганізацыя кнігалюбаў прызнана адной з лепшых у вобласці.

Л. ЧАРУК.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Анатолію Клышчу з прычыны напатнаўшага яго гора — смерці МАЦІ.

Не так даўно прыняў сваіх першых наведвальнікаў Рэспубліканскі музей атэізму і гісторыі рэлігіі ў Гродне. Музей размясціўся ў былым базіліянскім уніяцкім манастыры, помніку архітэктуры XVIII стагоддзя, які пасля заканчэння рэстаўрацыйных работ узбагаціў архітэктурнае аблічча старадаўняй часткі горада. Яго барочныя інтэр'еры, якія захоўваюць атмасферу гісторыі, даўніны, аказаліся вельмі прыстасаванымі для

кі тэматыка асваення чалавекам космасу можа быць невычэрпнай і багатай для сучаснага мастацтва. Побач з работамі, што адлюстроўваюць уражанні ад сустрэч з космасам, прадстаўлены творы, у якіх мастакі імкунуцца перадаць свае ўяўленні пра планеты далёкіх Галактык. Гэтым прысвечаны работы заслужанага мастака РСФСР Ю. Пахадзева, П. Фацеева, А. Сцяпанова і інш. У скульптурных партрэтах, шматлікіх

ранавіч, іншых гарадоў рэспублікі.

Мастакоў найбольш узрушыла сцена пакарання К. Лышчынскага ў 1689 годзе ў Варшаве. Па-рознаму, з большай або меншай гістарычнай дакладнасцю, у сімвалічным супрацьпастаўленні цемры і святла адлюстравана яна ў жывапісных творах «Аўтадафэ К. Лышчынскага» Ф. Янушкевіча, «Пакаранне К. Лышчынскага» У. Сташчанюка, у скульптурных партрэтах,

С. Сістуновіч. Лева частка дыптыху «Ісціна Лышчынскага, Ісціна езуітаў». Фота Р. СТЭФАНОВІЧА.

ЗАПРАШАЕ НОВЫ МУЗЕЙ

сваёй новай функцыі — выкарыстання для музейнай экспазіцыі. У музеі адкрылася першая частка пастаяннай экспазіцыі — «Ватыкан і сучаснасць», а таксама дзве мастацкія выстаўкі.

Адна з іх — перасоўная выстаўка «Чалавек і космас» Мемарыяльнага музея касманаўтыкі, дапоўненая экспанатамі з фондаў музея атэізму і гісторыі рэлігіі. Яна ўключае жывапіс, графіку, плакат, калекцыю медалёў, скульптуру. Вялікую цікавасць сярод жывапісных твораў выклікалі невялікія па памерах работы — вынік творчага супрацоўніцтва двойчы Героя Савецкага Саюза лётчыка — касманаўта А. Ляонава і народнага мастака РСФСР А. Сакалова. Гэта «Лазерная лакацыя Луны», «У коле Сатурна», «У месяцавым кар'еры» і інш. Выстаўка паказала, наколь-

медалях на выстаўцы прадстаўлены вобразы вучоных К. Цыялкоўскага, С. Каралёва, касманаўта Ю. Гагарына і іншых герояў космасу.

Адкрыццё ў Гродне новага музея, які сваю дзейнасць звязвае з шырокай прапагандай навуковага атэізму, супала з 350-гадовым юбілеем выдатнага беларускага філосафа-атэіста XVII стагоддзя Казіміра Лышчынскага. Таму не выпадкова пад скляпеннямі другога паверха былога манастыра працуе выстаўка, якую можна лічыць своеасаблівым мастацкім адкрыццём мужанага вобраза вучонага, «беларускага Джардана Бруна», чалавека, які загінуў ад рук цемрашалаўцаркоўнікаў. Гэты драматычны вобраз вельмі ўсхваляваў і натхніў многіх мастакоў Гродна, Мінска, Віцебска, Маладзечна, Ба-

выкананых В. Янушкевічам і А. Кузняцовым, у роспісе на тканіне «На плошчы кветак. 1689 г.» Я. Шунейкі і інш. Нават самі назвы твораў — напрыклад, «Хвіліна перад Вечнасцю» А. Ступеня, «Праз вякі» А. Масянюка, «Непадуладны вогнішчы» А. Шунейкі, дыптых «Ісціна Лышчынскага, ісціна езуітаў» С. Сістуновіча і г. д. — падкрэсліваюць гістарычную перамогу і жыццёвасць навуковых поглядаў К. Лышчынскага.

Паводле твораў мастакоў можна скласці даволі канкрэтнае ўяўленне пра вонкавы выгляд К. Лышчынскага, хоць да нашага часу яшчэ не выяўлена ніводнага іканаграфічнага адлюстравання вучонага. Грунтоўчыся на беларускім партрэтным жывапісе і графіцы XVIII стагоддзя, розныя мастакі стварылі даволі блізкія вобразы, якія дуюць уяўленне пра вучонага, яго дзейнасць. К. Лышчынскі для сучасных мастакоў — адзін з лепшых прадстаўнікоў свайго часу. З партрэтаў глядзіць на нас адукаваны чалавек сярэдняга года з валявымі рысамі твару — задуманымі глыбокімі вачыма, высокім ілбом мысліцеля, з капой непаспелых вуснаў, усмешлівымі тонкімі вуснамі, што хаваюцца пад густымі вусамі.

Цэлы раздзел у экспазіцыі склалі пейзажы — М. Бандарчука, А. Папова, У. Сулкоўскага, А. Піскуна, Юр'евай, П. Анашчанкі, А. Немагая. Усе яны пра беларускую зямлю — раздзему Лышчынскага, якая ўзгадала яго, на якой прайшло ўсё нядоўгае жыццё вучонага-філосафа, судзі Брэсцкага трыбунала на суда, настаўніка, які першы ва ўсёй Рэчы Паспалітай адважыўся выкладаць без закону божага.

Як сапраўднае ўвасаб-

ленне народнай мудрасці, духоўнага характава, вечнага аднаўлення жыцця ўспрымаюцца вобразы графічнай серыі «Жанчыны Палесся» У. Савіча, жывапіснага палатна «Жанчыны ў намітках» Ю. Піскуна, скульптуры «Дрэва жыцця» У. Церабуна, габелена «Каляда» А. Лось-Залужнай, графічных плакатаў «Смаргонская акадэмія» А. Лася і «Беларускі народны тэатр» Я. Ліс.

Адным з цэнтральных на выстаўцы стаў новы графічны твор А. Кашкурэвіча «Паляванне ў Вялікім Княстве Літоўскім». Выкарыстоўваючы папулярны з часоў М. Гусоўскага вобраз моцнага высакароднага зверга, жыхара родных лясоў і пушчаў, мастак мовай алегорыі паказаў веліч навуковага подзвігу Лышчынскага.

У адрэстаўрыраваных старадаўніх залах музея некалькі асабліва пранікнёна і хваляюча ўспрымаліся творы, прысвечаныя маўклівым сведкам тых далёкіх часоў — помнікам архітэктуры. Сярод іх цікавы графічны цыкл «Помнікі архітэктуры Гродзеншчыны XII — XVIII ст.» Я. Куліка, акварэлі з помнікамі архітэктуры старадаўняга Мінска і Гродні К. Раціцкага і В. Шчарбакова.

Ідэйную накіраванасць выстаўкі выдатна падкрэслілі лаканічныя і змястоўныя плакаты Г. Мацура, А. Гецмана, П. Васілеўскага, прысвечаныя К. Лышчынскаму, юбілейныя медалі М. Склэра і У. Кіслага, моцным каляровым акордам дапоўнілі тэкстыльныя кампазіцыі В. Дзёмкінай, М. Шчамялёвай, Г. Панфілавай, дэкаратыўная пластыка І. Кашкурэвіча.

Для невялікага калектыва Рэспубліканскага музея атэізму і гісторыі рэлігіі ў Гродне адкрыццё першай часткі экспазіцыі і дзвюх мастацкіх выставак — гэта толькі першы крок у стварэнні першай у рэспубліцы музейнай экспазіцыі, прысвечанай філасофскім і светапоглядным аспектам беларускай гісторыі.

Ігар ТРУСАУ,
навуковы супрацоўнік
Рэспубліканскага музея
атэізму і гісторыі рэлігіі.

Агульны выгляд Рэспубліканскага музея атэізму і гісторыі рэлігіі.

25 сакавіка, 20.25

ДЗЕННИК УСЕСАЮЗНАГА АГЛЯДУ самадзейнай мастацкай творчасці, прысвечанага 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

Прымуць удзел калектывы мастацкай самадзейнасці Брэсцкай вобласці.

26 сакавіка, 18.10

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ»
Вы пабываеце на выстаўцы твораў народнага мастака СССР А. М. Грыцал.

У перадачы прымае удзел навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага мастацкага музея БССР Т. І. Карандашава.

26 сакавіка, 19.45

«ВЕЧАРЫ КАМЕРНАЙ МУЗЫКІ»
Прагучыць ванальны цыкл Г. Гарлавай на вершы Бераніжэ ў выкананні заслужаных артыстаў БССР В. Снорабагатава і Л. Максімавай. Уступнае слова музыковеда Л. Бардзіной.

26 сакавіка, 20.35

Іграюць лаўрэаты Усеаюзнага конкурсу М. Марэці (домбра) і В. Жывалеўскі (гітара). У праграме творы беларускіх кампазітараў Глебава, Радзівонава, Шлянёва.

27 сакавіка, 19.45

«НАШЫ ГОСЦІ»
Іграе заслужаная артыстка Грузінскай ССР скрыпачка Р. Гвасалія. У праграме творы Крайслера, Сарата, Чайкоўскага.

27 сакавіка, 20.15

«РОДНАЕ СЛОВА»
У чарговым выпуску будучы гучаць раўнапраўна мовы дзвюх братніх рэспублік — беларускай і Украінскай. Бо і перадача гэтая прысвечана беларуска-украінскім моўна-літаратурным сувязям нашых народаў. У ёй прымаюць удзел М. Нагнібеда, Н. Гілевіч, В. Рагойша, С. Грахоўскі, Я. Брыль, І. Шамякін, а таксама аўтар «Украінска-беларускага слоўніка» В. Лемцігова, фалькларысты Г. Барташэвіч і В. Юзвенка.

Вядуць перадачу кандыдат філалагічных навук Я. Саламевіч і паэтэса Т. Каламіец.

29 сакавіка, 19.45

«СУГУЧЧА»
Перадача пра новыя работы беларускіх перакладчыкаў.

30 сакавіка, 11.30

«ДОМ МУЗЫКІ НА ВУЛІЦЫ ГРЫБАЕДАВА»
Перадача прысвечана Мінскаму музычнаму вучылішчу імя Глінкі.

30 сакавіка, 13.35

Канцэрт Дзяржаўнага ансамбля танца БССР.

30 сакавіка, 19.45

«СТУДЫЯ «ЭФІР» ПАКАЗВАЕ...»
Памфлет аб звестках амерыканскай ваеншчыны ў В'етнаме.
30 сакавіка, 23.20
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦІЯЦІ»
Эстрадная музычная праграма з удзелам украінскіх спявакоў В. Беланожкі і А. Кудяла.
30 сакавіка, 20.15

«ЗЯРНЯТЫ»

Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.

Рэжысёр І. Калоўскі.

31 сакавіка, 17.25

«ГАЛАСЫ ПАМЯЦІ»
Перадача прысвечана Герою Савецкага Саюза Я. У. Клумаву.

У «КНИГАРНИ ПІСЬМЕННИКА»

Л. ГАУРЫЛКІН. Не магу без цябе. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 1 р. 70 к.

Х. ЖЫЧКА. Абрус. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 40 к.

А. ЗВОНАК. Ружовая чайка. Лырыка. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 70 к.

А. КАЗЖАДУБ. Размова. Аповесці і апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 80 к.

І. ПТАШНІКАУ. Алімпіяда. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 3 р. 60 к.

А. РЫБАК. Апошняя камандзіроўка. Аповесць, апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 1 р. 50 к.

А. САВІЦКІ. Выбраныя творы ў двух тамах. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 4 р. 30 к.

У. САЛАМАХА. Заўтра ў дарогу. Аповесці і апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 60 к.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язеп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04147 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масавай работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах.
Ручпісаў рэдакцыя не вяртае.